magazin istoric

ANUL XVI Nr. 1 (178) IANUARIE 1982

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVI

Nr. 1 (178)

ianuarie 1982

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

① ④

② ③

SUMAR

PREŞEDINTELE NICOLAE CEAUŞESCU — PERSONALITATE PROEMINENTĂ A CONTEMPORANEITĂŢII 2

Ştiinţa şi pacea 5

Prietenia şi aliatul ei credincios — interesul comun:
Ion Popescu-Puţuri 8

Vocaţia de pace a românilor (II) 10

Unirea din 1859 — expresie istorică originală a înfăptuirii prin mijloace paşnice a idealului unităţii naţionale:
Mircea Muşat 12

Volevodul de-sine-stătător — Alexandru cel Bun:
Petre I. David 16

Moldoveni în bătălia de la Grünwald:
Ştefan M. Kuczynski 21

Congresul V al P.S.D.M.R. — 1898 24

Un român salvează Florenţa:
Corneliu Rudescu 27

Sfîrşitul imperiului habsburgic (II):
Viorica Moisuc 28

Nicolae Titulescu — omul:
Jacques de Launay 33

22 octombrie 1931 — o joie neagră:
Cristian Popişteanu, Dumitru Preda, Mihai Retegan 38

Un Icar antifascist:
Franco Fucci 45

Mesajele urgente şi ultrasecrete ale ambasadorului J.P. Kennedy:
Nicolae Minei 48

O dispută în culisele războiului mondial:
Eugen Preda 53

• **Cărţi sosite la redacţie... 52** • **Poşta Magazin istoric... 58**
• Sumarul sumarelor... **60**

COPERTELE NOASTRE

① Alexandru cel Bun. Reproducere după fresca aflată la mănăstirea Sucevita

④ Delegaţia moldovenească participantă la Conciliul de la Constanţa (**Volevodul de-sine-stătător: Alexandru cel Bun**, p. 16)

② De la apariţia lor, ţările române au constituit o prezenţă activă în viaţa politică a Europei. Imagine a Valahiei aşa cum apare într-o gravură dintr-o tipăritură din 1493 — Incunabulul de la Nürnberg — aflată la Biblioteca Academiei R.S.R.

③ În anul 1410, la Grünwald armata poloneză a obţinut o strălucită victorie împotriva Ordinului cavalerilor teutoni. La bătălie, în tabăra poloneză a participat şi un corp de oaste moldovenesc. Fundalul copertelor 2-3 reprezintă o reconstituire grafică a unei ţesături din timpul lui Alexandru cel Bun, Muzeul de istorie al R.S. România (**Moldoveni în bătălia de la Grünwald**, p. 21)

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU — PERSONALITATE PROEMINENTĂ A CONTEMPORANEITĂȚII

Creșterea prestigiului și considerația de care se bucură țara noastră astăzi în lume sînt indisolubil legate de prodigioasa activitate și gîndirea novatoare a secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România. Numele tovarășului Nicolae Ceaușescu este cunoscut și elogiat pe toate meridianele globului cu respectul cuvenit unei personalități excepționale a istoriei naționale și universale, unui luptător neobosit pentru progres, libertate și pace. Mărturii ale stimei și prețuirii internaționale stau și cele peste o sută de volume consacrate activității și operei președintelui României, apărute la edituri prestigioase de peste hotare, în douăzeci de limbi[1]. Aceste apariții au constituit de fiecare dată momente remarcabile, care au prilejuit unor personalități politice, culturale, științifice de prim rang din țările respective să exprime omagiul opiniei publice față de valoroasele inițiative și contribuția remarcabilă ale președintelui Nicolae Ceaușescu la abordarea constructivă a celor mai arzătoare probleme ale contemporaneității.

„Dovedind o adîncă înțelegere a istoriei, a tendințelor și direcțiilor dezvoltării economice și sociale a României — scria prof. S.S. Mohapatra, secretar general al Partidului Congresul Național Indian —, președintele Nicolae Ceaușescu a adus o contribuție deosebit de importantă la definirea și delimitarea etapelor construcției socialiste pe pămîntul României și, în special, la elaborarea conceptului societății socialiste multilateral dezvoltate. Sînt astăzi binecunoscute și apreciate în întreaga lume foarte importantele contribuții ale președintelui Ceaușescu în domeniul teoriei și practicii, în definirea și promovarea noilor principii ale relațiilor dintre state, pentru democratizarea vieții și relațiilor internaționale, soluționarea prin mijloace pașnice a tuturor problemelor existente între state, constituirea unui sistem viabil de securitate și cooperare în Europa, depunerea de eforturi efective pe calea dezarmării, în primul rînd a celei nucleare, pentru edificarea unei noi ordini economice și politice internaționale. Una dintre calitățile esențiale ale președintelui Nicolae Ceaușescu este înțelegerea în cel mai înalt grad a datoriei și responsabilităților față de destinele propriului său popor, față de umanitate, în ansamblul ei".

Sesizînd această legătură strînsă între istoria poporului român și împlinirile sale din zilele noastre, prof. Fuad Chahine, de la Universitatea libaneză, sublinia: „Politica președintelui Nicolae Ceaușescu se bazează pe două fundamente solide: istoria milenară a poporului român, extrem de bogată în evenimente remarcabile, aspirația sa de libertate și egalitate a popoarelor — pe de o parte, — și doctrina marxist-leninistă, socialismul științific, care afirmă dreptul națiunilor de a decide de ele însele și, de aici, dreptul lor la independență, la suveranitate, la edificarea relațiilor democratice cu alte state — pe de alta. Aceste relații internaționale, democratice, se bazează pe egalitate în drepturi între națiuni, pe neamestecul în treburile interne, pe schimbul de valori, pe principiile promovării colaborării".

Caracterizîndu-l ca „reprezentant al virtuților poporului român", „erou al luptei pentru libertate, eminent combatant antifascist și antihitlerist", fostul președinte al Portugaliei, Francisco Costa Gomes, arăta că „președintele Nicolae Ceaușescu conduce o națiune angajată activ pe drumul construcției socialismului".

În același timp, numeroși sînt acei care notează valabilitatea gîndirii tovarășului Nicolae Ceaușescu la scară internațională. Cunoscutul publicist și om politic britanic Stan Newens argumenta în prefața volumului *Efortul de a crea o Românie modernă*: „Ideile președintelui Ceaușescu sînt de un interes aparte, întrucît ele reprezintă o bază intelectuală pentru adoptarea unei politici independente. În ultimul timp, pe scena politică mondială au avut loc evenimente importante față de care România a luat atitudine. Conducătorul României a continuat să acționeze în

1 Despre operele tovarășului Nicolae Ceaușescu, apărute peste hotare, vezi și *Magazin istoric*, nr. 2/1973, 11/1976, 3/1978, 9/1979.

Dintre cele mai recente lucrări apărute peste hotare despre opera președintelui Nicolae Ceaușescu

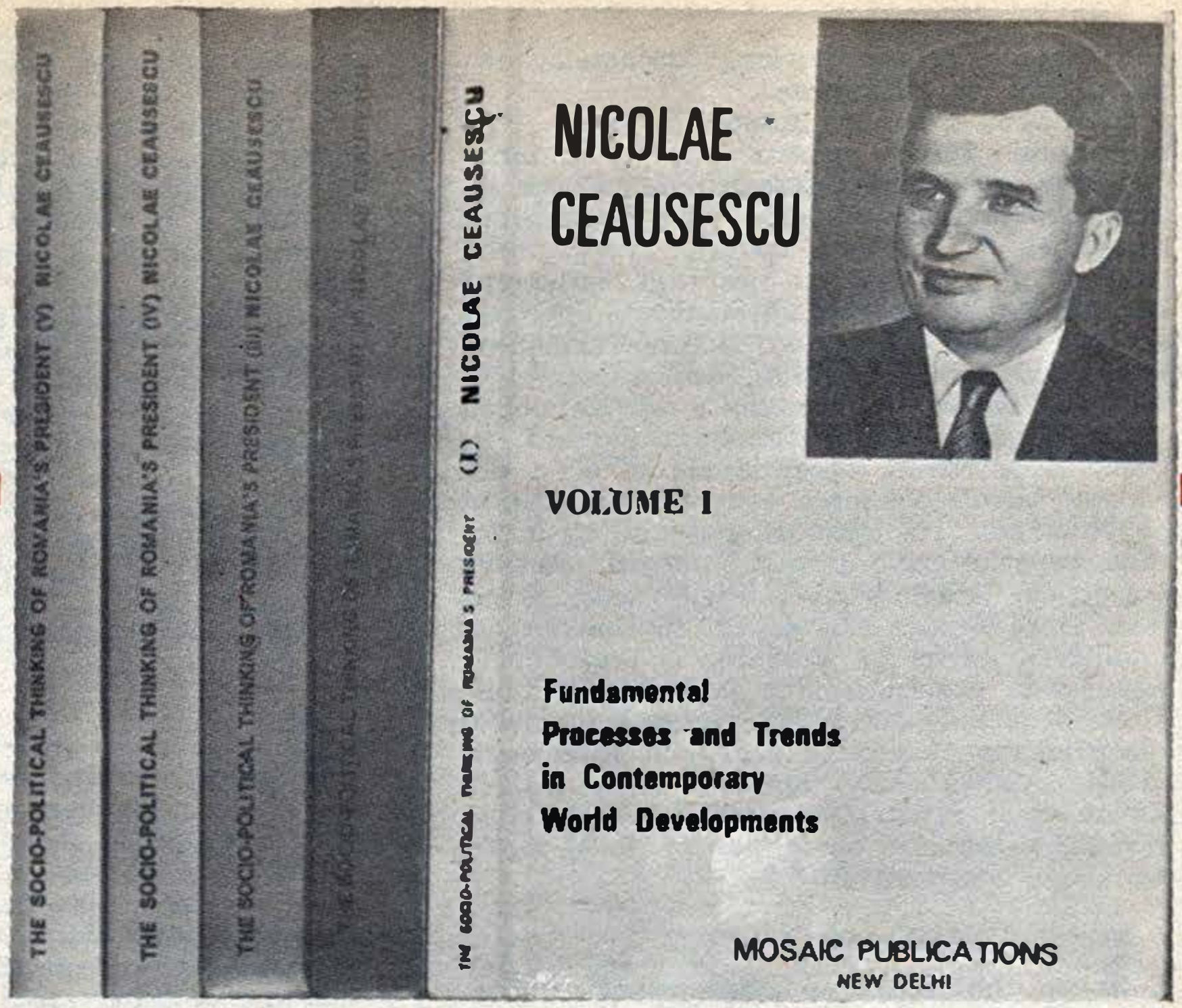

favoarea păcii, a destinderii, pentru un acord internațional asupra reducerii tensiunii și pentru încetarea cursei înarmărilor. El a reafirmat fără încetare necesitatea reducerii cheltuielilor militare, a stabilirii unor zone lipsite de arme nucleare, necesitatea împiedicării proliferării armelor nucleare, a retragerii trupelor staționate peste hotare și a rezolvării disputelor internaționale prin mijloace pașnice. Opinia sa că menținerea blocurilor militare rivale reprezintă un anacronism a fost prezentată, de asemenea, în numeroase ocazii".

Referindu-se la caracterul constructiv, la tenacitatea demersurilor conducătorului român, acad. Constantin Tsatsos, fost președinte al Republicii Elene, scria: „Domnul Ceaușescu înfăptuiește această politică cu un curaj care atrage respectul tuturor. Și îl respectă deoarece tot ceea ce susține domnul Ceaușescu este just și etic. Iar cei care, uneori, sînt afectați de cele ce susține, în cele din urmă sînt nevoiți să recunoască buna lui credință, consecvența sa față de principiile pe care, împreună cu președintele român, toți le proclamă, dar este îndoielnic dacă toți cred în ele și le respectă așa cum face domnul Ceaușescu. Aliați și prieteni recunosc faptul că niciodată nu-și va neglija obligațiile, deoarece a crezut și crede în ceea ce s-a angajat. Nu acceptă condiții și nu se angajează în înțelegeri care nu sînt de acord cu principiile sale fundamentale. În acest mod, din partea prietenilor săi nu pot exista nici răstălmăciri, nici confuzii. În cazul domnului Ceaușescu totul este plin de claritate. Răstălmăcirile și confuziile aparțin altora.

Aceste rezultate sînt obținute deoarece domnul Ceaușescu se sprijină pe o bază populară organizată, cu o unitate de monolit și care l-a desemnat conducător durabil al său.

Personalitatea președintelui Ceaușescu, care se identifică cu România, a depășit granițele sale. De neegalat în contactele sale internaționale, a devenit, totodată, prin eforturile sale de a consolida pacea pe glob, un mediator, un factor purtător al păcii între popoare. Acolo unde pacea este șubredă, face cunoscute ideile sale cu privire la soluționarea pașnică a diferendelor, cu privire la destindere și la realizarea dezarmării. De aceea este acceptat de toți cu respect și simpatie. Cu toții știu că în spatele acțiunilor sale nu există nici un gînd ascuns, nemărturisit. Domnul Ceaușescu învinge prin sinceritatea sa".

Scoțînd în evidență atașamentul profund și pasionat al președintelui Nicolae Ceaușescu față de cauza păcii, numeroși publiciști și oameni politici din străinătate consacră o mare atenție acestei vocații nobile. Astfel directorul editurii egiptene „Dar al Maaref" sublinia că volumul *Ceaușescu — Eroul României*, apărut în limba arabă, „prezintă viața și opera unuia dintre cei mai mari conducători ai timpurilor noastre, însuflețit de dragoste și nețărmurit devotament față de țara sa, căreia i-a adus imense servicii. Acesta este președintele Nicolae Ceaușescu, omul păcii, conducătorul care militează pentru cooperarea dintre state, pentru rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor, pentru eliminarea războiului din viața socie-

tății umane, pentru evitarea conflictelor distrugătoare și sîngeroase".

Cu ocazia înmînării înaltei distincții „Om al anului 1980 — pentru pace", conferite tovarășului Nicolae Ceaușescu de revista indiană *International Reporter*, unul din membrii delegației, R.P. Verma, spunea: „Pacea lumii este acum preocuparea fiecăruia, indiferent de unde ar fi și de care naționalitate aparține, nimeni nu poate scăpa de flăcările războiului, în cazul izbucnirii acestuia. Nicolae Ceaușescu, în calitatea sa de președinte al Republicii Socialiste România, și România, ca țară, au depus o activitate excepțională în acest domeniu, făcînd omenirea conștientă de faptul că România este gata întotdeauna să acționeze pentru binele întregii omeniri, ceea ce constituie însăși baza politicii sale externe... Dacă și alte țări și alți conducători ar manifesta, la fel ca România și președintele Ceaușescu, același interes față de Națiunile Unite și față de activitățile acesteia în favoarea păcii mondiale, în cadrul și în afara organizației, există toate motivele să credem că lumea ar fi capabilă să evite războiul și să trăiască în pace, în ciuda marilor probleme cu care este confruntată".

Exprimînd față de conducătorul poporului român un adînc respect, Kenzo Komo, fostul președinte al Camerei superioare a Dietei japoneze, îl prezintă pe tovarășul Nicolae Ceaușescu „ca pe un promotor al democrației socialiste și ca pe unul din cei mai mari conducători din țările Europei Răsăritene. Există numeroase aspecte în politica sa practică și revoluționară care trebuie studiate cu multă atenție de oamenii politici japonezi, în ciuda faptului că România are un alt sistem social decît Japonia și se află la o mare distanță geografică".

La rîndul său, profesorul brazilian Amilcar Alencastre reliefează remarcabila personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, „al cărui nume este legat de lupta neobosită pentru dezvoltarea liberă și independentă a patriei sale, pentru promovarea în viața internațională a unei politici noi, de relații democratice între state, bazate pe principiile egalității și respectului reciproc, pe dreptul fiecărei națiuni de a fi pe deplin stăpînă pe destinele sale. Întreaga operă teoretică, precum și activitatea intensă și multilaterală a președintelui Nicolae Ceaușescu pe planul relațiilor internaționale evidențiază cu toată claritatea că aprecierile sale asupra necesității unei transformări energice în sensul soluționării problemelor subdezvoltării și înfăptuirii unei noi ordini economice internaționale pornesc de la realitățile zilelor noastre, de la faptul că rezultatele înregistrate în direcția instaurării noii ordini economice internaționale a lichidării subdezvoltării, a creării condițiilor pentru dezvoltarea echilibrată a economiei mondiale sînt încă nesatisfăcătoare".

Concluzii asemănătoare desprinde și Nissanka Wijeratne, ministrul justiției din Sri Lanka: „Întreaga viziune a președintelui Nicolae Ceaușescu reprezintă un sistem conceptual extraordinar de coerent, consistent și suplu, îmbogățit prin cuprinderea elementelor noi de dezvoltare economică și socială, atît pe plan național, cît și internațional, un sistem ce se îmbină armonios și care reflectă — avînd suportul înrădăcinat în contemporaneitate și în trecutul îndepărtat — particularitățile sociale și tradițiile poporului român".

Ali Yata, secretar general al Partidului Progresului și Socialismului din Maroc, arăta: „Anumite personalități pot avea o influență asupra cursului istoriei, grație erudiției și bogăției experienței lor. Astfel, oameni eminenți, cu responsabilități elevate, marchează viitorul societății. Și, departe de orice flatare, se poate afirma că tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, aparține acestui gen de oameni".

Pentru cei ce reflectează asupra gîndirii și activității președintelui României apare, ca o concluzie incontestabilă, așa cum se exprima publicistul și omul politic mexican Carlos Loret de Mola, că „Nicolae Ceaușescu, militant exemplar, face parte indisolubilă din trupul poporului său. El a trăit și a suferit împreună cu poporul, începînd cu anii petrecuți în casa părintească din satul Scornicești, județul Olt, unde s-a născut, apoi în închisori, în perioada cînd patria sa a fost martora celei mai aspre dictaturi din istoria ei. El a ajuns treptat la conducerea Partidului Comunist Român și la cea mai înaltă funcție în stat. Din 1965 Nicolae Ceaușescu se află în fruntea țării, călăuzind poporul său, spre bunăstare și progres. A organizat și condus țara, pe cei peste 22 de milioane de români, pe calea socialismului și comunismului, fără a scăpa din vedere caracteristicile și specificul național. Nicolae Ceaușescu este un adevărat om al secolului XX... Este un conducător cu o formație în toate sferele fundamentale ale guvernării. Împletește armonios matura sa personalitate de om politic cu cea de desăvîrșit economist și de ostaș. Este un om de stat modern și complet, una din cele mai strălucite personalități ale lumii contemporane. Niciodată nu este mulțumit de ceea ce a realizat. Organizator și conducător al țării sale, o reprezintă în lume înălțînd-o cu demnitate și solidă pricepere, consolidînd-o prin efortul său, unit cu acela al poporului, din rîndul căruia s-a ridicat și care este izvorul permanent al inspirației sale".

Numeroase alte mărturii de stimă și caldă simpatie sînt cuprinse în paginile cărților al căror subiect îl constituie strălucita activitate și opera excepțională a conducătorului României socialiste, precum și în articole, studii, comentarii, în care reprezentanți ai opiniei publice internaționale, de orientările cele mai diverse, dau expresie admirației lor sincere, înaltei aprecieri pe care o manifestă față de tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate eminentă, ale cărei merite nepieritoare se înscriu cu litere de aur în istoria națională și universală.

Între 28 august și 3 septembrie 1981, capitala țării noastre a fost gazda celui de-al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei. În zilele de 4 și 5 septembrie 1981, Bucureștiul a găzduit, de asemenea, simpozionul științific internațional „Oamenii de știință și pacea", organizat sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Cu deosebită atenție și profund interes a fost primit Mesajul **adresat participanților la simpozion de președintele Nicolae Ceaușescu, cuprinzînd idei de mare valoare practică pentru definirea rolului din ce în ce mai important pe care știința și tehnologia îl au în evoluția societății contemporane, a importanței acțiunii conjugate a forurilor științifice, a tuturor savanților lumii pentru menținerea și consolidarea păcii, pentru stăvilirea primejdioasei curse a înarmărilor.** „Astăzi — **se subliniază în** Mesajul **președintelui Nicolae Ceaușescu** — se pune problema de conștiință, de a alege între politica de intensificare a cursei înarmărilor, de producere de noi arme nucleare de distrugere în masă — și politica de dezarmare, de destindere și pace. Nu poate exista o cale de mijloc!"

Desfășurat sub înaltul patronaj al tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, congresul s-a înscris ca un eveniment științific de primă mărime în cronica reuniunilor științifice internaționale de acest fel.

Evocînd atmosfera și spiritul congresului de la București, acad. A.T. Gregorian (U.R.S.S.), președintele în exercițiu al Uniunii internaționale de Istorie și Filozofie a Științei (I.U.H.P.S.), **sublinia că lucrările reuniunii din capitala României „ne-au convins că pacea, colaborarea între popoare sînt foarte importante pentru dezvoltarea științei. Această idee a răsunat la deschiderea congresului nostru în cuvîntarea de substanță a președintelui Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie din România, academician doctor inginer Elena Ceaușescu."**

Iată, în continuare, și gîndurile altor participanți la congres.

ȘTIINȚA ȘI PACEA

Acad. ȘTEFAN BĂLAN (România), membru în Consiliul executiv al I.U.H.P.S., membru titular al Academiei de istoria științei din Paris: Participarea unui număr de peste 1 200 oameni de știință, din 51 țări, din toate continentele, la cel de-al XVI-lea Congres de istoria științei de la București exprimă interesul deosebit și crescînd pentru evoluția științei și tehnicii în istoria omenirii. Istoria lumii a fost și este puternic dominată de mijloacele de trai sau de distrugere pe care știința și tehnica le-au pus omului la dispoziție.

„Știința nu este utilă decît dacă face pe oameni mai buni", afirma Socrate. Cum era deci și firesc, atît la congres cît și la simpozionul *Oamenii de știință și pacea*, participanții s-au pronunțat cu fermitate și competență pentru pace, pentru progresul științei și tehnicii în serviciul civilizației și al îmbunătățirii vieții tuturor oamenilor.

Prof. XI ZEZONG (China), directorul Secției de istorie veche a Institutului de istoria științelor naturii din cadrul Academiei Sinica, Beijing: Încă din momentul înscrierii la secretariatul congresului, am descoperit că organizarea este foarte-foarte bună și acest lucru ne-a impresionat de la bun început. Pe durata congresului, ne-am putut da seama că România are o bogată experiență în organizarea reuniunilor internaționale.

Studiind istoria științei, ne dăm seama că nu există vreo țară privilegiată în domeniul dezvoltării științei și tehnicii. Cuceririle științei și tehnicii contemporane sînt rezultatele eforturilor tuturor statelor. Astfel, pentru a ne referi la trecutul îndepărtat, cunoaștem că poporul geto-dac, civilizația sa au deținut un loc important în această parte a lumii, exercitînd o puternică influență asupra celorlalte culturi europene din acea vreme.

Istoria științei evidențiază ceea ce Marx spunea despre știință — că este o forță a progresului, chiar atunci cînd unele descoperiri științifice au și repercusiuni negative (cum este energia atomică, de exemplu). Un om de știință cu adevărat înaintat va folosi întotdeauna descoperirile sale în slujba păcii, și nu a distrugerii omenirii.

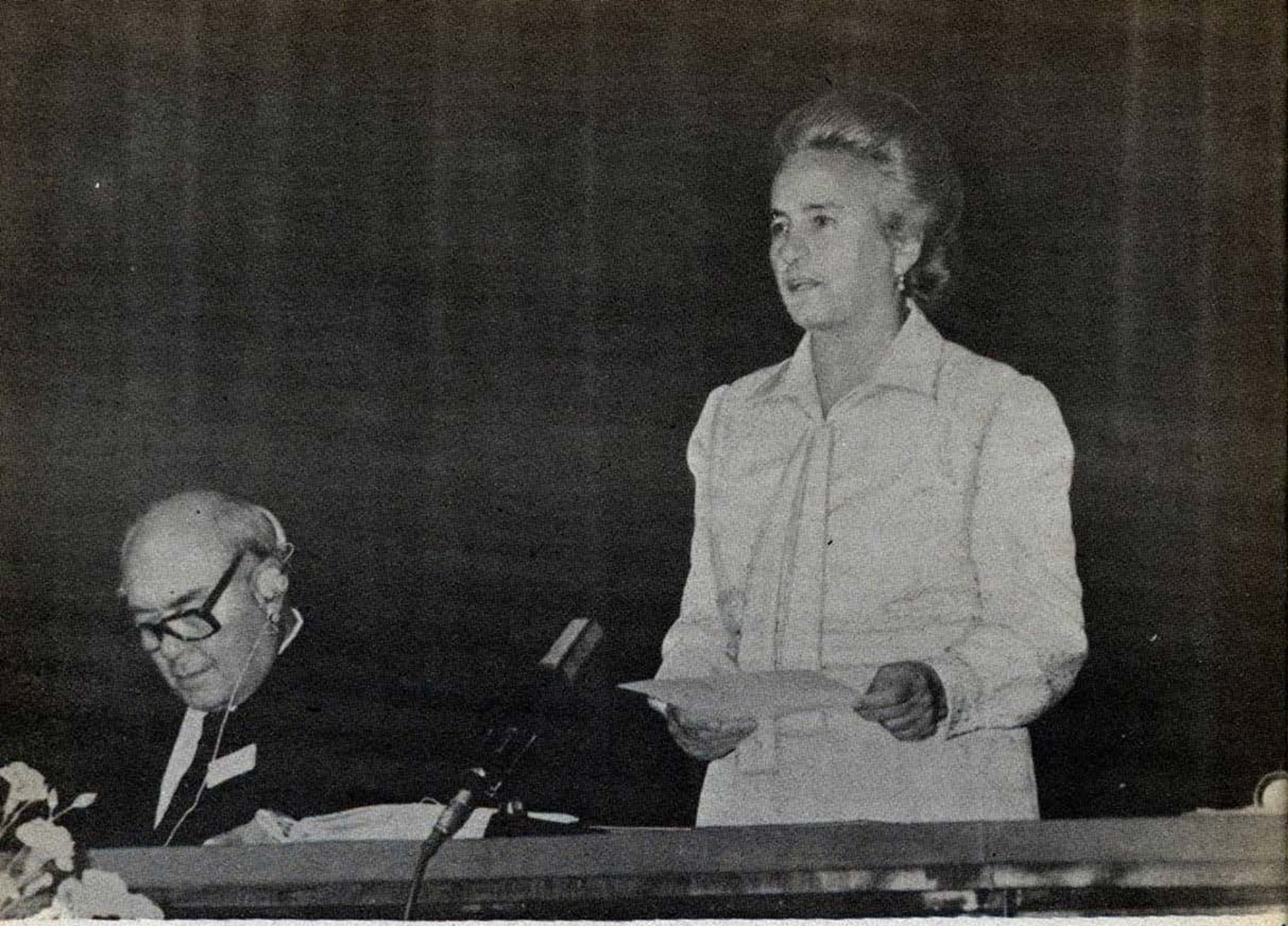

Tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, la deschiderea lucrărilor celui de-al XVI-lea Congres internațional de istoria științei de la București

Acad. prof. A. I. HADJOLOV (Bulgaria), directorul Institutului de morfologie al Academiei bulgare de științe, președinte de onoare al Secției naționale a Uniunii medicale balcanice: Bucureștiul a devenit un oraș deja celebru în ceea ce privește ospitalitatea de care dă dovadă în găzduirea congreselor internaționale. Acest congres de la București a fost unul de mare amploare. Tovarășa academician Elena Ceaușescu a ținut o foarte interesantă și substanțială cuvîntare. Ideile exprimate de d-sa au fost primite cu deosebit interes și apreciate de către toți participanții.

Între oamenii de știință din România și Bulgaria au existat întotdeauna relații apropiate. În vremea cînd Bulgaria se afla sub jugul otoman, mulți savanți din țara mea au venit în principatele române. În cercetările mele am descoperit că un mare număr de bulgari au urmat cursurile Facultății de medicină din București, încă din secolul trecut.

Prof. dr. MARGARET ROSSITER, Universitatea Berkeley (S.U.A.): În cadrul congresului am condus lucrările secțiunii *Contribuția femeilor la dezvoltarea istoriei științei și tehnologiei*, cu o tematică abordată pentru prima dată în cadrul unui astfel de congres internațional. În cadrul secțiunii am aflat despre multe femei române care au fost reputați oameni de știință în cele mai variate domenii. Am fost deosebit de impresionată cînd, cu cîtva timp în urmă, am citit în revista britanică *Nature Magazin*, un articol despre doamna Elena Ceaușescu. Se relata în acel articol că, în timpul vizitei sale în Marea Britanie, a fost aleasă membru de onoare al Institutului regal de chimie din Londra.

Dr. FRANK GREENWAY, docent în istoria științei al Institutului regal din Marea Britanie, președintele Asociației muzeelor din Commonwealth: Mi-a făcut mare plăcere să mă aflu în România, în București, pentru a participa la marele congres de istoria științei.

În România poate fi urmărită dezvoltarea multor tehnici ce sînt fundamentale în creșterea puterii de stăpînire de către om a mediului înconjurător. Aceste tehnici pot fi studiate de la formele inițiale ale organizării umane, probabil cele descoperite în Africa, și pînă la cele din Dacia antică și așa mai departe în Europa. Cunosc în mod special amploarea pe care au luat-o cercetările arheologice în țara dv., rezultatele importante obținute.

Prof. univ. ÁTICO VILAS BOAS DA MOTA (Brazilia), vicepreședinte al Comisiei naționale braziliene de folclor, scriitor care a tradus în portugheză lucrarea lui C.C. Giurescu *Transilvania în istoria poporului român*, publicată în 1978 la Rio de Janeiro,

re-a mărturisit, în limba română: Și acest congres, ca și alte manifestări internaționale găzduite de țara dv., ilustrează elocvent faptul că România s-a impus în lumea științifică și politică contemporană ca o prezență activă, dinamică.

Mă preocupă istoricul relațiilor româno-braziliene. Am fost bucuros să constat că la București a apărut, la mijlocul secolului trecut, prima culegere de literatură braziliană publicată în Europa. De asemenea, am constatat de curînd că Nicolae Titulescu, care a fost un mare jurist, mare cunoscător al problemelor României și o personalitate politică europeană de mare prestigiu, a colaborat în dese ocazii cu reprezentantul Braziliei la Societatea Națiunilor. Urmăresc această colaborare și intenționez să public un studiu anul viitor, în cinstea celor 100 ani de la nașterea lui Titulescu.

Prof. univ. dr. FERENC SZABADVÁRY (Ungaria), directorul Muzeului ungar pentru știință și tehnologie din Budapesta: M-am bucurat cînd acum patru ani, la precedentul congres, România a fost desemnată a organiza viitoarea întîlnire internațională, deoarece, pe de o parte, ne este mult mai aproape — ceea ce a făcut posibil să ne prezentăm cu o delegație mai numeroasă — iar, pe de altă parte, am putut face cunoștință cu un mare număr de participanți români și am obținut multe informații despre istoria științei din țara vecină, despre trecutul ei.

În România socialistă această ramură a științei este foarte mult sprijinită de conducerea statului, acordîndu-i-se atenția corespunzătoare importanței sale.

Legăturile științifice româno-maghiare sînt vii și rodnice.

Acad. dr. B.V. SUBBARAYAPPA (India), directorul Proiectului muzeistic „Descoperirea Indiei", director al revistei Society and Science, **Centrul Nehru, Bombay, membru corespondent al Academiei internaționale de istoria științei din Paris:** După părerea mea, acest congres a fost mai bine organizat și este mai important decît congresele anterioare, foarte utile și ele. Aici, la București, s-a realizat un contact pregătit cu grijă între oamenii de știință ai lumii. Organizarea a fost excelentă: ne-am bucurat de foarte multă atenție și stimă, de ospitalitate și amabilitate. Mi-e foarte greu să găsesc cuvintele cele mai potrivite care să-mi exprime sentimentele în legătură cu căldura cu care am fost înconjurați de poporul României. Între țările noastre există legături de colaborare, bune relații comerciale, schimburi de specialiști, schimburi de mărfuri. Pot să afirm că poporul român se bucură de o deosebită stimă în India.

Distinsul dv. președinte, domnul Nicolae Ceaușescu, a vizitat țara noastră, cu nu prea mult timp în urmă și, deși scurtă, vizita a lăsat o impresie deosebită poporului indian.

Lucrările simpozionului „Oamenii de știință și pacea" și ale celui de-al XVI-lea Congres internațional de istoria științei au reliefat cu totul semnificativ voința oamenilor de știință de a participa tot mai hotărît la lupta popoarelor lumii pentru salvgardarea păcii și civilizației omenirii.

Exprimînd năzuințele întregului popor român de a lupta neobosit pentru apărarea păcii lumii, Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste din Republica Socialistă România, **elaborat la inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu, cuprinde și vibranta chemare adresată oamenilor de știință de a face din activitatea și descoperirile lor instrumente ale păcii pe pămînt. „Să cerem în modul cel mai ferm ca minunatele cuceriri ale geniului uman, ale științei și tehnicii moderne să fie puse exclusiv în slujba păcii și progresului — și nu a distrugerii și a războiului".**

Dînd glas sentimentelor lor de profundă adeziune la noua inițiativă de pace a președintelui țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, oamenii de știință din patria noastră, alături de întregul popor și-au exprimat cu însuflețire hotărîrea lor de a milita neabătut pentru pace, destindere și dezarmare. „Conștienți că oamenilor de știință, care cunosc cel mai bine forța de distrugere a armelor moderne, le revine o mare răspundere față de prezentul și viitorul omenirii — se spune în telegrama adresată C.C. al P.C.R., tovarășului Nicolae Ceaușescu de Adunarea lărgită a Academiei Republicii Socialiste România, ținută în ziua de 7 noiembrie 1981 — înțelegem, așa cum ați subliniat în Mesajul adresat participanților la Simpozionul internațional «Oamenii de știință și pacea», care a avut loc în capitala patriei noastre, că menirea cea mai nobilă a oamenilor de știință este aceea de a face ca întregul potențial al științei și tehnicii să fie consacrat progresului, bunăstării, asigurării dreptului suprem al oamenilor la viață și pace. Ne vom aduce contribuția la continuarea și dezvoltarea acțiunii începute la București, pentru ca prin Comitetul internațional «Oamenii de știință și pacea» să se organizeze un Congres mondial al oamenilor de știință pentru pace și dezarmare".

Întîmpinată cu deosebită satisfacție și mîndrie de întreg poporul român, noua inițiativă de pace a tovarășului Nicolae Ceaușescu, eminent luptător pentru pace, pentru o nouă ordine în lumea contemporană, pentru apropierea și colaborarea între state, se înscrie ca o nouă și strălucită contribuție a României la făurirea istoriei contemporane a popoarelor lumii. O istorie a păcii și destinderii universale, al cărei strălucit promotor este marele făuritor de istorie, cel mai iubit fiu al poporului român, președintele Nicolae Ceaușescu.

Opinii consemnate de
Ioan LĂCUSTĂ

PRIETENIA ŞI ALIATUL EI CREDINCIOS — INTERESUL COMUN

ION POPESCU-PUŢURI

Lumea — cum subliniam, dealtfel, într-un recent studiu[1] — se află în plină transformare, se găseşte la o răscruce epocală a civilizaţiei umane, parcurge cu o acceleraţie crescîndă drumul istoric dintre trecut, prezent şi viitor. Drumul acesta nu este o simplă, cantitativă şi liniară continuare a celui de pînă acum, pentru că omenirea trece într-o situaţie calitativ nouă, suferă schimbări superepocale, care tind să modifice radical, fundamental, toate dimensiunile vieţii umane. Epoca aceasta o va înţelege numai acela care va şti să pătrundă sensul marilor schimbări şi înaintări ieşite din comun, sensul mişcării spre viitorul care a şi început şi care devine un criteriu şi o măsură a comportamentului şi atitudinii în prezent. Mişcarea aceasta nu este, am zis, liniară; ea este multidirecţională, cuprinde aspecte şi transformări economice, sociale, politice, culturale, ştiinţifice şi tehnologice dintre cele mai diverse, procese complexe, care se produc atît pe plan naţional, cît şi pe plan internaţional — zonal şi mondial.

Iar dintre acestea se evidenţiază ca esenţial, definitoriu, condiţionat de toate transformările care se produc, dar şi, în primul rînd, condiţionînd în cel mai înalt grad finalitatea lor umană şi umanistă — însăşi existenţa omenirii, de fapt! —, procesul global de trecere de la *lumea veche*, cu sărăcia economică a marii ei majorităţi şi nebunia politică a permanentelor conflicte, la *lumea nouă*, al cărei principiu internaţional fundamental va fi *pacea*, prietenia şi cooperarea popoarelor, bazate pe interesul lor major comun.

Dar transformarea posibilităţii care se deschide în faţa omenirii de a-şi făuri această lume nouă într-o realitate a viitorului apropiat nu se poate produce automat, de la sine. Ea nu poate rezult decît dintr-o politică consecventă, care să se bazeze pe sprijinul maselor celor mai largi populare din lumea întreagă, să integreze acţiunea conştientă a celor mai diverse forţe sociale şi politice, să ţină cont de toate configuraţiile complexe şi contradictorii de interese din cadrul relaţiilor internaţionale contemporane, să îmbine riposta fermă dată tuturor formelor de agresiune cu promovarea neîntreruptă a rezolvării paşnice, constructive, a contradicţiilor şi conflictelor în relaţiile dintre state. Cu alte cuvinte, procesul eliminării războiului din viaţa societăţii omeneşti este cerut şi determinat de întreaga desfăşurare a dezvoltării mondiale din epoca noas-

[1] *Îndemn la creaţie*, în *Anale de istorie*, nr. 5/1981.

tră, dar necesită eforturi concentrate, persistente şi intense.

Pentru a încununa însă de succes aceste eforturi, este necesară abordarea realistă a realităţilor şi, în primul rînd, decalarea aliatului credincios al prieteniei — fie ea a popoarelor din aceleaşi zone geo-istorice, fie dintre state şi popoare aflate la mari distanţe, fie dintre popoarele lumii întregi. Iar acest aliat credincios, care însoţeşte şi condiţionează prietenia, este *interesul comun*.

Ne amintim că, cu ani în urmă, la un dineu oferit de Ministerul de externe cu prilejul primei sale vizite în România, U Thant, secretar general al O.N.U. pe atunci, spunea, cu experienţa cîştigată în fruntea marelui for internaţional, că *interesul comun stă la baza prieteniei; numai el este veşnic, prietenia este trecătoare, ea este mereu în căutarea interesului comun*.

Într-adevăr, bătrîna, înarmata cu multe experienţe şi înţeleapta profesoară care este Istoria ne învaţă, pe baza a numeroase exemple, că, atunci cînd interesul îşi schimbă mobilul, îşi schimbă cuibul şi prietenia; că interesele divergente sau neînţelegerea interesului comun zdruncină alianţele, oricît de solemn au fost ele proclamate. În decursul mileniilor, s-a încercat nu o dată reunirea popoarelor sub steagul, de pildă, al religiilor cărora ele le aparţineau — budistă, creştină, islamică, mozaică. Dar convergenţele sau divergenţele de interese s-au dovedit a fi mai puternice decît concepţiile — fie ele filozofice, fie religioase — despre viaţă. Şi istoria a cunoscut alianţe strînse, atunci cînd interesele au convers într-o perioadă istorică dată, dar şi erodarea acestor alianţe, mutarea axului director al unor prietenii atunci cînd interesele, chiar cele ale unor promotori activi ai aceleiaşi religii, de pildă, au ajuns să se contrazică.

Fapte pilduitoare ne oferă şi trecutul nostru istoric. Ştefan cel Mare a purtat cu turcii mahomedani numeroase războaie, a apărat independenţa Moldovei, transformată, cum spunea voievodul însuşi, într-un „zid pentru Ungaria şi Polonia", pentru întregul Apus al Europei. Considerat un erou şi atlet al creştinătăţii, domnul Moldovei, cu toate acţiunile sale politico-diplomatice în vederea obţinerii de sprijin împotriva otomanilor, era însă lăsat, în momente hotărîtoare, singur în faţa lor, pentru că papalitatea îşi promova interesele proprii în relaţiile cu sultanul, considerat urmaş al lui Allah, iar regii Poloniei şi Ungariei căutau şi ei

satisfacerea propriilor ambiții. Și iată că, biruitor, Ștefan cel Mare a avut motive să lase urmașilor săi ca testament sfatul de a prefera înțelegerea cu Poarta, în locul aliaților antiotomane cu puterile creștine. Cînd urmașul său, Bogdan III, și-a trimis solia cu pungile de galbeni ale tributului, spre a stabili cu Poarta relațiile de suzeranitate și vasalitate specifice timpului, sultanul avea de ce să se mire, pentru că actul respectiv nu se petrecea după o înfrîngere militară. Dar încheierea Capitulației din 1511, prin care Poarta recunoștea Moldova „ca țară liberă și necucerită", pe care sultanul se obliga să o apere „fără să i se facă nici cea mai mică nedreptate și fără a suferi nici cea mai mică știrbire a teritoriului ei", corespundea în acel moment mai bine intereselor ambelor părți.

Mai tîrziu, un alt erou al luptelor pentru unitatea statală și independența românilor, ca și pentru eliberarea întregului Balcan de sub dominația otomană, nu cade oare pe cîmpul de la Turda victimă complotului urzit, în condițiile în care puterile vecine din acel timp — Casa de Austria, Polonia, Imperiul otoman — au făcut totul pentru a zădărnici unirea din 1599-1600? Și au făcut-o pentru că, divergente în multe privințe, interesele lor s-au întîlnit în intenția de a nu permite consolidarea unui puternic stat unic al românilor pe străvechea vatră a Daciei.

Am recurs la aceste exemple din istorie nu pentru a mai repeta niște adevăruri, ci pentru a reaminti că a discuta despre prietenie fără a decala și promova interesele reale existente este ca și cum ai privi — cum s-a spus despre filozofie pînă la Feuerbach — lumea într-o oglindă strîmbă, cu capul în jos. A găsi sursa și direcția intereselor comune este mai greu decît a vorbi declarativ, abstract și global despre prietenie, dar ea, prietenia, însoțește cu credință interesul comun al partenerilor. Ea nu poate fi unilaterală, nu face parte din familia hermafroditelor. O asemenea prietenie, care nu se bazează pe respectul reciproc al intereselor, ca și natura păcii și relațiilor dintre state care ar decurge de aici, ar aduce mai curînd cu un dictat.

Numai cunoașterea și respectul reciproc al intereselor, promovarea consecventă a celor comune și armonizarea celor divergente pot, în fond, crea acea osatură, acel schelet de oțel inoxidabil și indestructibil, pe care să se grefeze prietenia și cooperarea popoarelor Pămîntului. Este, acesta, unul dintre sensurile majore ale politicii externe a României socialiste, care, pornind de la profundele interese comune, legate de făurirea societății socialiste și comuniste, promovează o permanentă acțiune de întărire a prieteniei sale cu toate țările socialiste, de făurire și consolidare a unității și coeziunii lor. Pe baza respectului față de interesele fiecărei părți și a promovării avantajului reciproc, România își dezvoltă, totodată, relațiile și cooperarea cu toate statele, indiferent de orînduirea lor socială, sprijină cu consecvență interesele țărilor în curs de dezvoltare.

Dînd, recent, din nou glas, prin milioanele sale de voci reunite, voinței sale de prietenie, sprijinului total acordat noii inițiative de pace a Președintelui țării, spunînd un *nu* hotărît bombei cu neutroni și rachetelor nucleare în Europa, altor arme sofisticate de distrugere în masă, care apar odată cu noile dezvoltări ale revoluției tehnico-științifice, poporul român își manifestă înalta sa conștiință planetară, responsabilitatea pentru soarta generațiilor sale viitoare și a lumii întregi.

O știm, firește — așa cum în toate timpurile, între state de pe diferite meridiane ale globului sau din aceleași regiuni geografice și în diferite etape istorice s-au manifestat interese convergente sau divergente, întinse pe secole sau chiar milenii ori de durate mai scurte, tot așa și lumea contemporană este străbătută de o rețea densă și complexă de interese care se întretaie sau interpătrund, converg sau se îndepărtează, ori chiar se opun. Dar a căuta în această pînză deasă punctele convergente de interes comun, coincidențele și apropierile de interese pe orice termen — scurt, mediu sau lung —, a căuta și căile de rezolvare constructivă a contradicțiilor de interese —, toate acestea echivalează în lumea de astăzi cu depistarea în profunzimile organismului complicat al societății umane a acelor artere care pompează însuși sîngele vieții spre inima, mintea și toată ființa omenirii.

Și nu trebuie niciodată să disperi în căutarea acestor artere. Pentru că astăzi, mai mult ca oricînd, interesele proprii, vitale ale națiunilor sînt legate — peste diferențele dintre state din punct de vedere al orînduirii sociale și al opțiunilor de politică externă, peste interesele promovate bilateral și multilateral, pe zone, grupări sau axe întinse între diferite puncte cardinale — de o seamă de interese globale ale omenirii, ținînd de însăși existența ei.

A căuta și promova aceste interese globale înseamnă a renunța definitiv la asemenea formule ale confruntării și înfruntării, ca „război rece" sau „conflict limitat", „echilibru al forțelor", înțeles ca un „echilibru al groazei", „creșterea limitată a înarmărilor", înțeleasă ca un fel de cursă planificată, consfințită prin acorduri internaționale, a înarmărilor. Înseamnă deci, a ieși din periculosul cerc închis al acestor formule mistificate și a concentra toate forțele omenirii — care acum, mai mult ca oricînd în trecut, reprezintă un tot —, spre rezolvarea intereselor și problemelor ei globale, ca acelea ecologice și energetice, alimentare și demografice, ca sarcina lichidării enormelor decalaje în dezvoltarea economică și culturală și, mai presus de toate, ca cea a eliminării definitive a războiului, pentru triumful destinderii și dezarmării. Fiindcă dintre toate arterele de care am vorbit, dezarmarea o reprezintă pe cea centrală, pe cea mai importantă pentru însăși asigurarea continuării vieții pe pămînt, atît a celei umane, cît și a vieții de orice fel.

Rezolvînd, pe baza interesului ei *comun, general-uman*, aceste probleme globale, omenirea își va figura *Viitorul*, un viitor cu noi calități și valori, ale cărui trăsături caracteristice, care se întrevăd deja, vor fi accelerarea gigantică a progresului social într-o lume care a încetat să-și consume resursele și energiile în scopuri distructive, dezvoltarea armonioasă, multilaterală a societății, cuprinzînd atît forțele de producție, și relațiile de producție, cît și sfera spirituală, și cea a dezvoltării fiecărei personalități umane. Va fi o lume în permanentă ascensiune și înnoire, o lume eliberată de barierele artificiale pe multiple planuri, bariere ce se cramponează cu încăpățînare de tot ce este vechi și perimat; o lume a colaborării economice egale în drepturi și reciproc avantajoase a popoarelor, a schimbului nestingherit de valori materiale și spirituale neamenințate de distrugere, o lume a îmbogățirii reciproce și interpătrunderii culturilor diferitelor națiuni, alcătuind o înfloritoare civilizație și cultură cu adevărat universală.

REPERE ISTORICE

VOCAŢIA DE PACE A ROMÂNILOR (II)

Microcronica noastră continuă în acest număr cu prezentarea unor semnificative acţiuni şi iniţiative româneşti care relevă, prin glasul diferiţilor săi reprezentanţi, voinţa de pace a poporului român, dezaprobarea sa hotărîtă faţă de pregătirile de război, dorinţa de colaborare cu toate popoarele, în spiritul prieteniei şi al respectului profund faţă de înaltele valori morale ale păcii.

● La 28 iunie 1919, România semnează Tratatul de pace de la Versailles, între puterile aliate şi asociate şi Germania. Articolele 1-26 reprezintă *Pactul Societăţii Naţiunilor Unite*. În preambulul *Pactului* se precizează că părţile contractante, spre a dezvolta cooperarea dintre naţiuni, pentru a garanta pacea şi siguranţa, este necesar să „primească anumite obligaţii de a nu ecurge la război; să se întreţină relaţii internaţionale bazate pe justiţie şi onoare; să se observe riguros prescripţiunile dreptului internaţional, recunoscute de acum înainte ca regulă de conducere efectivă a guvernelor; să se facă să domnească dreptatea şi să se respecte cu sfinţenie toate obligaţiile tratatelor în rapor urile mutuale dintre popoarele organizate".

Art. 10 al *Pactului* stipulează că toţi membrii se obligă să respecte şi să menţină, în contra oricărei agresiuni externe, integritatea teritorială şi independenţa politică existentă a tuturor membrilor Societăţii; în caz de agresiune, Consiliul avizează asupra mijloacelor pentru a asigura executarea acestei obligaţii. Semnatarii declară că or ce război ori ameninţare, fie că vizează direct sau nu pe unul d ntre membrii Societăţii, interesează întreaga organizaţie şi aceasta trebuie să ia măsuri proprii pentru salvarea păcii naţiunilor.

Prin semnarea Tratatului de pace de la Versailles, România es e membră fondatoare a Socie ăţii Naţiunilor.

● Nicolae Iorga, într-o conferinţă ţinută la A eneu, în noiembrie 1919: „Nouă nu ne-a trebuit împărăţie prin străini; am fost mulţămiţi cu ceea ce am numit, cu dreptate, moşia noastră, adecă patrimoniul nostru, bucata de pămînt în care sînt mormintele noastre, aceea de-asupra căreia trăim noi, bucata de pămînt pe care vom deschide drum urmaşilor noştri".

● I.I.C. Brătianu, într-o expunere asupra situaţiei internaţionale a României, făcută în Adunarea Deputaţilor (16-17 decembrie 1919): „Prin situaţiunea lui geografică, prin însuşirile lui, pr n energiile lui, prin trecutul şi originea lui, neamul nostru are un rol de seamă în lume. Am fost în trecut apărători ai «legei» şi apărători ai civilizaţiei şi vom fi şi în viitor apărători ai păcii şi ai civilizaţiunii ale întregii regiuni de la gurile Dunării".

● *Pentru pace şi democraţie* se intitulează cuvîntarea rostită de Virgil Madgearu în Adunarea Deputaţilor (19-20 decembrie 1919): „[Societatea Naţiunilor] a fost realizată ca să servească ca o instituţie de arbitraj şi ca o instituţiune care prin mijloace compulsorii luate de diferite state din Ligă, să caute, dacă nu poate să preîntîmpine cauzele războiului, să preîntîmpine ivirea războiului, atunci cînd conflictele — pentru că cauzele există — se ivesc să le stingă prin anumite acorduri care s-ar face pe baza arbitrajului între diferite s ate...

Sem ind acest tratat de pace, guvernul român are o datorie ca să facă astăzi... concert cu toa e acele state care înţeleg că pentru refacerea lor este nevoie să dea o fiinţă reală Societăţii Naţiunilor...

Toate sta ele Europei trebuie să se unească în Socie atea Naţiunilor şi să facă politică europeană strîns unite între ele... pînă în ziua cînd democraţia care s-a trezit... va ajunge să biruie curentul individualismului capialist...; în acea zi, firește, că vom putea spune că Liga Naţiunilor este pe deplin tocmită".

● *Nădejdea* (organ al Partidului Socialist — secțiunea Galați): „...Poporul român dorește să trăiască în bună înțelegere cu toți vecinii țării... Să ia aminte guvernul de voința nestrămutată de pace a poporului, procedînd în consecință, pentru că în caz contrar poporul însuși va ști să realizeze singur dorința ce o are. Guvernul țării să strige mai-marilor săi din Occident: «Poporul român vrea pace, *nu război*, și noi sîntem datori să-l ascultăm»". (29 iulie 1920)

● Credincioasă principiilor înscrise în *Pactul Societății Națiunilor Unite*, România inițiază un sistem de alianțe defensive, menite să asigure securitatea și pacea în centrul și sud-estul Europei și să mențină statu-quoul teritorial stabilit prin tratatele de pace ce-au urmat primului război mondial. Astfel, România încheie alianțe defensive cu Polonia (3 martie 1921), Cehoslovacia (23 aprilie 1921) și Iugoslavia (7 iunie 1921); ultimele două tratate, împreună cu convenția de alianță cehoslovaco-iugoslavă din 14 august 1920, stau la baza Micii Înțelegeri.

● Take Ionescu: „Trebuie deci să creăm între noi astfel de rapoarte permanente, astfel de alianțe, pentru a întrebuința cuvîntul precis, încît toate divergențele care ar putea să se nască între noi să fie tratate în spiritul amical al aliaților, care caută să se înțeleagă... Toate aceste tratate au un caracter hotărît defensiv. *Mica Înțelegere este esențialmente o operă de pace*".

● C.I. Parhon, în articolul *Oamenii de știință și rolul lor social*: „Insulta cea mai mare ce s-a adus vreodată muncii științifice e punerea ei în serviciul războiului... și cu drept cuvînt oamenii de știință sînt datori să reacționeze în fața acestei injurii... Oamenii de știință trebuie să arate popoarelor că ele n-au nici un interes de a se urî și ucide între ele; că la aceasta ele sînt împinse de o mînă de oameni meschini, cu suflete de negustori criminali; că interesul cel mare al omenirii e a munci în mod solidar, pentru a pătrunde cît mai adînc legile naturii, dezrobindu-se în limita posibilității de jocul forțelor oarbe... Oamenii de știință — și adaug la aceștia, și pe literați și artiști, într-un cuvînt pe toți cei ce aspiră la însemnata sarcină de a perfecționa sufletul omenesc — trebuie să arate popoarelor că interesul lor cel mare e să suprime, de comun acord, înseși mijloacele care amenință necontenit ca masacrul uman să reînceapă.

Toată intelectualitatea omenirii să propage popoarelor dezarmarea" (*Scînteia*, organ al profesorilor și studenților comuniști ieșeni, din 4 martie 1923).

● Dr. Nicolae Lupu, în timpul unei vizite efectuate în Croația, în anul 1923: „Politica vechilor monarhii și autocrații era: cearta între vecini și alianța cu cei din coasta lor. Așa procedau Frederic cel Mare și toți potentații. Politica democrațiilor: cunoașterea vecinilor și iubirea lor, aplanarea diferendelor. Avem atîtea interese comune cu popoarele balcanice și cele dunărene, vitale pentru viața morală și economică a acestor popoare... Să încetăm a privi umili, ca slugile, la marii apuseni; să fim vrednici a rezolvi greutățile noastre între noi".

● Ministrul de externe al României I.G. Duca: „Noi oferim tuturor statelor vecine cu România — fără excepție — de a încheia cu ele pacte permanente de neagresiune. Sîntem gata a semna astfel de convenții cu toți vecinii noștri, pentru că niciodată și la nici-una din frontierele noastre nu voim să ne facem vinovați de crimă de agresiune, și pentru ca Societatea Națiunilor să știe că pretutindeni unde se va expune o problemă de ordin pacific, pretutindeni unde va fi posibil a executa o acțiune în sensul de apropiere și de pacificare a popoarelor, pretutindeni ne veți găsi gata de a colabora în această direcție și de a da în limita mijloacelor noastre tot concursul la această politică". (Geneva, septembrie 1925)

● La 26 iunie 1926, România semnează un tratat de amiciție cu Franța, prin care părțile se angajează să nu comită acte de agresiune, una împotriva celeilalte și de a nu recurge în nici un caz la război. Tratatul are două anexe: convenția pentru reglementarea pașnică a diferendelor și un protocol prin care România, „a cărei singură grijă era de a urmări dezvoltarea sa internă în timp de pace, statu-quoul și respectul Tratatelor, confirmă declarațiile făcute la Conferința de la Geneva din 17 mai 1922, la a cincea ședință a primei Comisii, de către președintele delegației române Ion I.C. Brătianu, cu privire la un angajament permanent de neagresiune față de Rusia, bazat pe statu-quo. România este gata să extindă acest angajament la toți vecinii săi".

● În luna iunie 1928 este introdus în Codul Penal delictul de propagandă în vederea războiului; art. 229 precizează că: „vor fi pedepsiți cu detențiune simplă de la 2 luni la un an toți cei care, în scopul de a forța statul român să declare un război de agresiune, vor incita opinia publică..."

● La 6 februarie 1929, țara noastră aderă printre primele la Pactul Briand-Kellogg (semnat la Paris în 27 august 1928) și care obligă țările semnatare să renunțe la război, ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale, și să rezolve aceste litigii numai pe cale pașnică.

La 9 februarie 1929 se încheie un acord la Moscova între U.R.S.S., România, Polonia, Letonia, Estonia și Lituania pentru punerea în vigoare cu anticipație a Pactului Briand-Kellogg.

Microcronică realizată de:
M. ȘTEFAN, Gh. DAVID, I. LĂCUSTĂ

UNIREA DIN 1859 — expresie istorică originală a înfăptuirii prin mijloace paşnice a idealului unităţii naţionale

Dr. MIRCEA MUŞAT

În urmă cu 123 ani, în memorabila zi de 24 ianuarie 1859, voinţa poporului român de a-şi reface unitatea naţională şi de stat pe vechea vatră strămoşească a Daciei primea, în parte, consacrare prin alegerea în cele două principate — Moldova şi Muntenia — a unui singur domn, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza. „Victorie remarcabilă a maselor de ţărani, meşteşugari, lucrători şi tîrgoveţi, a cărturarilor progresişti şi patrioţi, Unirea Principatelor — **relieia tovarăşul Nicolae Ceauşescu** — a reprezentat actul care a pus bazele statului naţional român modern".

„Să se numească România"

Unirea din 1859 s-a înfăptuit pe temelia comunităţii de viaţă economică şi spirituală a poporului român — popor plămădit în patria sa străveche şi care îşi avea tradiţii de organizare statală datînd de peste 2 000 ani.

Năzuinţa refacerii statului unitar, eliberat deplin şi definitiv de dominaţia opresiunii străine, în care românii, strînşi laolaltă, să-şi afirme în faţa umanităţii propria menire şi individualitate, a dominat în întreg evul mediu gîndirea culturală şi social-politică, planurile militare şi diplomatice ale înaintaşilor noştri, devenind, în epoca modernă, idealul suprem al întregii naţiuni, ţelul ei politic fundamental. Pe bună dreptate, Nicolae Bălcescu scria în 1850: „Unitatea naţională fu visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari, cari întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră şi muriră".

Unirea din 1600 verificase în mod convingător forţa şi autenticitatea idealului poporului român de unitate şi libertate naţională. Deşi unirea celor trei ţări române sub domnia lui Mihai Viteazul a

Hora Unirii la Craiova. *Detaliu din celebrul tablou al pictorului Th. Aman*

fost de scurtă durată, ea a rămas o prezență vie în cugetarea și simțirea atît a contemporanilor, cît și a urmașilor. Memoria unirii din 1600 s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație. Dreptul imprescriptibil al poporului român la unire și independență, a reprezentat, în continuare, o dominantă a gîndirii și acțiunii politice, diplomatice, militare și culturale ale marilor oameni de stat munteni, moldoveni și transilvăneni ce au urmat lui Mihai Viteazul.

Aceleași idealuri, care au înaripat permanent mintea, inima și pana celor mai înaintate personalități ale culturii românești, din întreg evul mediu, au căpătat noi dimensiuni în epoca modernă, dînd substanță multor scrieri tipărite dincoace sau dincolo de Carpați, dincoace sau dincolo de Milcov, alimentînd focul aspirației seculare spre unitate a tuturor românilor, în pofida granițelor fictive, artificiale, trase de marile imperii pe trupul unuia și aceluiași popor, al uneia și aceleiași patrii. Îmbrățișat de masele largi populare, acest ideal a dobîndit o forță de nestăvilit, ideea unirii și neatîrnării poporului român regăsindu-se în toate marile mișcări revoluționare premergătoare și pregătitoare ale revoluției de la 1848 și fiind exprimată cu putere în cursul evenimentelor din 1848-1849.

Îmbinînd lupta pentru răsturnarea orînduirii feudale cu lupta împotriva asupririi străine și pentru făurirea unirii naționale, revoluția română de la 1848 a avut un caracter deosebit în ansamblul mișcărilor revoluționare ale timpului și îndeosebi al celor pe care le-au organizat popoarele din centrul și sud-estul Europei. Avînd în vedere obiectivele atît de clar formulate în programele sale, se poate afirma că revoluția românilor din anii 1848-1849 a fost, în primul rînd, o revoluție de emancipare și unitate națională, o revoluție a conștientizării și afirmării națiunii române. Tocmai pe o asemenea bază ea a antrenat masele largi populare — burghezie, meseriași, meșteșugări, tîrgoveți, țărani, intelectuali — toate forțele progresiste ale societății românești. Ideea forță care a dominat revoluția a fost aceea a refacerii vechii Dacii, crearea „Daco-României", a „Daciei noi" — patria care să-i cuprindă laolaltă pe toți românii. Exprimînd acest crez politic, care a însuflețit pe toți revoluționarii români de la 1848, gazeta *Constituționalul* scria: „Toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dînsele, formează națiunea românească care să fie una și nedespărțită".

Bogata moștenire ideologică și culturală a revoluționarilor de la 1848, puternicele tradiții democratice, idealurile de unire și libertate națională au fost preluate, amplificate și ridicate pe noi trepte, în deceniul următor, de forțele progresiste ale poporului român. Angajate în lupta pentru profunde înnoiri, țările române au devenit leagăn de adăpostire a revoluționarilor democrați din sud-estul Europei, și, în același timp, un exemplu demn de urmat, românii oferind istoriei europene un model concret și original de realizare a idealurilor de unitate și independență națională.

Războiul Crimeii, izbucnit în 1853, punct culminant al manifestării rivalităților și conflictelor de interese existente între marile puteri europene la mijlocul secolului XIX, al luptelor lor pentru supremație în bazinul Mării Negre, pentru luarea în stăpînire a Strîmtorilor și a gurilor Dunării — a făcut ca soarta țărilor române să intre din nou în combinațiile de culise ale „concertului european". Congresul de la Paris din 1856 — avînd ca scop principal încheierea păcii și restabilirea „echilibrului european" — a făcut din cauza românilor o chestiune europeană. În cadrul lucrărilor, delegațiile puterilor europene participante la congres s-au pronunțat pentru sau împotriva unirii Moldovei și Munteniei, în măsura în care constituirea statului român unitar dădea satisfacție sau nu intereselor lor economice și politice. Discuțiile pe marginea chestiunii principatelor au scos în evidență cu putere interesele divergente ale marilor puteri, tendința lor evidentă de a rezolva problema unirii Moldovei și Munteniei în funcție de interesele pe care le aveau în această zonă. Pe acest fundal al divergenței de poziții al marilor puteri, hotărîrea congresului de pace de a se consulta poporul român în privința unirii a fost, după cum vom vedea, elementul care a permis forțelor unioniste să pună în valoare marele potențial revoluționar-patriotic al maselor largi populare.

Un larg ecou internațional

În momentul în care puterile europene discutau soarta națiunii române, lupta pentru unire intrase într-o fază nouă, antrenînd activ largi pături sociale, masele populare, toate spiritele înaintate ale societății românești, polarizase toate energiile naționale în slujba împlinirii mărețului ideal național. „Strigătul: «Unirea principatelor», «Suveranitatea statului român» — așa cum îndemna Dimitrie Brătianu într-o scrisoare din Londra trimisă unioniștilor din țară, la 11/23 iunie 1856 — să străbată munții, cîmpiile, văile și dealurile noastre, să umple aerul, să răsune pînă în unghiurile pămîntului cele mai departe, ca lumea întreagă să se încredințeze că Unirea este suflarea poporului român, că ea «este glasul României»... Unirea principatelor nu-i o unire de elemente eterogene; ea e unire de români cu românii. Moldovenii și muntenii sînt un singur neam, o singură familie, ei nu sînt nici moldoveni, nici munteni, ci numai români".

Cauza nobilă a Unirii a găsit un larg ecou și un sprijin activ din partea unor eminente personalități științifice și culturale din alte țări, precum Jules Michelet, Edgar Quinet, J. Ubicini, J.A. Vaillant, Paul Bataillard, Léon Plée, Cernî-

șevski, Dobroliubov, Marc Antonio Careini, Vegezzi Ruscalla, ca și din partea unor influente publicații franceze, belgiene, britanice ș.a. „Dintre toate popoarele creștine, legate Imperiului turcesc — scria J.A. Vaillant, în gazeta *La Roumanie*, în 1854 — moldovlahii au luptat mai bine de trei sute de ani pentru independență și dacă sînt încorporați și tributari, ei nu sînt nici subjugați, nici supuși. Țara lor este tot a lor și, printre toate vicisitudinile istoriei lor, ei și-au păstrat dreptul la autonomie. Ei vorbesc toți aceeași limbă și această limbă este germenul unei naționalități deja puternică".

Adunările ad-hoc — organisme a căror creare a fost prevăzută în hotărîrile congresului de la Paris, în scopul de a se pronunța asupra viitoarei organizări a țărilor române — au exprimat, în pofida atîtor greutăți și atîtor intrigi ale marilor puteri, dorința de unire a moldovenilor și muntenilor în cadrul unui stat național. Dar, prin Convenția de la Paris, încheiată la 7/19 august 1858[1], se hotăra ca Moldova și Muntenia să poarte numele de Principatele Unite, o unire însă doar formală, căci Comisia Centrală pentru pregătirea legilor, Curtea de Casație, ambele comune și cu sediul la Focșani, unele măsuri de organizare identică a armatei nu rezolvau dorința moldovenilor și muntenilor de a trăi în cadrul aceluiași stat. Convenția de la Paris hotăra ca fiecare țară să aibă domnul ei, guvernul ei, adunarea sa legislativă, administrația sa separată. Aceste prevederi reliefau încă o dată, cu claritate, poporului român, dificultatea, dacă nu imposibilitatea, de a-și vedea împlinit idealul prin bunăvoința sau jocul de interese ale puterilor străine, impuneau în mod logic concluzia că numai prin luptă proprie, hotărîtă, unirea putea deveni realitate. Cîtă dreptate avea Nicolae Bălcescu, cînd, adresîndu-se românilor, scria: „în zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele. Fiți gata, dar, a vă lupta bărbățește, căci, prin lucrare și jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndește conștiința drepturilor și datoririlor sale".

Concentrîndu-și eforturile în jurul constituirii și lucrărilor celor două adunări elective, masele populare aveau să-și dovedească, încă o dată, curajul și înțelepciunea, capacitatea lor de a influența și de a determina mersul evenimentelor. La 5 ianuarie 1859[2], Adunarea electivă de la Iași a proclamat, în unanimitate, ca domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, unul din fruntașii revoluției de la 1848, care, în acele zile eroice, cerînd poporului să-și impună voința, spunea: „Cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor nației noastre, vrednic de mărirea strămoșilor noștri". Sub presiunea maselor populare, a zecilor de mii de meseriași, lucrători, comercianți, țărani — adunați pe Dealul Mitropoliei din București, în zilele de 22-24 ianuarie 1859[3] — Adunarea electivă a ales ca domn al Munteniei tot pe colonelul Al. Ioan Cuza.

Înțelepciune, dinamism, inventivitate și inițiativă, iată tot atîtia factori evidențiați de evenimentele din acel neuitat ianuarie 1859. Poporul român și conducătorii săi politici au știut să folosească cu maximum de eficiență contextul politic european și să pună marile puteri în fața faptului împlinit. Această tactică, folosită în ianuarie 1859, a dat, cum se știe, roade și în anii imediat următori, încît analiza evenimentelor ilustrează cu putere faptul că, în ciuda condițiilor deosebit de grele, forțele unioniste au dat evenimentelor un curs corespunzător năzuințelor întregii națiuni, făcînd din Unire o problemă în realizarea căreia factorii interni au jucat rolul hotărîtor.

Spre desăvîrșirea visului multisecular

Ca și celelalte acte definitorii ale istoriei noastre naționale, Unirea din 1859 s-a înfăptuit ca expresie a voinței poporului român, constituind pentru popoarele din Europa, mai ales pentru cele din centrul și sud-estul continentului o ilustrare convingătoare a aplicării în viață a principiului dreptului de autodeterminare, a unirii pe baze plebiscitare a două teritorii aparținînd unuia și aceluiași popor. Ulterior, unificarea Italiei, Germaniei și a altor state s-a realizat prin forță, pe calea armelor; românii au oferit însă soluția plebiscitului, a căii pașnice, aceeași soluție folosită și în 1918. În esență, era soluția voinței naționale, căreia geniul politic al poporului român, i-a găsit drum de aplicare pe cale pașnică, prin utilizarea tuturor posibilităților contextului istorico-diplomatic. Tocmai aceasta explică de ce teritoriul României a devenit, în timpul domniei lui Cuza și după aceea, loc de pregătire și pornire a marilor acțiuni și mișcări de redeșteptare națională pentru popoarele din sud-estul Europei. România a devenit sprijinitor activ al luptei pentru formarea statelor unitare naționale și independente în sud-estul Europei. Pe bună dreptate, revoluționarul și publicistul bulgar Liuben Karavelov scria: „Trăim într-o țară pe care o putem numi a doua Elveție... Pe scurt, România este țara care a înscris ca deviză cuvintele: libertate și cultură. Noi, bulgarii, de asemenea, avem deplină libertate, ca naționalitatea noastră să înflorească, să ne îmbogățim literatura, să ne apărăm entitatea etnică și răspicat să ni se audă vocea în toate problemele majore ce ne privesc".

Unirea Moldovei cu Muntenia s-a bucurat de un deosebit ecou în celelalte provincii românești, aflate încă sub stăpînire străină, căci dobîndeau noi temeiuri pentru speranța

(Continuare în p. 44)

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1975; 1/1976; 2/1976.

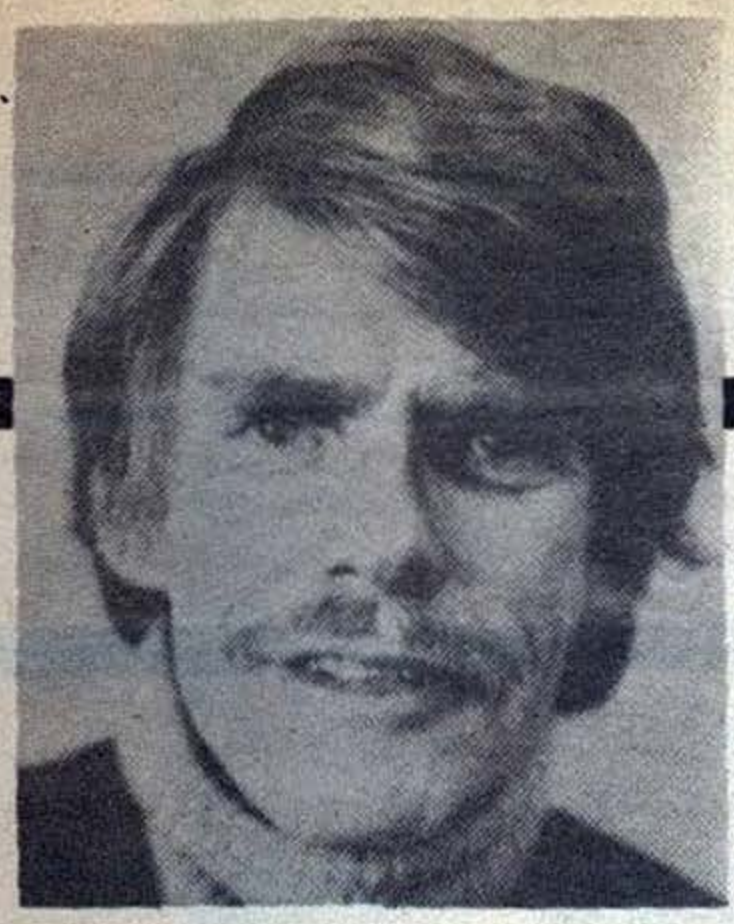

Prof. RADU FLORESCU:

Pentru o mai strînsă colaborare ştiinţifică

Printre participanţii la cel de-al XVI-lea Congres internaţional de istoria ştiinţei, s-a aflat şi istoricul american de origine română Radu Florescu[1], profesor la Boston College, directorul Centrului de cercetări est-europene[2].

— Cu ce vă prezentaţi la acest congres?

— Sînt fericit să mă aflu din nou la Bucureşti pentru această manifestare ştiinţifică, cu un caracter mondial, şi care are o deosebită importanţă şi semnificaţie pentru toate ştiinţele. Particip la sesiunea VII a congresului consacrată ştiinţelor medicale şi farmaceutice, cu o comunicare despre o problemă de medicină din Statele Unite, mai puţin cercetată. Este vorba despre aşa-numita *Marea moarte*, respectiv de condiţiile şi cauzele care au făcut ca jumătate dintre primii colonişti pelerini care s-au îmbarcat pe vasul *Mayflower* să înceteze din viaţă, în iarna 1620-1621.

Nu pot să nu remarc că actualul Congres internaţional de istoria ştiinţei se întruneşte sub patronajul academicianului doctor inginer Elena Ceauşescu, preşedintele Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie din România, organism care are o minunată activitate de colaborare cu forurile de specialitate americane. Sper că acest dialog fructuos se va amplifica, accentuînd necesitatea unei colaborări mereu mai active nu numai între oamenii de ştiinţă şi cercetătorii din ţările noastre, ci şi pe plan general între reprezentanţii ştiinţelor exacte şi ai celor umaniste.

— Ce motive au determinat apariţia Centrului de cercetări est-europene?

— Ca orice instituţie ştiinţifică sau de promovare a cercetărilor şi cooperării ştiinţifice şi centrul nostru nu a venit în actualitate decît în momentul maturizării unor serii de condiţii. Aş menţiona dintre acestea faptul că regiunea Greater Boston deţine numeric ceà mai mare concentrare de colegii şi universităţi din Statele Unite (şi poate din întreaga lume). Avînd un efectiv de studenţi şi cadre didactice de ordinul sutelor de inii, era normal să căutăm să sistematizăm studiile şi cursurile post-universitare pentru cei care se specializează în studii sud-est europene. De asemenea, s-a considerat potrivit ca diferitele biblioteci din această zonă să fie încurajate să înceapă specializarea pentru o anumită ţară din această regiune a estului european. Conform normelor de organizare ale centrului, cursul meu de *Istoria României*, din anul universitar 1981-1982, de pildă, va fi accesibil nu numai studenţilor de la Colegiul din Boston, ci şi celor din celelalte colegii şi universităţi afiliate centrului nostru, fără a se plăti o taxă suplimentară.

— Vă rugăm să ne spuneţi cîteva cuvinte despre preocupările actuale ale centrului?

— Centrul a fost creat în 1980, prin unirea eforturilor profesorilor şi cercetătorilor de la douăsprezece universităţi din zona New England, care s-au specializat în studii sud-est europene. El urmăreşte promovarea studiilor pluridisciplinare privind această regiune din Europa. Vrem ca, în felul acesta, să asigurăm un forum de dezbatere ştiinţifică pentru numeroşii specialişti din această parte a Statelor Unite. Ne-am propus să contribuim în mod substanţial la dezvoltarea schimburilor de informaţii ştiinţifice, prin organizarea unor simpozioane, colocvii, mese rotunde şi a altor manifestări ştiinţifice. Totodată, pornind de la constatarea că în programele învăţămîntului mediu de la noi dezvoltarea istorică a Europei de Est nu este îndeajuns studiată, ne-am gîndit la crearea unor cursuri serale şi de vară în scopul pregătirii de specialitate a profesorilor din învăţămîntul mediu, urmărind, totodată, crearea, la mai multe universităţi din Noua Anglie, a unor centre permanente specializate multidisciplinar pentru fiecare ţară din Europa de Est. Aceste centre ar avea o deosebită importanţă pentru că prin activitatea complexă ce ar putea-o desfăşura, ar face ca studenţii să-şi însuşească cultura unei anumite ţări sub toate aspectele.

— Care au fost primele manifestări ale centrului?

— În chiar anul creării sale, 1980, centrul nostru a orga-

(Continuare în p. 67)

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

[2] Din conducerea centrului mai fac parte: Iosif Constantin Drăgan, preşedintele Fundaţiei „I.C. Drăgan", profesor Anghel Rugină, de la Northeastern University, Joe Harrington, decanul Facultăţii de istorie de la Universitatea Framingham şi John C. Campbell de la Consiliul pentru relaţii internaţionale din New York.

Voievodul de-sine-stătător:

ALEXANDRU CEL BUN

Conf. univ. dr. PETRE I. DAVID

Alexandru cel Bun a venit pe tronul Moldovei ca o necesitate a trăiniciei. În timpul domniei sale, care a durat peste trei decenii, a realizat mult, a apărat statul cu sabia şi cuvîntul; a coordonat viaţa economică — internă şi externă — încurajînd activitatea agricolă, meşteşugărească şi neguţătorească; a realizat pacea şi liniştea ţării într-o perioadă de necontenite războaie şi năvăliri, punîndu-şi nădejdea în fraţii de peste Carpaţi şi, în special, în „părintele" său — Mircea cel Bătrîn — din Ţara Românească.

Moştenirea înaintaşilor

De la „descălecarea" lui Bogdan Întemeietorul — eveniment petrecut în 1359 după unii istorici, la 1365 şi chiar la o dată intermediară între aceşti ani, după alţii — statul feudal de-sine-stătător Moldova a cunoscut o continuă ascendenţă. Urmaşul lui Bogdan I, Laţcu vodă (1367-1375) a făcut ca Moldova să ia parte activă, pentru prima oară ca o entitate, la un eveniment internaţional: încercarea de reunire a celor două laturi ale Bisericii creştine catolicismul şi ortodoxia; Petre I Muşatinul[1] (1375-1391) i-a asigurat o bunăstare economică; a construit primele cetăţi, a acordat întîile privilegii comerciale şi a încheiat primele tratate internaţionale; Roman I (1392-1394) a realizat unitatea întregului teritoriu al Moldovei „de la munte pînă la ţărmul mării"[2]; Ştefan I (1394-1399) a apărat pe cîmpul de luptă independenţa statului moldovean, obţinînd la Hindău (Ghindăoani) o strălucită victorie împotriva agresorului Sigismund de Luxemburg. Domnia lui Iuga vodă (1399-1400) — prea scurtă pentru a se ilustra prin evenimente memorabile — a reprezentat etapa intermediară către domnia care a încununat această fază de închegare şi consolidare a Moldovei.

Urcat pe tron în prima jumătate a anului 1400 (întîia sa menţionare datează din 23 aprilie) Alexandru cel Bun, fiul lui Roman voievod, a fost conştient încă de la începutul domniei de faptul că este un urmaş al primilor Muşatini. Într-un hrisov din 7 ianuarie 1403, voievodul mărturiseşte că a făcut dania ce alcătuia obiectul documentului „pentru sănătatea noastră şi pentru sufletul sfîntr-răposaţilor domni de mai înainte, pentru sufletul lui Bogdan voievod, şi pentru sufletul lui Laţcu voievod, şi pentru sufletul lui Petru voievod, şi pentru sufletul tatălui nostru Roman voievod, şi pentru sufletul lui Ştefan voievod..." Această enumerare a tuturor antecesorilor la domnie (mai puţin Iuga, la acea vreme încă în viaţă) nu este nici întîmplătoare şi nici formală, Alexandru vrînd să sublinieze, astfel, că se considera un *continuator* al celor ce făuriseră Moldova, că rostul său era să ridice pe o treaptă superioară ceea ce realizaseră înaintaşii săi la tronul ţării.

Prima grijă a voievodului a fost organizarea economică a ţării. Desele schimbări de domnie petrecute în ultimul deceniu

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1974; 10/1981.

În p. 16: *stema Moldovei. Sculptură în piatră de pe frontispiciul mănăstirii Bistrița*

Solii împăratului bizantin Ioan Paleologul oferă daruri voievodului Moldovei. Tablou de G.D. Mirea

al sec. XIV avuseseră drept consecință o oarecare scădere a avutului țării mai cu seamă că în acest interval se produseseră și cîteva confruntări armate. Anii de liniște internă pe care Alexandru a reușit să-i asigure în primul deceniu al domniei sale au avut drept urmare dezvoltarea economiei și a comerțului. În 1408, voievodul a acordat cunoscutul privilegiu negustorilor din Liov, reglementînd circulația mărfurilor și încasarea vămilor. Documentul arată principalele articole de export ale țării: cornute mari, apoi cai, porci, oi, precum și numeroase pici de animale, provenite în special din vînat. Indicînd punctele de vamă, precum și locul de desfacere al mărfurilor, privilegiul face dovada existenței în Moldova a unei largi rețele de tîrguri, expresie a unei înfloritoare vieți economice.

Moldova desfășoară, în această perioadă, o intensă activitate comercială și cu parteneriii ei tradiționali: celelalte două țări române. Astfel, cu Transilvania legăturile se întreținеau prin Brașov și în special prin Bistrița, centre comerciale și meșteșugărești dezvoltate ale vremii. Prin Brașov — ca centru de tranzit — se obțineau și produse din apusul Europei, dintre care cele mai căutate erau stofele („vilariul" de Ipria și Colonia), catifeau. și altele, precum și arme. Cu Țara Românească legăturile erau, de asemenea, de veche durată. Cei doi voievozi — Alexandru și Mircea cel Bătrîn — au încheiat o convenție de graniță, menită să protejeze negustorii din ambele voievodate.

Viața economică și comercială înfloritoare a țării este ilustrată cu prisosință și de numeroasele emisiuni monetare bătute în timpul domniei lui Alexandru, nu numai zloți

de argint, ci şi monedă divizionară, destinată pieţii interne.

O informaţie cuprinsă în *Descrierea Moldovei*, a lui Dimitrie Cantemir, se referă la activitatea legislativă a lui Alexandru. Voievodul-cărturar arată că în 1424, cu prilejul trecerii împăratului bizantin Ioan Paleologul pe pămîntul românesc (venea de la Buda să se îmbarce la Chilia pentru Constantinopol), Alexandru „a luat şi legile grecilor care erau cuprinse în cărţile *Basilicale («la Basilica»)* şi, făcînd un extras din acele vaste volume, a introdus acest drept de care acum se foloseşte Moldova". Informaţia merită atenţie, chiar dacă alte menţiuni referitoare la un eventual rezumat al *Basilicalelor* nu avem.

Alexandru a avut unele iniţiative şi în direcţia configurării Sfatului domnesc. Desigur, şi voievozii anteriori avuseseră un număr de sfetnici cu ajutorul cărora luau hotărîrile; ştim sigur, de asemenea, că adoptarea principalelor acte de politică internă şi mai cu seamă externă trebuiau să aibă aprobarea — inclusiv prin aplicarea pecetei proprii — a marilor boieri. În vremea lui Alexandru a căpătat însă configuraţie Sfatul domnesc în alcătuirea pe care avem să i-o întîlnim şi mai tîrziu, în sensul că membrii sfatului încep să primească dregătorii (vornic, vistier, mare logofăt etc.) bine precizate. De asemenea, numărul mare de documente cunoscute — 96 la număr — e o dovadă a bunei funcţionări a Cancelariei domneşti.

Diplomat şi oştean

Ca şi predecesorii săi — Petru I, Roman I şi Ştefan I — Alexandru cel Bun a prestat, în 12 martie 1402, omagiul de vasalitate faţă de regele Poloniei, Wladislaw Jagello. La 1 august 1404, la Camenița, Alexandru a reînnoit actul, prestînd personal omagiul (care a fost apoi înnoit în 1407, în 1411 şi 1415). Această succedare atît de rapidă (trei acte omagiale în primii cinci ani) are explicaţia ei. Mai întîi, trebuie subliniat că omagiul nu însemna nicidecum o ştirbire a independenţei ţării, ci, dimpotrivă, încheierea lui consfinţea existenţa statului moldovean de sine-stătător printr-un document internaţional. În al doilea rînd, omagiul de vasalitate se constituia şi ca un tratat internaţional de apărare împotriva acelor puteri care încercau la acea dată să submineze libertatea ţării — tătarii şi regatul feudal ungar. Îndeosebi acesta din urmă — deşi de jumătate de veac încetase să-şi exercite dominaţia nominală asupra teritoriului de la est de Carpaţi — nutrea, în continuare, speranţa unei reinstaurări a autorităţii în această zonă.

Vorbind despre cele trei acte omagiale, trebuie specificat că ele n-au fost întru totul identice. În documentul încheiat cu prilejul primului din aceste acte, cel din 1402 — Alexandru cel Bun, urmînd linia politică a tatălui său, limita obligaţiile de sprijinire militară a Poloniei, refuzînd să trimită armata moldoveană mai departe de Cracovia, ori în teritoriile Prusiei sau Lituaniei. În următoarele documente însă, Alexandru se angaja să-l sprijine pe regele Poloniei necondiţionat împotriva oricărui duşman. Motivele acestei schimbări de atitudine au fost două: pe de o parte, la data încheierii primului act omagial, în Podolia şi în alte cîteva teritorii rutene din Lituania izbucniseră revolte antipolone, în care voievodul Moldovei nu voia să fie amestecat. Schimbarea de poziţie a fost determinată însă şi de tratativele teutono-ungare, în cursul cărora Sigismund de Luxemburg, ceruse, iar Ordinul cavalerilor teutoni acceptase, „restituirea" Moldovei către regatul feudal ungar! Deci o clauză care viza direct independenţa Moldovei — ceea ce făcea din cavalerii teutoni un inamic direct nu numai al Poloniei, dar şi al ţării Moldovei. Ca atare, Alexandru nu a ezitat în 1410, la Griinwald, şi în anii următori — 1411, 1412 şi 1414 — să acorde ajutor militar polonezilor în lupta de eliberare purtată de aceştia împotriva teutonilor. Contestate o vreme, aceste participări ale oastei moldovene au fost dovedite ca certe — aşa cum o atestă tot mai convingător o serie de documente istorice.

Dacă Alexandru cel Bun a manifestat loialitate faţă de Wladislaw Jagello, acesta în schimb, nu s-a arătat la fel. În cursul tratativelor de reconciliere polono-ungare, după ce iniţial a respins pretenţia regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg de „recuperare a stăpînirii adevărate a ţării moldovene" (Alexandru tocmai prestase un nou act omagial, la 25 mai 1411), în anul următor, în cadrul tratativelor antiotomane polono-ungare de la Lublau (15 martie 1412), cei doi suverani, Sigismund şi Wladislaw Jagello, au încheiat un tratat de alianţă antiotoman, care prevedea şi datoria domnului Moldovei de a li se alătura cu oştile împotriva turcilor. Cu acest prilej, cei doi suverani au adoptat o clauză secretă ce prevedea împărţirea Moldovei între cele două regate, în cazul în care Alexandru nu l-ar fi ajutat pe Sigismund împotriva otomanilor.

Pentru asigurarea securităţii Moldovei la graniţa ei sudică, Alexandru a preluat de la genovezi, aliaţii lui Sigismund, cetatea Chilia care, împreună cu Cetatea Albă, alcătuia o puternică reţea defensivă pe malul Mării Negre.

Alexandru a activat consecvent pentru întărirea alianţei cu regatul polono-lituanian. În 1415, la Sniatyn (oraş care împreună cu Colomeea fuseseră zălogite Moldovei, ca urmare a nerestituirii decît parţiale a datoriei de 3 000 ruble de argint, contractate de Wladislaw Jagello pe vremea voievodului Petru I, în 1388), Alexandru a prestat al cincilea act omagial. În 1419, rămas văduv — domnul Moldovei s-a recăsătorit (şi căsătoriile princiare erau în acea vreme veritabile alianţe diplomatice, politice şi militare) cu Ringalla, sora ducelui Lituaniei, Vitold. În 1420, căsătoria a fost desfăcută, şi Vitold n-a putut să-i ierte lui Alexandru afrontul, trecînd făţiş, în anii următori, de partea lui Sigismund de Luxemburg. În 1420, otomanii au pornit o expediţie împotriva cetăţilor de la Marea Neagră. Deşi a solicitat de repetate ori ajutorul pe care

Wladislaw Jagello era obligat să i-l dea în calitatea sa de suzeran, Alexandru a trebuit să facă singur față agresiunii, care a avut drept rezultat pierderea Chiliei.

Alexandru cel Bun, în schimb, a continuat să se achite cu aceeași loialitate de obligațiile ce-i decurgeau din actele omagiale, ilustrîndu-se cu deosebire cu prilejul unei lupte duse de polonezi împotriva teutonilor, cunoscuta bătălie de la Marienburg (1422), cînd moldovenii — spune cronicarul polon Dlugosz — s-au purtat „într-un chip minunat... cu o mică ceată de oameni au înfrînt o oaste mare a dușmanilor".

Sigismund a continuat acțiunile ostile împotriva Moldovei, sprijinit și de Vitold, care nu a încetat să ceară sancțiuni împotriva lui Alexandru. În 1426, regele ungar a proiectat o expediție antiotomană, cerînd lui Alexandru să-și alăture oștile conform Tratatului de la Lublau. Domnul Moldovei s-a prezentat cu armata la Brăila, dar Sigismund nu a venit, ceea ce nu l-a împiedicat, în 1429, cu prilejul tratativelor de la Luck, să ceară... aplicarea clauzei secrete de la Lublau — respectiv împărțirea Moldovei între Ungaria și Polonia! Spre cinstea sa, Wladislaw a refuzat, ilustrîndu-și — spune Dlugosz — „statornicia și buna credință".

Conștient de iminența pericolului otoman și de necesitatea întăririi Moldovei la granița de sud, Alexandru a reluat Chilia în stăpînirea sa (1426).

În prima linie a frontului de luptă românesc

Mai puțin cunoscute, datorită puținelor documente păstrate, sînt relațiile lui Alexandru cu țările române. Aceste legături, îndeosebi cu Țara Românească, au cunoscut o puternică dezvoltare, mai ales în perioada în care Mircea cel Bătrîn s-a aflat în fruntea principatului de la sud de Carpați. Am amintit despre convenția de graniță dintre cele două țări, menită să stimuleze producția economică atît a Moldovei cît și a Țării Românești și să protejeze activitatea negustorească. Colaborarea a îmbrăcat însă și forme diplomatice. Dacă Alexandru s-a apropiat de Polonia, aceasta s-a datorat și eforturilor lui Mircea cel Bătrîn, și el în tratative cu Wladislaw Jagello; este semnificativ și faptul că privilegiul lui Alexandru acordat negustorilor din Liov a fost urmat de un act asemănător, acordat de Mircea cel Bătrîn negustorilor din același centru comercial.

Moartea (1418) învingătorului de la Rovine a marcat, în Țara Românească, începutul unei perioade de lupte pentru domnie, care au slăbit țara și au facilitat amestecul repetat al otomanilor în viața politică a țării. Alexandru cel Bun a înțeles că, în aceste condiții, era de datoria lui să preia „comanda" frontului românesc, necesar menținerii independenței statelor române, mai cu seamă în fața pericolului otoman.

Instabilitatea domniilor muntene, accentuarea imixtiunilor otomane facilitate cînd de unul, cînd de altul dintre pretendenți, l-au determinat pe Alexandru la acțiuni mai energice; în 1431, el a impus alegerea ca domn a boierului Aldea (1431-1436), pretins fiu nelegitim al lui Mircea cel Bătrîn, în speranța că va avea acolo un voievod sigur pe care să se sprijine într-o eventuală confruntare cu otomanii. Aldea vodă părea să confirme așteptările lui Alexandru. El și-a luat numele Alexandru, după cel al „părintelui" său adoptiv, dar, din nefericire, s-a mulțumit doar cu acest act de devotament. Moartea lui Alexandru, petrecută la scurtă vreme (ianuarie 1432), a lăsat nesoluționată această problemă de care se va lovi, în repetate rînduri și Ștefan cel Mare.

Tot politicii diplomatice a lui Alexandru cel Bun se datorează normalizarea relațiilor cu Imperiul bizantin și mai cu seamă cu Patriarhia constantinopolitană, relații deteriorate de pe vremea numirii — fără asentimentul Patriarhiei — a mitropolitului Moldovei de către Petru I. În 1424, cu prilejul trecerii sale prin Moldova, spune Dimitrie Cantemir, împăratul Ioan Paleologul i-ar fi acordat lui Alexandru titlul de despot și coroana regească — știre ce pare să-și găsească confirmarea într-o seamă de descoperiri arheologice, între care cahlele de teracotă, de la o sobă destinată evident curții domnești, cu vulturul bicefal — efigia imperială a bizantinilor[1].

Alexandru a fost conștient de autoritatea sa neîngrădită asupra Moldovei. Pe epitrahilul de la Ladoga, singurul obiect contemporan pe care i s-a păstrat chipul, el se intitulează „autocrat [singur stăpînitor] al întregii Moldovlahii și al Paratalassiei [adică al ținuturilor de lîngă Mare]"...

Făuritor de cultură

Deși a fost ocupat aproape necontenit cu probleme militare și diplomatice, Alexandru cel Bun a găsit totuși răgazul necesar pentru a se îngriji de dezvoltarea culturală a țării — dezvoltare care a fost, dată fiind concepția dominantă a epocii, precumpănitor religioasă: Bistrița moldovenească (construită în 1407, pe care o dorea necropolă voievodală și unde a și fost înmormîntat), mănăstirile Moldovița și Pobrata, cea de la Bohotin (metoh al Bistriței) sau de la Vișnevăț, numită mai tîrziu Căpriana — sînt lăcașuri refăcute, construite sau împodobite în această perioadă. Prin îngrijirea voievodului, la Neamț a luat avînt o importantă școală de caligrafi ce avea să fie ilustrată în chip măiestru de splendidele miniaturi realizate în 1429 de Gavril Uric, pe un *Evangheliar* aflat în prezent la Biblioteca Bodleyană din Oxford. În această epocă s-au afirmat, de asemenea, renumiții zugravi Dobre, Niculiță, Ștefan.

Un rol important în viața culturală a epocii l-a avut prelatul învățat Grigore Țamblac (ulterior mitropolit al Kievului), a cărui carte de predici e prima lucrare slavonă originală realizată în Moldova. Grigore Țamblac venise în Moldova în 1401 pentru a examina, la cererea Patriarhiei din Constantinopol, situația bisericii din Moldova. Raportul său favorabil a dus la confirmarea lui Iosif în fruntea Mitropoliei moldovene. Au fost întemeiate, totodată, noi

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1979.

scaune episcopale: Rădăuți (pentru Bucovina), Roman (pentru părțile centrale ale țării).

Țamblac s-a atașat curînd de voievodul moldovean, devenind „presviter al marii biserici a Moldovlahiei". Și ulterior cînd s-a mutat la Kiev, el a rămas în bune relații cu Moldova; a reprezentat biserica acestui stat la Conciliul de la Constanța (1415), la care au participat, de asemenea, Gheorghe Samușin și Stanislav Rotompan (ca reprezentanți ai domnului Alexandru el Bun), precum și soli ai oraș-

rea la moarte și arderea pe rug a marelui gînditor și reformator Jan Hus (6 iulie 1415). Un asemenea act era în totală contradicție cu felul în care românii tratau deosebirile de vederi religioase. Spiritul de toleranță religioasă adoptat de Alexandru (ca și de urmașii săi) s-a înscris ca una din cele mai frumoase pagini în istoria spiritualității românești, vădind umanismul ce călăuzea pe locuitorii țării noastre. La scurt timp după moartea lui Hus, autoritățile catolice au început o sălbatică prigoană

ții boemi" (cum erau denumiți husiții) s-au așezat în număr apreciabil în tîrgurile Trotuș, Bacău, Roman, precum și la Tîrgu Neamț, Cotnari, Huși și Ciubărciu, asimilîndu-se ulterior cu populația autohtonă. Recunoscători pentru ospitalitatea acordată, husiții refugiați în Moldova l-au sprijinit necondiționat pe domn. Ei i-au acordat, se pare, lui Alexandru merituosul calificativ pentru eternitate: *cel Bun*.

Îngăduitor cu husiții, Alexandru nu a persecutat nici o altă religie. Din porunca lui s-a înființat o nouă episcopie

șelor Suceava, Roman, Neamț, Baia, Hîrlău, Bîrlad și Siret. Sub influența lui Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrîn și-a trimis și el reprezentanți la Constanța, în frunte cu boierul Dragomir.

La acest conciliu ecumenic, delegațiile moldovenilor și muntenilor nu au fost de acord cu hotărîrile de unire a celor două biserici (catolică și ortodoxă); aceasta nu atît datorită deosebirilor de principii, cît faptului că lucrările conciliului au fost anulate de condamna-

împotriva celor ce aderaseră la „erezia" propovăduită de el. În aceste condiții, Moldova lui Alexandru cel Bun și-a deschis larg porțile, dînd adăpost refugiaților husiți. Mai mult, voievodul a poruncit clerului catolic din țară să nu-i persecute și nici să-i urmărească pe husiți, așa cum cereau bulele papale și pontificale și capetele de acuzație ale Curiei papale ci să le arate îngăduință „să nu fie tulburați de nimeni în exercitarea cultului lor". Astfel, „fra-

catolică la Baia. Armenii, refugiați și ei în număr tot mai mare în Moldova din pricina prigonirilor musulmane au căpătat o organizare episcopală[1]. De libertate s-au bucurat și practicanți ai cultului mozaic, folosiți de domn în unele activități de comerț exterior: musulmanii (turco-tătari) din cetățile și părțile Dunării și sudul Basarabiei au beneficiat de îngăduința binevoitoare a voievodului moldovean, deși Alexandru a avut confruntări armate cu Poarta.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

Moldova a fost la acea vreme singurul stat din Europa în care cinci culte religioase s-au bucurat de deplina libertate de manifestare. Relevînd acest fapt cu totul neobișnuit pentru acele vremuri, regretatul academician Constantin C. Giurescu conchidea, într-un studiu de acum cîteva decenii: „Cîți din stăpînitorii contemporani ai Europei pot arăta o așa de largă înțelegere, un spirit atît de tolerant? Alexandru este sub acest raport un tip reprezentativ al poporului român".

Unități ale armatei moldovene au participat, de asemenea, la bătălia polonilor cu teutonii la Marienburg, în 1422, ostași lui Alexandru cel Bun distingîndu-se în luptă (Litografie de la Biblioteca Academiei R.S. România)

Prin cei 32 ani de domnie, stăpînirea lui Alexandru cel Bun se constituie ca o sumă a domniilor anterioare al cărei continuator a fost. El s-a dovedit constructor de țară (ca Bogdan I), bun gospodar (ca Petru I), spirit tolerant (ca Lațcu vodă), domn autoritar și unificator de pămînturi românești (ca tatăl său, Roman I), oștean viteaz (ca Ștefan I), pregătind astfel, sub multiple fațete, Moldova pentru epoca sa de strălucire din vremea lui Ștefan cel Mare.

MOLDOVENI ÎN BĂTĂLIA DE LA GRÜNWALD

ȘTEFAN M. KUCZYNSKI,
R. P. Polonă

În 1410, la Grünwald, armata polonă a susținut o aprigă luptă, decisivă pentru existența statului feudal polon din veacul XV, confruntarea cu ordinul cavalerilor teutoni[1]. În timpul bătăliei, alături de armata polonă s-au aflat oștirile a numeroase țări apropiate, care — prin creșterea puterilor teutonilor — își vedeau periclitată propria independență. Împreună cu Wladislaw Jagello, regele Poloniei, la bătălie au luat parte Vitolt, ducele Lituaniei, rutenii, tătarii; o comportare dintre cele mai vitejești a avut-o micul corp de oaste trimis de Alexandru cel Bun[2], voievodul Moldovei.

Știrile lacunare, contrazicerile care adeseori se ivesc între un izvor istoric și altul împiedică, din păcate, o reconstituire exactă nu numai a desfășurării bătăliei, dar chiar și a componenței armatei polone și a dispunerii ei pe cîmpul de luptă.

Într-un amplu studiu apărut în 1955 și reeditat în 1960, Marea luptă cu ordinul teutonic în anii 1409-1411, **prof. Ștefan M. Kuczynski, de la Universitatea din Lodz, încearcă să reconstituie bătălia, relevînd (pp. 201-202 și 226, ed. a II-a) contribuția moldovenilor la victoria împotriva teutonilor. Într-un articol apărut în revista din Torun** Zapiski historyczne, **vol. 29, caietul 4, 1964, un alt medievist polonez, Z. Spieralsky, arată la rîndul său, că documentele de epocă nu dovedesc în mod explicit prezența moldovenilor și că, în cazul în care această participare a fost reală, ea nu a fost de-sine-stătătoare, armata moldovenească fiind încorporată în oastea polonă.**

În Caietul nr. 2 **din 1967 al aceleiași reviste, Ștefan Kuczynski a publicat un nou articol în care a adus o serie de contraargumente ideilor exprimate de Spieralsky.**

Publicăm, în cele ce urmează, într-o formă condensată, acest articol, urmărind nu disputa academică dintre cei doi oameni de știință, ci, în primul rînd, relevarea unor date și informații mai puțin cunoscute cititorilor din țara noastră, îndeosebi din cronici poloneze și germane de epocă, documente ce atestă participarea moldovenilor la bătălia de la Grünwald, ca și rolul lor în desfășurarea conflictului. Explicațiile din paranteze drepte, notele din subsol și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Ce spun cronicile... contemporane,...

Gîndindu-mă la compoziția etnică a armatei polono-lituano-rusă în timpul luptei cu teutonii, în anii 1409-1411, am considerat că la ea au participat, la cererea lui [Wladislaw] Jagello, și moldoveni. Z. Spieralsky contestă teza mea, găsindu-mi trei greșeli de bază. Prima observație și-o bazează pe următorul argument: Moldova era vasală Poloniei, nu Lituaniei, deci

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1977; 6/1975.

— spune el — participarea moldovenilor la lupta de la Grünwald putea să rezulte numai din dependența voievodului față de regele polon; de aceea, dacă la Grünwald a fost un detașament de moldoveni, atunci el făcea parte din armata polonă, nu din cea lituano-rusă. Ce legătură are însă raportul politico-juridic al Moldovei cu dispunerea tactică făcută de [Wladislaw Jagello] comandantul suprem al trupelor polono-lituano-ruse de la Grünwald? Moldovenii au venit cu un detașament de ajutor, trimis la cererea regelui polon, dar aceasta nu înseamnă că același rege nu avea dreptul să-i plaseze, în timpul luptei, acolo unde considera că este mai bine — în cazul de față în aripa lituano-rusă. Regele putea să ia această hotărîre și, după toate probabilitățile, așa a și procedat, deoarece detașamentul moldovenesc semăna mai mult, prin înarmare și tactică de luptă, cu oastea lui Vitold, cu cavaleria lituană și tătară, decît cu detașamentele în armură ale polonezilor. Și apoi, de vreme ce aripa lui Vitold a fost întărită cu detașamente polone, atunci de ce nu s-ar fi procedat la o nouă întărire a liniei lituano-ruse cu ajutoare moldovenești?

A doua obiecție se referă la problema izvoarelor. Atît cei care admit prezența detașamentului moldovenesc la Grünwald, cît și cei care nu admit această prezență, dispun de aceleași izvoare documentare. În literatura de specialitate mai veche, informațiile cronicărești erau suficiente; în prezent, li s-au mai adăugat și alte documente (scrisori și rapoarte oficiale ale funcționarilor ordinului teutonic), precum și actele omagiale.

Izvoarele care vorbesc despre participarea moldovenilor la expediția de la Grünwald sînt: *Continuarea* la *Cronica lui Posilge*, *Cronica lui Schiphower*, *Analele bisericii din Visby*, *Cronica lui Blumenau*, valoarea lor fiind fără îndoială diferită. De pildă, așezarea pe același nivel a *Continuării* lui Posilge cu *Cronica lui Schiphower* este o greșeală de metodă, căci Schiphower este un fantast de necrezut, în vreme ce *Continuarea* — deși are diferite lipsuri — în ceea ce privește anii Marelui Război[1] nu cade în exagerări.

Prin urmare, de vreme ce *Continuarea* spune: „Și atunci, regele polon s-a unit cu păgînii și cu Vitold, care au venit la el în ajutor prin Mazovia, cu prinții [mazovieni] din Polonia Mare și cu valahii", nu avem nici un motiv care să ne determine să eliminăm informația. Dealtfel, din diferite alte izvoare se știe că regele polon, aflîndu-se în fruntea detașamentelor din Polonia Mică, s-a unit, la Czerwinsk, cu armata lui Vitold și cu „păgînii", prin care cronicarul putea să înțeleagă fie pe zmudzi, fie pe tătari. De asemenea, detașamentele din Mazovia s-au unit cu armata regală. Prin urmare, de vreme ce toate celelalte informații ale sursei sînt adevărate, de ce știrea despre valahi, adică despre moldoveni, ar fi greșită?

La fel, *Analele bisericii din Visby* amintesc ca aliați ai lui Jagello pe Vitold, pe hanul tătarilor, pe ruteni, pe zmudzi, pe valahi (= moldoveni). Și, din nou, trebuie să ne întrebăm: de vreme ce știm că izvoarele amintesc la Grünwald de Jagello, de Vitold, de hanul Dzelaleddin, de pîlcuri de ruteni și zmudzi, pe ce bază să-i respingem pe moldoveni? *Cronica lui Blumenau* amintește și ea pe polonі, cehi, silezieni, lituani, zmudzi, ruteni și tătari, precum și pe români. Toate armatele menționate au fost la Grünwald; de ce să nu credem și în prezența valahilor?...

...actele omagiale...

Să trecem acum la actele omagiale ale voievozilor moldoveni, acte prin care aceștia se obligau să dea ajutor regatului polon împotriva teutonilor. De pildă, în actul omagial din 1395 al voievodului Ștefan I (1394-1399) se afirmă că acesta va da sprijin „cînd regatul polon va avea nevoie de ajutor în părți îndepărtate, dincolo de Cracovia și dincolo de Polonia, pînă la teutonii germani, atunci cînd ni se va spune și ne va chema regele Wladislaw și urmașii săi". Acest angajament constituia mai mult decît o frază diplomatică, de vreme ce în omagiul prestat în 1402 voievodul Alexandru I (1400-1432) n-a vrut să confirme această formulare, admițînd obligația de ajutor militar, așa cum fusese formulată în actul voievodului Roman, din 1393, care preciza că Moldova va da ajutor regelui polon la fiecare chemare, dar nu pe teritoriul Prusiei și Lituaniei și nu la nord de Cracovia. La 1 august 1404, Jagello l-a convins pe Alexandru să semneze un nou act omagial, prin care voievodul se obliga să acorde regelui polon ajutoare împotriva fiecărui dușman, fără excepție, așa cum, în urmă cu ani, se obligase să procedeze voievodul Petru I (1374-1391).

Avînd în vedere încercările lui Alexandru I de a evita angajarea trupelor sale și împotriva teutonilor, precum și insistențele lui Jagello de a impune această clauză este greu să credem că includerea ei în actul omagial avea doar un caracter frazeologic. Dacă angajamentul de ajutor împotriva teutonilor ar fi fost pur formal, Alexandru n-ar fi stat la îndoială să-l primească în 1402, iar Jagello nu ar fi insistat ca angajamentul să fie introdus în actul din 1404 și în cele următoare. Rezultă în mod clar că Moldova se obliga să acorde ajutor și împotriva teutonilor.

...și rapoartele teutonilor

Dovada în această privință ne-o procură, dealtfel, și scrisorile sau rapoartele funcționarilor ordinului teutonic. Într-o scrisoare a lui Henryk von Plamen, în care marele maestru proaspăt ales al teutonilor, enumera diferitele popoare care luptau de partea lui Jagello, el amintea, la

[1] Așa e numită în istoriografia polonă, perioada luptelor cu Ordinul cavalerilor teutoni, 1409-1422.

10 decembrie 1410, de tătari, basarabi (dacă cuvîntul „bessarmenier" înseamnă basarabi), ruteni, moldoveni, zmudzi și lituani. Dacă din această însușire eliminăm pe „bessarmenier", (al cărui înțeles nu este pe deplin elucidat), vedem că toate celelalte neamuri au participat la bătălie, prezența lor fiind confirmată și de alte izvoare. Despre moldoveni ne vorbește și raportul din aprilie 1410 al unui spion teuton. Chiar dacă acesta își informa superiorii numai despre zvonurile care circulau, raportul său merită atenție, fie numai pentru faptul că dacă sosirea moldovenilor ar fi fost neverosimilă, atunci asemenea zvonuri n-ar fi fost răspîndite și teutonii nu le-ar fi dat crezare. Dacă știrea despre sosirea moldovenilor era demnă de crezut de către teutoni, ea este cu atît mai verosimilă pentru noi, care știm din actele omagiale despre obligația voievozilor moldoveni de a da ajutor regelui polon și împotriva teutonilor.

Cea mai completă sursă o reprezintă raportul Ostrodzki către marele maestru, din 30 septembrie 1409.

Z. Spieralski, care a folosit acest raport numai în *Regest* (rezumat), nu i-a acordat atenția cuvenită, scriind că „putem să presupunem că nici acesta nu s-a remarcat printr-o precizie mai mare". Cum se poate judeca un document fără să-i cunoști conținutul în întregime? În plus, chiar titlul *Regestului* amintit, inclus în colecția Joachim-Hubatsch, impune unele restricții, căci acest regest spune „Nachrichten von Witold und Polen, Ankunft von Walachen" (Vești de la Vitold și poloni, sosirea valahilor [moldovenilor]).

Cuvîntul *Ankunft*, care în mod exact înseamnă „sosire", anunță nu ceea ce urmează să se întîmple, ci ceea ce s-a și întîmplat deja, respectiv „sosirea moldovenilor", motiv pentru care el constituie pentru noi, o dovadă a participării moldovenilor la bătălie.

Dar să nu ne oprim doar la *Regestul* citat, de vreme ce există textul complet al *Raportului* — document publicat în întregime încă din 1882. Folosirea întregului text ne convinge că informațiile din *Continuarea* la *Cronica lui Posilge* au fost exacte. Raportul întreg scrie despre sosirea a opt sute de moldoveni, care se aflau în Mazovia, în drum spre Narew, ca să-l întîlnească pe Jagello.

Trei surse, o certitudine

În lumina acestui document capătă valoarea sa reală și raportul din 1 aprilie 1410, al spionului teuton, care vorbește despre așteptata sosire a moldovenilor, precum și diferitele cronici sau acte omagiale. *Continuarea* la *Cronica lui Posilge* amintește despre moldoveni și în timpul expediției polono-lituane în Prusia în 1414, iar Dlugosz și Ureche — în expediția din 1422[1], despre care cronicile teutone nu menționează nimic. În acest caz, din moment ce îi credem pe Dlugosz și Ureche, cînd cronicile prusiene nu menționează nimic, atunci de ce n-am crede în informațiile acestor cronici cînd tac Dlugosz și cronicile moldovenești? Dealtfel, probabil că Dlugosz n-a amintit în mod conștient de participarea moldovenilor la Grünwald, nedorind să-i eternizeze ca luptători în ziua triumfului lui Jagello. Ca un mare patriot, el a căutat, în descrierea luptei, să omită celelalte neamuri sau să le scadă din merite, pentru ca toată lauda victoriei să se păstreze pentru compatrioții săi. De pildă, despre detașamentele lituano-ruso-tătare a amintit pe scurt, reducînd numărul oștenilor tătari la doar trei sute; ca și despre cehi, pe care îi pomenește doar cu ocazia înfrîngerii și retragerii lor de pe poziții. Nu-i de mirare, deci, că nu vorbește nici despre moldoveni, nici despre elvețieni. Constatarea, doar din tăcerea unor izvoare, că moldovenii n-ar fi participat la luptă este o greșeală de metodă. De pildă, cronicile ungurești nu menționează nimic despre bătălia de la Grünwald; oare pe baza acestui fapt ar putea cineva să afirme că lupta de la Grünwald n-a existat?

Mai rămîne de explicat o problemă și anume dacă *Raportul* teuton, care vorbește despre prezența detașamentelor de moldoveni în Polonia, în 1409, ne îndreptățește să admitem participarea lor la lupta de la Grünwald. Ni se pare că la această întrebare se poate răspunde afirmativ și aceasta pentru trei motive: întîi — nu avem nici un motiv să afirmăm că detașamentele prezente în 1409 în Polonia nu ar fi iernat acolo; în al doilea rînd — chiar dacă în timpul iernii moldovenii s-ar fi întors în țara lor, nu încape nici cea mai mică îndoială că în primăvară regele polon a stăruit să-i aducă înapoi, deoarece știm că atît Polonia cît și Ordinul cavalerilor teutoni făceau eforturi să capete cît mai mulți soldați. Prin urmare, Jagello, cu siguranță, n-a renunțat la cîteva sute de luptători moldoveni, mai ales că reușise să-i aducă în 1409. În al treilea rînd, despre prezența moldovenilor la Grünwald vorbesc nu numai izvoare nesigure, ci — cum am mai arătat — și cele certe cum e *Continuarea Cronicii lui Posilge*. Deci, pe bună dreptate, trebuie admis că la Grünwald au participat și moldoveni, aducîndu-și partea lor de contribuție la marea victorie dobîndită împotriva teutonilor.

În românește de Theodor HOLBAN

[1] E vorba de bătălia de la Marienburg.

1898
7–9 aprilie

CONGRESUL V

DELEGAŢI PARTICIPANŢI

La congres au luat parte 46 delegaţi, din partea a 16 organizaţii politice şi profesionale ale partidului, dintre care 33 erau reprezentanţi ai cluburilor muncitoreşti: din Bucureşti (22), Iaşi (2), Ploieşti (1), Galaţi (1), Craiova (1), Brăila (1), Bîrlad (1), Bacău (1), Botoşani (1), Tulcea (1), sat Luceni, com. Stînca, jud. Iaşi (1), un delegat al Clubului social-democrat german din Bucureşti, precum şi 12 reprezentanţi ai unor sindicate muncitoreşti din Bucureşti (Societatea „Egalitatea" a lucrătorilor de încălţăminte, Societatea „Nicovala" a lucrătorilor lăcătuşi, Societatea lucrătorilor în fier şi metal, Societatea „Dezrobirea" a lucrătorilor croitori). Pe baza împuternicirilor primite de la organizaţiile locale ale partidului, a stenogramei lucrărilor congresului şi a altor documente, s-au identificat numele tuturor celor 46 delegaţi:

BUCUREŞTI: **I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Ionescu, V.G. Morţun, Al. Georgescu, I.T. Banghereanu, Th. V. Ficşinescu, G. Eteneanu, Al. Constantinescu, I. Tabacovici, G. Ionescu-Sitaru, Iacob Ţăranu, C. Săndulescu, S. Guttman, S. Edelstein, Achil Ioanide, Jean Kalber, G.I. Sprangate, M. Făgărăşanu, Ştefan Petică, I. Friedman, Eugen T. Roman, D. Niculescu, Al. Da Rin, Paul Fuchs, H. Müller, Jean Lazăr, B. Giensberg, G. Klaus, S. Auerbach, R. Scorici, I. Donec, Albert Weissman, L. Figarovski, Arsene Grosu.**

IAŞI: **Sofia Nădejde, V.I. Speranţă.**
PLOIEŞTI: **Alois Mayer.**
GALAŢI: **I.C. Atanasiu.**
CRAIOVA: **I.V. Prenta.**
BRĂILA: **V.I. Popovici.**
BÎRLAD: **I.C. Frimu.**
BACĂU: **D. Rosenberg.**
BOTOŞANI: **S. Friedman.**
TULCEA: **Al. Borlacoff.**
LUCENI: **I. Tura (ţăran socialist).**

Au fost identificate fotografiile următorilor 16 participanţi la congres:

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Sofia Nădejde

Al. Ionescu

I.T. Banghereanu

Th. V. Ficşinescu

Ştefan Petică

I.C. Atanasiu

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

AL P.S.D.M.R.

LA CONGRES

Ordinea de zi a congresului

1. Raportul Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor: **I. Nădejde**).
2. Organizarea și tactica electorală a partidului.
3. Reorganizarea breslelor [sindicatelor muncitorești].
4. Propaganda socialistă la sate.
5. Internaționalismul mișcării [muncitorești].
6. Ziarul [**Lumea nouă**], tipografia și broșurile.
7. Finanțele partidului.
8. Ziua de 1 Mai.
9. Chestiunea Dobrogei.
10. Torturile în armată.
11. Alegerea Consiliului general al partidului.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte provizoriu (pînă la alegerea organelor de conducere): **V.I. Speranță.**

Secretariat provizoriu: **Achil Ioanide, I.V. Prenta.**

Președinte ales al congresului: **I.C. Atanasiu.**

Vicepreședinte: **Iacob Țăranu.**

Secretari: **V.I. Popovici, Achil Ioanide, Ștefan Petică, I.V. Prenta.**

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul V: **I. Nădejde, V.G. Morțun, I.T. Banghereanu, I.C. Atanasiu, I. Tabacovici.**

Comisia de organizare a breslelor [sindicatelor]: **Al. Ionescu, Al. Da Rin, S. Auerbach.**

Comisia financiară a partidului: **M. Făgărășanu, G.I. Sprangate, S. Auerbach.**

I.C. Frimu

V.G. Morțun

Al. Georgescu

Al. Constantinescu

I. Tabacovici

Iacob Țăranu

G. Eteneanu

I.V. Prenta

Părintele Jocurilor Olimpice moderne — un prieten al României

VICTOR BĂNCIULESCU

În 1979, la Lausanne, Comitetul Internațional Olimpic și Geofroy de Navacelle (strănepotul lui Pierre de Coubertin) au publicat volumul de amintiri *Mémoires Olympiques*, datorate celui care a fost întemeietorul Jocurilor Olimpice moderne, Pierre de Coubertin (1863-1937). În cuprinsul lucrării, am întîlnit și referiri la cîteva personalități din România. Astfel, în 1900, Coubertin notează că, printre „bunele recrutări" pentru Comitetul Internațional Olimpic (C.I.O.), realizate la sesiunea din 1899, a fost și „prințul George Bibescu (România)[1], care figurează pe lista de protocol a C.I.O. la nr. 23. Un alt român ales în C.I.O. a fost George A. Plagino, în 1908. În 1912, Pierre de Coubertin citează printre „comitetele olimpice naționale care își consolidează autoritatea" și pe cel din România. În fine, în 1924, este consemnată prezența la festivitatea de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Paris, alături de președintele Republicii franceze, a „prințului regal și a principesei de România".

Dacă aceste mărturii ale interesului său pentru România au devenit cunoscute marelui public prin intermediul cărții amintite, mai puțin știută este o altă expresie a sentimentelor sale față de patria și poporul nostru și care au fost exprimate în 1905, în cunoscutul cotidian parizian *Le Figaro* (6 octombrie 1905), în care Pierre de Coubertin a publicat editorialul *Prietenii noștri români*.

Pentru Coubertin, România este o „frumoasă și fermecătoare țară", al cărei trecut istoric autorul îl evocă plin de înțelegere și admirație. Relieffnd sprijinul pe care Franța l-a acordat cauzei românești în perioada Unirii[2], după ce arată că „la Viena și Constantinopol, o asemenea unitate provoca îngrijorări", Coubertin notează: „Moldova și Țara Românească (Valahia) obțin instituții identice și permisiunea de a discuta împreună anumite probleme. Era tocmai atît cît le trebuia pentru a le permite să facă singure ultimul pas. În aceeași zi [lună], la Iași și la București, prințul Cuza este ales ca domn. Bizuindu-se pe sprijinul Franței... .noul ales se intitulează prinț de România și a putut astfel proclama concetățenilor săi: «Națiunea română a fost întemeiată»".

Articolul din *Le Figaro* a avut un răsunător ecou în presa românească a vremii. Cotidianele bucureștene *L'Indépendence Roumaine* și *La Roumanie* l-au reprodus în întregime, la 11 octombrie 1905. Articolul a fost menționat și în ziarele *Adevărul* (10 octombrie 1905), *Bukarester Tagblatt* și *Secolul* (11 octombrie 1905). La 25 octombrie 1905, *L'Indépendence Roumaine* a publicat, tot pe prima pagină, o scrisoare a lui Coubertin, în care acesta mărturisea că este „recunoscător presei române pentru primirea făcută", articolului din *Le Figaro*.

Stimulat de ecoul deosebit pe care l-a stîrnit articolul său, Pierre de Coubertin a luat inițiativa constituirii unei asociații de prietenie franco-române. Iată ce scria despre aceasta *Le Figaro* din 7 decembrie 1905: „P. de Coubertin a hotărît să constituie o grupare franco-română a cărei sarcină ar consta, în afara oricărei ingerințe în domeniul politicii, în cultivarea sentimentelor de prietenie și în a face să se nască ocaziile de apropiere între Franța și România. Sediul acestei grupări este la Paris și vom transmite cu plăcere fondatorului ei adeziunile provizorii — necomportînd angajamente financiare — care vor fi trimise de cititorii noștri".

Salutînd această inițiativă, *Adevărul* sublinia la 26 ianuarie 1906 dorința ca „grupul franco-român... să întreție prin fapte relațiunile dintre oameni de valoare" ai Franței și României. În aceeași zi, un grup de personalități i-au scris lui Coubertin: „Sîntem convinși de bunele efecte după realizarea proiectului dv.; el răspunde celor mai dragi dorințe ale românilor, care au avut întotdeauna pentru Franța afecțiunea cea mai vie și cea mai profundă. Astfel, ne grăbim să vă trimitem, încă de pe acum, deplina și întreaga noastră adeziune". Printre cei 82 semnatari ai scrisorii se numărau scriitorul Barbu Ștefănescu-Delavrancea, juristul Constantin Dissescu, președintele Academiei române, Dr. Constantin I. Istrati, filozoful Constantin Dumitrescu-Iași, arhitectul Ion D. Berindei, chirurgul Thoma Ionescu, avocatul Ioan Cantacuzino, dramaturgul Alexandru Davila, poetul Alexandru Macedonski, actorul Aristide Demetriade. Textul scrisorii, împreună cu lista de semnături, a apărut în extenso în ziarele *Universul*, *Secolul*, *Conservatorul*, *L'Indépendence Roumaine*, *Epoca*.

Din investigațiile noastre, nu am reușit să mai aflăm date despre rezultatul inițiativei lui Pierre de Coubertin. Ea rămîne însă semnificativă pentru atitudinea de simpatie și prietenie pe care el a nutrit-o pentru România și oamenii săi, fiind un promotor la început de veac al apropierii franco-române.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1977; 1/1978.

Un român salvează Florența de la distrugere

Magazin istoric a prezentat substanțiale fragmente din însemnările memorialistice ale fostului diplomat și ministru de externe Nicolae Petrescu-Comnen[1]. Personal, am fost un apropiat al lui. În cele ce urmează, voi semnala un alt aspect, umanitar, al activității sale.

Evenimente petrecute în țara noastră în vara anului 1940 și asumarea puterii de către generalul Antonescu l-au găsit pe N. Petrescu-Comnen ca ambasador la Vatican. Antonescu l-a destituit din post. În 1944, cînd trupele anglo-americone, debarcate în Italia, înaintaseră pînă în apropiere de Florența, germanii își organizaseră ultima încercare de rezistență pe o linie strategică avînd în centru acest oraș care, astfel, era amenințat cu distrugerea.

Folosind relațiile pe care le avea în lumea diplomatică, în calitatea sa de fost ambasador al României în Germania, Elveția și Italia, Nicolae Petrescu-Comnen, un simplu particular atunci, rezident în Italia, a luat inițiativa mediației între comandamentele militare anglo-american și german, în scopul declarării Florenței ca „oraș deschis". Mediația s-a încheiat cu deplin succes, „Atena Italiei" fiind scoasă din zona operațiilor mllitare. În această inițiativă, Comnen a fost secundat de cardinalul Elia Dalla Costa, de consulul general elvețian Steinhaeslin și de consulul general german Wolf. Situația în care se afla atunci Florența și dificilele demersuri întreprinse pentru salvarea grandioaselor ei opere au fost relatate de Comnen în cartea sa Firenze città aperta, (Florența oraș deschis), apărută în 1945. Municipalitatea Florenței i-a exprimat recunoștința, acordîndu-i cetățenia de onoare și folosirea viageră a unui palazzo.

La 24 august 1981, cu prilejul comemorării centenarului nașterii lui N. Petrescu-Comnen, ziarul florentin La Nazione, *sub semnătura publicistei Maria Bernandini, a publicat articolul intitulat* Ambasadorul exilat care s-a străduit atît de mult, *din care citățm: „Ambasadorul Comnen, care conducse mulți ani Legația română de la Berlin, s-a slujit de numeroasele sale cunoștințe de a duce tratative în vederea salvării patrimoniului artistic al Florenței și nu numai al acesteia. Locuia lîngă Maiano, la vila Machiavelli. Personalitatea și omenia lui erau foarte cunoscute florentinilor, care se obișnuiseră să-l considere ca pe unul de-al lor. A fost apreciat atît de mult în acest oraș care, deși foarte pretențios, nu-l uită totuși pe cel care îl iubește, încît i-a conferit cetățenia de onoare... Odihnește în cimitirul Porte Sante, pe pămînt florentin..."*

Corneliu RUDESCU,
București

O „coincidență" care își are totuși explicațiile ei (nu numai cititorii din țara noastră urmăresc cu atenție articolele publicate de MAGAZIN ISTORIC): la interval de cîteva zile, am primit același ziar italian, La Nazione, *cu aceeași referire la N. Petrescu-Comnen din partea d-lui A. COTSANI din New York, 333 Central Park W. U.S.A.*

[1] *Magazin istoric*, nr. 4-5, 1980, 1-3 1981.

SFÎRŞITUL IMPERIULUI HABSBURGIC (II)

VIORICA MOISUC

În cursul anilor 1917 şi 1918, principiul naţionalităţilor, sub stindardul căruia luptau numeroase naţiuni şi popoare oprimate, s-a impus cu putere de lege în practica internaţională, dînd un impuls fără precedent marilor mişcări de emancipare naţională.

Element hotărîtor: voinţa popoarelor

Victoria revoluţiei socialiste în Rusia a fost urmată neîntîrziat de transpunerea în practică a programului leninist cu privire la politica naţională. *Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia*, dată la 15 noiembrie 1917, la Petrograd, rămîne un document fundamental în istoria luptei pentru victoria principiului naţionalităţilor, sintetizînd, la nivelul epocii respective, teoria şi practica revoluţionară în problema naţională. Documentul demonstrează că eliberarea naţională deplină este o parte componentă a revoluţiei socialiste, o condiţie *sine qua non* pentru statuarea unei societăţi lipsite de exploatare. „Tot ce este viu, toată suflarea se descătuşează de insuportabilele cătuşe. Rămîn numai popoarele Rusiei care au suportat şi suportă jugul şi bunul plac, la descătuşarea cărora trebuie să se treacă imediat, eliberarea cărora trebuie înfăptuită hotărît şi definitiv. În epoca ţarismului — se arăta în document —, popoarele din Rusia erau sistematic asmuţite unul împotriva altuia. Rezultatele acestei politici — se preciza în continuare — sînt cunoscute: măceluri şi pogromuri — pe de o parte, robia popoarelor — pe de altă parte. Această ruşinoasă politică de învrăjbire nu trebuie să se mai repete. De acum, ea trebuie înlocuită cu politica unei benevole şi cinstite alianţe a popoarelor din Rusia".

Această expunere de motive şi formulare a înaltelor principii revoluţionare de eliberare social-naţională şi politică a „tot ce este viu" era urmată de formularea clară şi concisă a hotărîrii de eliberare naţională a naţiunilor oprimate în Rusia. La punctul întîi se proclama „egalitatea şi suveranitatea popoarelor din Rusia", iar în continuare se făcea precizarea de importanţă istorică privind *„dreptul popoarelor din Rusia la autodeterminare liberă pînă la separare şi formarea de state independente"*.

Era pentru prima dată cînd o revoluţie ajunsă la apogeul ei — luarea puterii de conducere în stat — deschidea larg porţile libertăţii depline de decizie pentru toate naţiunile oprimate de vechiul regim, recunoştea capacitatea acestor naţiuni de a dispune liber, conform intereselor lor naţionale, de propriul

lor destin. Iar toate acestea se făceau printr-o *hotărîre de stat*, investită cu putere de lege de către Congresul sovietelor. Se poate considera că documentul emanat de la Puterea sovietică, la 15 noiembrie 1917, avea o valoare teoretică şi practică şi o rezonanţă politică ce depăşeau hotarele Rusiei revoluţionare, era stindardul de luptă al tuturor celor care se mai aflau încă sub apăsarea marilor imperii.

Autodeterminarea pînă la despărţirea de vechiul stat şi constituirea propriului stat naţional — teză proclamată şi înfăptuită de revoluţia socialistă din Rusia — era singura formulă viabilă, în concordanţă cu aspiraţiile şi interesele majore ale popoarelor, în concordanţă cu mersul istoriei. Aceasta l-a determinat şi pe preşedintele W. Wilson să aducă, la 8 ianuarie 1918, cele „14 puncte" în Senatul S.U.A., act ce reprezenta, de asemenea, o recunoaştere a necesităţii obiective de eliberare a naţiunilor oprimate de marile imperii. Preşedintele Statelor Unite arăta că lumea trebuia să devină un loc sigur pentru „orice naţiune care doreşte să dispună liber de propria sa viaţă, să decidă asupra propriilor ei instituţii" şi să se bucure de un tratament egal cu celelalte naţiuni, să nu mai fie expusă la violenţe şi agresiuni. Dar punctul 10 prevedea: „Popoarelor din Austro-Ungaria, cărora vrem să li se apere şi asigure locul printre celelalte naţiuni, trebuie să li se acorde cea mai largă autonomie:" o formulă incompatibilă cu mersul istoriei: indiferent ce regim politic ar fi avut vechea monarhie după război, autonomia nu concorda cu stadiul de dezvoltare social-economică şi politică a naţiunilor din cadrul ei, stadiu ce impunea în mod obiectiv constituirea statelor independente unitare naţionale. Oricît de „largă" ar fi fost ea, între autonomie şi independenţă nu se putea pune semnul egalităţii.

Victoria revoluţiei în Rusia a fost salutată cu adîncă satisfacţie de masele populare româneşti, de cercurile cele mai largi ale opiniei publice, deoarece se considera că prăbuşirea ţarismului înlătura pentru totdeauna coşmarul care ameninţase permanent, încă din sec. XVIII, libertatea şi existenţa de-sine-stătătoare a principatelor şi, uneori, chiar fiinţa naţională a românilor. „Lenin şi ceilalţi conducători ai revoluţiei ruse de acum vor rămîne totdeauna adevăraţii apostoli ai păcii", scria *Adevărul* din 2 decembrie 1917. Sub titlul *O privire înapoi*, ziarul *Mişcarea*, din 6 decembrie 1917, referindu-se la consecinţele revoluţiei din Rusia, scria: „În urma acestei revoluţii, chestia naţionalităţilor din Austro-Ungaria nu va fi rezolvată numai prin forţa exterioară, dar mai cu seamă în urma unui proces interior mult mai sigur şi mai puternic. Mişcarea de dezlipire a românilor, italienilor, iugoslavilor se adaugă astăzi acelei a polonezilor şi rutenilor şi mişcării... cehoslovacilor".

Aşadar, o adeziune largă, de masă, la principiile eliberării naţionale promulgate de Puterea sovietică în Rusia, afirmarea neechivocă a legăturii directe între căderea ţarismului şi destrămarea monarhiei austro-ungare, sublinierea caracterului legic, obiectiv al constituirii statelor naţionale unitare.

Dimpotrivă, românii au întîmpinat cu multe reticenţe concepţia wilsoniană privind aplicarea principiului naţionalităţilor în Austro-Ungaria. „Generosul dv. mesaj concepe o viaţă autonomă pentru milioanele de români din Austro-Ungaria — se arăta într-o telegramă trimisă în februarie 1918 de un grup de parlamentari români aflaţi la Paris. Permiteţi-ne, domnule preşedinte, să ne exprimăm îndoielile asupra eficacităţii propunerii. O nouă garantare a autonomiei nu ar constitui decît o perpetuare a faptului că o minoritate austro-ungară de nouăsprezece milioane domină prin forţă marea majoritate a celor treizeci de milioane de suflete". Rezolvarea situaţiei, se preciza în telegramă, nu poate să consiste decît „în crearea statelor naţionale libere şi unitare, în frontierele lor etnografice".

Ulterior, Statele Unite şi-au modificat poziţia, declarîndu-se pentru respectarea dreptului la autodeterminare al popoarelor din Austro-Ungaria.

Întîlnire la Roma

În ziua de 9 aprilie 1918, reprezentanţii popoarelor asuprite din Europa Centrală s-au întrunit la Roma într-un congres, exprimînd voinţa lor de neclintit de a se elibera de sub dominaţia străină, de a-şi constitui state separate, independente, de a se organiza conform propriilor lor interese; menţinerea, indiferent în ce formulă, a vechii formaţiuni politice devenise, în noile condiţii istorice, o imposibilitate. Pe acest plan, Congresul de la Roma a fost un răspuns elocvent dat proiectului acelei păci separate ce continua a se negocia atunci între Viena, pe de o parte, Paris, Londra şi Washington, pe de altă parte.

La Roma s-au întrunit reprezentanţii popoarelor aflate total sau parţial sub dominaţia Imperiului austro-ungar: italieni, polonezi, români, cehi, slovaci, sîrbi, sloveni, croaţi. Au fost prezente, de asemenea, personalităţi influente din ţările aliate: Franklin Bouillon şi Albert Thomas (Franţa), W. Steed şi R.W. Seton-Watson (Anglia), Nelson Grey (S.U.A.) ş.a.

Rezoluţia principală a congresului cuprindea acordul semnat de reprezentanţii acestor popoare privind principiile ce urmau a sta la baza „acţiunii lor comune", şi anume: „*1.* Fiecare dintre aceste popoare îşi proclamă dreptul de a-şi constitui statul naţional unitar sau de a-l desăvîrşi pentru a putea realiza deplina sa independenţă politică şi economică; *2.* Fiecare dintre aceste popoare recunoaşte în monarhia austro-ungară instrumentul dominaţiei germane şi obstacolul fundamental în realizarea aspiraţiilor şi drepturilor sale; *3.* Congresul recunoaşte, în consecinţă, necesitatea unei lupte comune contra opresorilor comuni pînă cînd fiecare dintre aceste popoare va obţine eliberarea sa totală, unitatea sa naţională completă şi libertatea politică".

În fapt, colaborarea la care se referea rezoluţia nu se stabilea acum, ea se desfăşura de

mult, se dezvoltase și căpătase alte dimensiuni în condițiile războiului. Dealtfel, chiar textul mai sus-menționat fusese proiectat cu un an înainte, în reuniunile pregătitoare ținute la Paris de Comitetul Național Cehoslovac, Comitetul Național Polonez, Comitetul Iugoslav și Reuniunea parlamentarilor români.

Declarația finală, document adoptat în unanimitate la încheierea lucrărilor congresului, consacra printr-un act oficial, emanînd din voința liber exprimată a reprezentanților legali ai *tuturor* popoarelor oprimate de Imperiul austro-ungar, *principiul naționalităților* și principiile dreptului internațional drept *unice criterii admise* pentru statuarea noii ordini politice și teritoriale în Europa Centrală și de Sud-Est în acea perioadă istorică: „Numai înțelegerea între popoarele oprimate și acțiunea lor comună — se arăta în document — pot crea o situație nouă, în cadrul căreia, contrar regimului de violență, se va crea regimul dreptului, al libertății și justiției pentru națiuni". Această acțiune a popoarelor oprimate din Austro-Ungaria era văzută pe un plan mult mai larg, acordîndu-i-se o importanță internațională: „Națiunile oprimate sînt sigure că apără, odată cu propria lor cauză, cauza libertății tuturor popoarelor prietene, neutre și chiar inamice care vor să fundamenteze dreptul la existență a propriilor lor națiuni, dezvoltarea lor și poziția lor în lume, pe respectul principiului naționalităților".

În final, acest istoric document exprima un principiu de înaltă ținută etică și morală, ce trebuia să guverneze în viitor relațiile dintre națiunile din centrul și sud-estul Europei: „Pactul de la Roma care s-a putut realiza azi... nu reprezintă doar un acord politic, ci vrea să creeze legături materiale și morale care să mențină alianța noastră și după război și să o consolideze prin acte inspirate dintr-o încredere reciprocă. Vom îndeplini astfel o operă de interes comun și o misiune de progres și civilizație. Unitatea noastră de acțiune, o unire tenace, va constitui forța noastră contra agresiunii imperialiste".

„Argumentele" contelui Apponyi și răspunsul lui Millerand

La 26 octombrie 1918, la Philadelphia, Uniunea Democratică a Europei Centrale (formată din reprezentanți stabiliți în S.U.A. ai popoarelor asuprite din această parte a continentului) lansa *Declarația asupra scopu-*

1914

28 IULIE: *Austro-Ungaria declară război Serbiei.*

30 IULIE: *reprezentanții Antantei fac cunoscut guvernului român acordul țărilor lor privind unirea Transilvaniei cu România, dacă România se va alia Antantei, în eventualitatea unui război.*

1-4 AUGUST: *marile puteri care compun cele două blocuri militare europene se angajează în război.*

3 AUGUST: *Consiliul de Coroană de la Sinaia hotărăște neutralitatea României.*

1 OCTOMBRIE: *convenție secretă ruso-română prin care Rusia se angajează să garanteze și să apere integritatea teritoriului statului român și recunoaște drepturile acestuia asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români, în schimbul unei neutralități binevoitoare a României.*

1916

FEBRUARIE: *se constituie, la Paris, Consiliul Național Ceh.*

18 IULIE: *Partidul Independenței din Ungaria publică un program prin care cere încheierea păcii fără anexiuni și drept de vot universal.*

17 AUGUST: *România semnează Tratatul de alianță cu Antanta, iar peste 10 zile declară război Austro-Ungariei, trupele române trecînd la eliberarea Transilvaniei.*

1917

12 MARTIE: *începe revoluția burghezo-democrată din Rusia.*

15 AUGUST: *se creează, la Lausanne, Comitetul Național Polonez.*

7 NOIEMBRIE: *victoria revoluției socialiste în Rusia; instaurarea Puterii Sovietice.*

15 NOIEMBRIE: *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia.*

1918

6 IANUARIE: *Seimul general al deputaților din regiunile cehe, convocat la Praga, adoptă o declarație care proclamă dreptul poporului ceh la autodeterminare.*

16-21 IANUARIE: *grevă generală politică în Austro-Ungaria; se creează primul soviet de deputați ai muncitorilor la Viena.*

1 FEBRUARIE: *răscoala marinarilor din flota austro-ungară la Cattaro.*

9-12 APRILIE: *Congresul națiunilor asuprite din Austro-Ungaria, desfășurat la Roma, adoptă o moțiune cerînd recunoașterea dreptului fiecărei națiuni de a se constitui în stat național sau de a se uni cu un stat național, dacă acesta există.*

IUNIE: *grevă generală în Cehia; lupte armate, de baricadă, la Plsen și Kladno.*

13 IUNIE: *se creează Comitetul Național Cehoslovac, care se proclamă organ conducător al mișcării de eliberare națională a popoarelor ceh și slovac.*

19 IULIE: *în Italia se constituie Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, cu scopul de a organiza pe prizonierii români din armata austro-ungară în legiuni care să ia parte la lupte alături de trupele italiene.*

6 SEPTEMBRIE: *se creează, la Paris, Consiliul Național al Unității Române: organismul este recunoscut de guvernul francez (12 oct.), american (5 nov.), englez (11 nov.) și italian (22 nov.) ca exponent al intereselor poporului român.*

16 SEPTEMBRIE: *reprezentanți ai românilor, cehilor, slovacilor, sîrbilor, croaților, rutenilor și polonezilor se întrunesc într-un congres la New York și votează o moțiune prin care cer dezmembrarea Austro-Ungariei și eliberarea tuturor popoarelor asuprite.*

5 OCTOMBRIE: *La Zagreb se constituie Veceа Populară Centrală, organul suprem reprezenta-*

rilor naţiunilor independente din centrul Europei. Ea proclama „dreptul inalienabil al tuturor popoarelor să-şi organizeze propria guvernare pe astfel de principii, în atare forme care, după convingerea lor, vor promova bunăstarea, securitatea şi fericirea lor".

Era perioada cînd Carol de Habsburg dădea la Viena, la 16 octombrie 1918, celebrul său manifest „Către popoarele mele credincioase austriace", în care promitea să aducă „tuturor popoarelor mele pacea dorită şi să arăt popoarelor din Austria căile pe care îşi pot dezvolta în mod fericit puterea fiinţei lor etnice". Numai că popoarele subjugate, ignorînd imperialele îndrumări întru găsirea fericirii pe pămînt, îşi hotărîseră singure destinele.

Hotărîrile plebiscitare de autodeterminare naţională şi politică şi cele de constituire a unor entităţi politice noi, în virtutea principiului naţionalităţilor au premers în timp deschiderea lucrărilor Conferinţei de Pace. Iată de ce, voluminoasa „documentaţie" cu care se înarmase contele Apponyi, pentru a susţine dreptatea „Ungariei milenare" în faţa Conferinţei de Pace, nu a avut rezultatul scontat. De pildă, în memoriul intitulat „Responsabilitatea naţiunii maghiare în război", se pretindea, în pofida tuturor faptelor arhicunoscute, că în Ungaria nu a existat niciodată vreo „problemă naţională", aruncîndu-se toată răspunderea „dezastrului" din război asupra Austriei care — numai ea — fusese „un conglomerat de teritorii diferite".

În „Memoriu asupra Transilvaniei", ca şi în cel intitulat „În loc de unul, trei state multinaţionale", delegaţia contelui Apponyi acuza România, Iugoslavia şi Cehoslovacia de „imperialism", pentru că, în virtutea „principiului naţionalităţilor", aceste state ar fi acaparat „teritoriul milenar al Ungariei"; cu alte cuvinte, se avansa paradoxul că realizarea unităţii naţionale şi politice a României însemna tocmai contrariul, adică crearea unui stat multinaţional. Absurditatea tezei friza ridicolul cînd se afirma că în Ungaria aşa-zisa „răspîndire" (adică impunerea prin forţă) a limbii maghiare ar fi „anulat chestiunea naţionalităţilor". În această ordine de idei să amintim că, printre măsurile de ultimă oră luate de Budapesta în 1917, în încercarea de a sugruma mişcarea naţională românească, fusese şi un sistem complex de maghiarizare forţată şi rapidă în Transilvania. Ca urmare, în 1918, guvernul ungar a înfiinţat în judeţele Bistriţa-Năsăud, Trei-Scaune, Braşov, Făgăraş, Tîrnava Mare, Sibiu, Severin, Hunedoara

tiv al teritoriilor iugoslave din Austro-Ungaria.

12 OCTOMBRIE: *Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român adoptă declaraţia privitoare la hotărîrea naţiunii române din Transilvania de a se aşeza „printre naţiunile libere" şi cere recunoaşterea sa ca organ provizoriu de conducere a Transilvaniei.*

18 OCTOMBRIE: *În Parlamentul din Budapesta, se dă citire declaraţiei C.E. al Partidului Naţional Român, prin care românii transilvăneni îşi afirmă răspicat dreptul inalienabil la o viaţă naţională integrală.*

23-24 OCTOMBRIE: *răscoala armatelor croate la Fiume şi Pola.*

25 OCTOMBRIE: *se creează Consiliul Naţional Maghiar, cu un program democratic, care cere însă păstrarea „integrităţii" Ungariei.*

29 OCTOMBRIE: *socialiştii români transilvăneni şi conducerea Partidului Naţional Român hotărăsc crearea unui Consiliu Naţional al Românilor, „care să preia conducerea teritoriilor locuite de români".*

30 OCTOMBRIE: *Consiliul Naţional Slovac proclamă unirea Slovaciei cu Cehia într-un singur stat.*

31 OCTOMBRIE: *se constituie Consiliul Naţional Român Central (C.N.R.C.) din Transilvania, format din 6 reprezentanţi ai socialiştilor şi 6 ai partidului naţional; noul organism preia puterea efectivă în Transilvania.*

2 NOIEMBRIE: *Ungaria îşi proclamă independenţa de stat.*

3 NOIEMBRIE: *armistiţiu între Alioţi şi Austro-Ungaria.*

5 NOIEMBRIE: *Polonia se proclamă republică independentă şi se constituie un guvern provizoriu la Lublin.*

11 NOIEMBRIE: *semnarea armistiţiului dintre Alioţi şi Germania.*

12 NOIEMBRIE: *proclamarea republicii în Austria.*

Se formează guvernul polonez în frunte cu Pilsudski.

15 NOIEMBRIE: *Th. G. Masaryk este ales preşedinte al Republicii Cehoslovace.*

24 NOIEMBRIE: *Veceа Populară Centrală de la Zagreb proclamă crearea Regatului sîrbilor, croaţilor şi slovenilor.*

28 NOIEMBRIE: *Consiliul Naţional al Bucovinei hotărăşte unirea Bucovinei cu România.*

1 DECEMBRIE: *Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, cu participarea a peste 100 000 delegaţi, hotărăşte Unirea Transilvaniei cu România.*

Este proclamat în mod oficial Regatul sîrbilor, croaţilor şi slovenilor (din 1929 Iugoslavia), în frunte cu dinastia Karagheorghevič

4 DECEMBRIE: *Muntenegrul se uneşte cu Regatul sîrbilor, croaţilor şi slovenilor.*

1919

18 IANUARIE: *Începe Conferinţa de Pace de la Paris, convocată de puterile victorioase (27 state, printre care şi România), pentru elaborarea tratatelor de pace cu ţările învinse; se încheie în ianuarie 1921.*

28 IUNIE: *Tratatul de pace de la Versailles, între puterile aliate şi Germania. Între alte clauze, teritoriile Poznania şi Prusia Occidentală revin Poloniei, Gdanskul (Danzig) este declarat oraş liber.*

10 SEPTEMBRIE: *Tratatul de pace de la Saint-Germain en Laye între puterile aliate şi Austria, recunoaşte, pe plan internaţional, unirea Bucovinei cu România, crearea statului cehoslovac etc. Austria capătă configuraţia teritorială de azi.*

1920

4 IUNIE: *Tratatul de pace de la Trianon între puterile aliate şi Ungaria fixează graniţa Ungariei cu statele vecine, recunoscînd, pe plan internaţional, unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România, a Slovaciei şi Ucrainei subcarpatice cu Cehoslovacia, a Croaţiei, Sloveniei şi părţii de vest a Banatului cu Serbia.*

numeroase şcoli de stat pentru a se face educaţia copiilor români în spiritul „iubirii faţă de patria ungară".

Nu Apponyi, ci deputatul român Al. Vaida-Voievod avusese dreptate cînd declarase, în Parlamentul ungar, în celebrul său discurs din 18 octombrie 1918, că eliberarea naţională „e acum o problemă internaţională, e problema de onoare a omenirii, care trebuie cinstit rezolvată".

După cum era şi firesc, „documentaţia" contelui Apponyi n-a convins Conferinţa de Pace de „dreptatea" cauzei cu atîta înverşunare susţinută. În cunoscuta scrisoare remisă la 6 mai 1920 delegaţiei Ungariei, preşedintele Conferinţei de Pace, A. Millerand, sublinia „partea de răspundere ce incumbă Ungariei în dezlănţuirea războiului mondial şi, în genere, în politica imperialistă urmată de dubla monarhie", punînd în lumină faptul de necontestat că „voinţa popoarelor s-a exprimat în zilele din octombrie şi noiembrie 1918, atunci cînd dubla monarhie s-a prăbuşit şi populaţiile îndelung asuprite s-au unit cu fraţii lor, italieni, români, iugoslavi şi cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs de la această dată constituie tot atîtea dovezi noi ale sentimentelor naţionalităţilor altă dată supuse Coroanei Sf. Ştefan". Scrisoarea preciza încă o dată „adevărul istoric esenţial", şi anume că „toate străduinţele politicii ungare au tins să înăbuşe vocile naţionalităţilor".

La 4 iunie 1920, în palatul Marelui Trianon de la Versailles, Franţa, Anglia, Italia, S.U.A., Japonia, România, Regatul sîrbo-croato-sloven, Cehoslovacia şi alte nouă state, pe de o parte, şi Ungaria, pe de altă parte, au semnat tratatul de pace care dădea investitură juridică internaţională statelor unitare, independente, naţionale, constituite în virtutea voinţei liber exprimate a naţiunilor oprimate din fosta „Ungarie milenară". Alături de celelalte tratate de pace semnate anterior cu Germania şi Austria, tratatul de pace cu Ungaria semnifica, la rîndu-i, victoria principiului naţionalităţilor, victoria dreptului asupra forţei. Era un act de dreptate, un act ce marca o etapă nouă, superioară, în dezvoltarea societăţii. România, Cehoslovacia, Regatul sîrbo-croato-sloven, Polonia, precum şi Austria şi Ungaria s-au delimitat pe harta Europei ca o rezultantă a voinţei popoarelor de a trăi în cadrul unor state naţionale unitare şi independente, dorinţă consacrată şi pe planul dreptului internaţional de tratatele de pace încheiate la sfîrşitul războiului. Evoluţia lor în cursul deceniilor care au urmat demonstrează justeţea principiilor autodeterminării care au guvernat procesul profundelor transformări revoluţionare ale anului 1918. Aşa cum sublinia istoricul englez Arnold J. Toynbee, „sfîrşitul celui de-al doilea război mondial a arătat că ceea ce fusese stabilit între anii 1919 şi 1921 fusese clădit pe baze solide. Harta politică actuală a Europei de Răsărit este într-o mare măsură identică cu cea elaborată la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919, la baza alcătuirii căreia a stat de fapt un principiu etic: autodeterminarea naţiunilor. Scopul ei: reducerea la minimum posibil a numărului popoarelor din estul Europei care să trăiască sub dominaţie străină". (Vezi postfaţa lucrării *România şi Antanta Balcanică*, Bucureşti 1971.)

PLANSELE NOASTRE

① Numele tovarăşului Nicolae Ceauşescu este cunoscut şi elogiat pe toate meridianele globului cu respectul cuvenit unei personalităţi excepţionale a istoriei naţionale şi universale, unui luptător neobosit pentru progres, libertate şi pace. Mărturii ale stimei şi preţuirii internaţionale stau şi cele peste o sută de volume consacrate activităţii şi operei preşedintelui României, apărute la prestigioase edituri de peste hotare, în douăzeci de limbi (**Preşedintele Nicolae Ceauşescu — personalitate proeminentă a contemporaneităţii,** p. 2)

②③ Momente semnificative din istoria descoperirilor ştiinţifice — descoperiri care puse în slujba păcii şi progresului au avut un rol esenţial în dezvoltarea civilizaţiei: **a)** folosirea roţii în transporturi; **b)** presă tipografică medievală; **c)** proiectul unui aerobuz; **d)** telescopul lui Isaac Newton; **e)** locomotiva construită de George Stephenson; **f)** fonograful lui Edison; **g)** românul Traian Vuia şi aeroplanul său — imagine dintr-o publicaţie newyorkeză (**Ştiinţa şi Pacea,** p. 5)

④ În aprilie, anul acesta, se împlinesc 525 ani de la urcarea pe tron a lui Ştefan cel Mare. Domnia sa a fost o epocă de mari realizări în istoria Moldovei şi a tuturor românilor. În imagine: statuia marelui voievod, operă a sculptorului Mircea Ştefănescu, ridicată în 1975, pe Dealul Paiului de lîngă Vaslui, cu prilejul împlinirii a 500 ani de la victoria obţinută, pe acele locuri, împotriva trupelor otomane invadatoare (**Mari bătălii ale românilor,** p. 37)

Opera Președintelui Nicolae Ceaușescu — strălucită expresie a afirmării României socialiste în lume

a

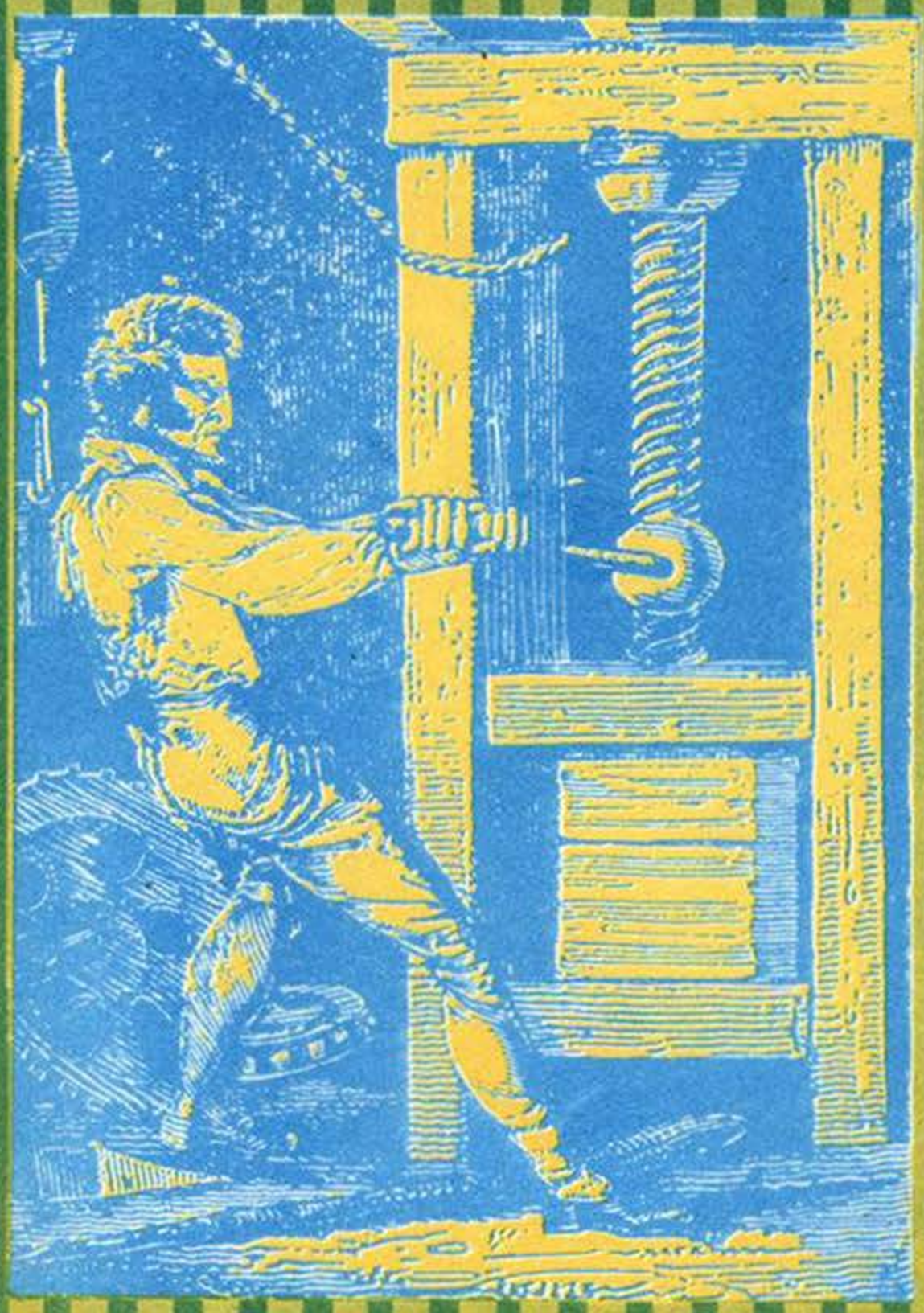

b

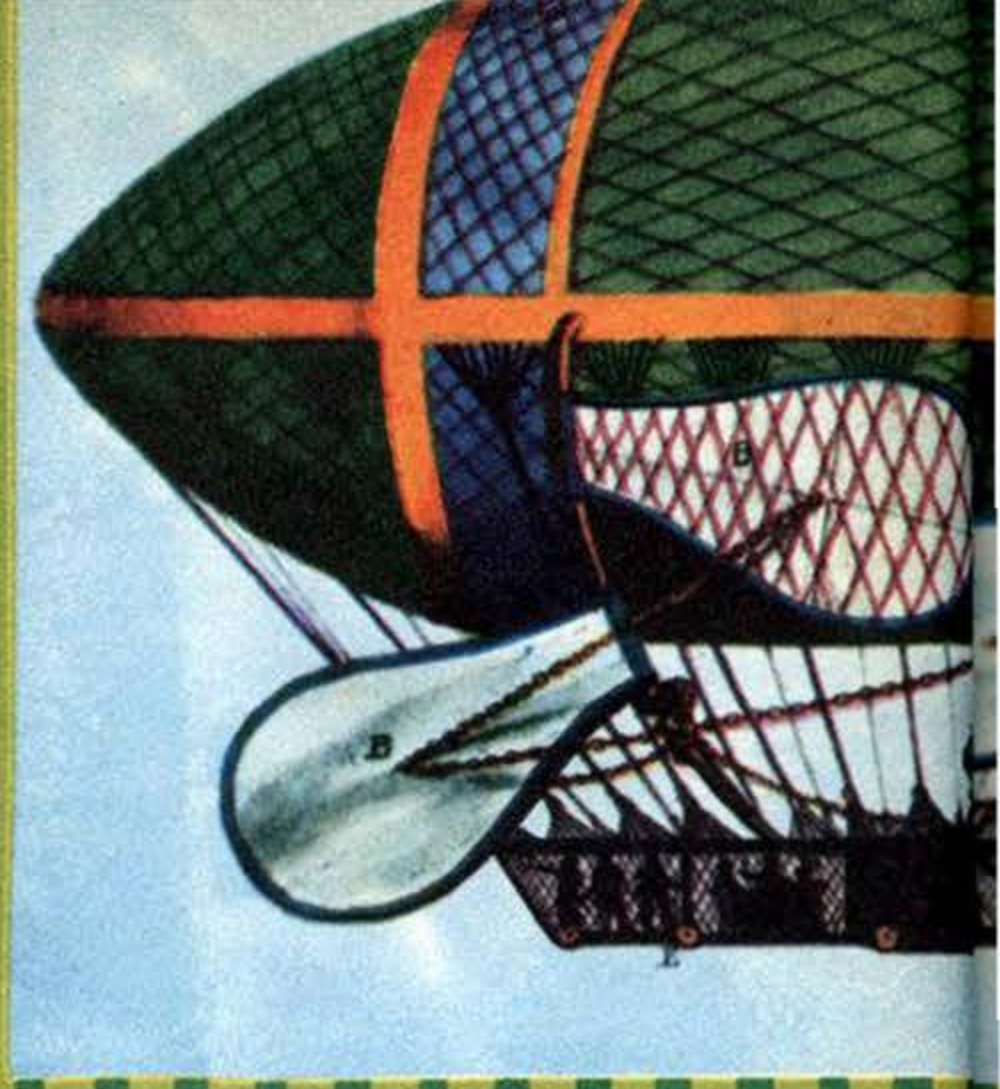

c

d

e

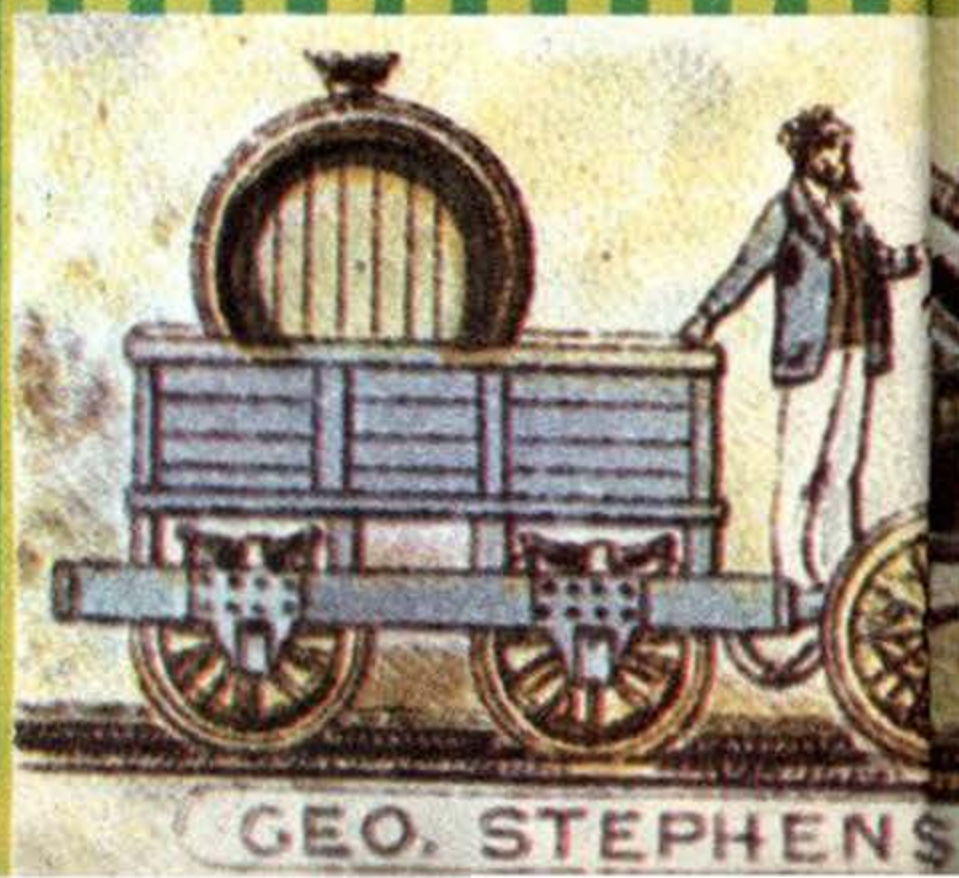

d

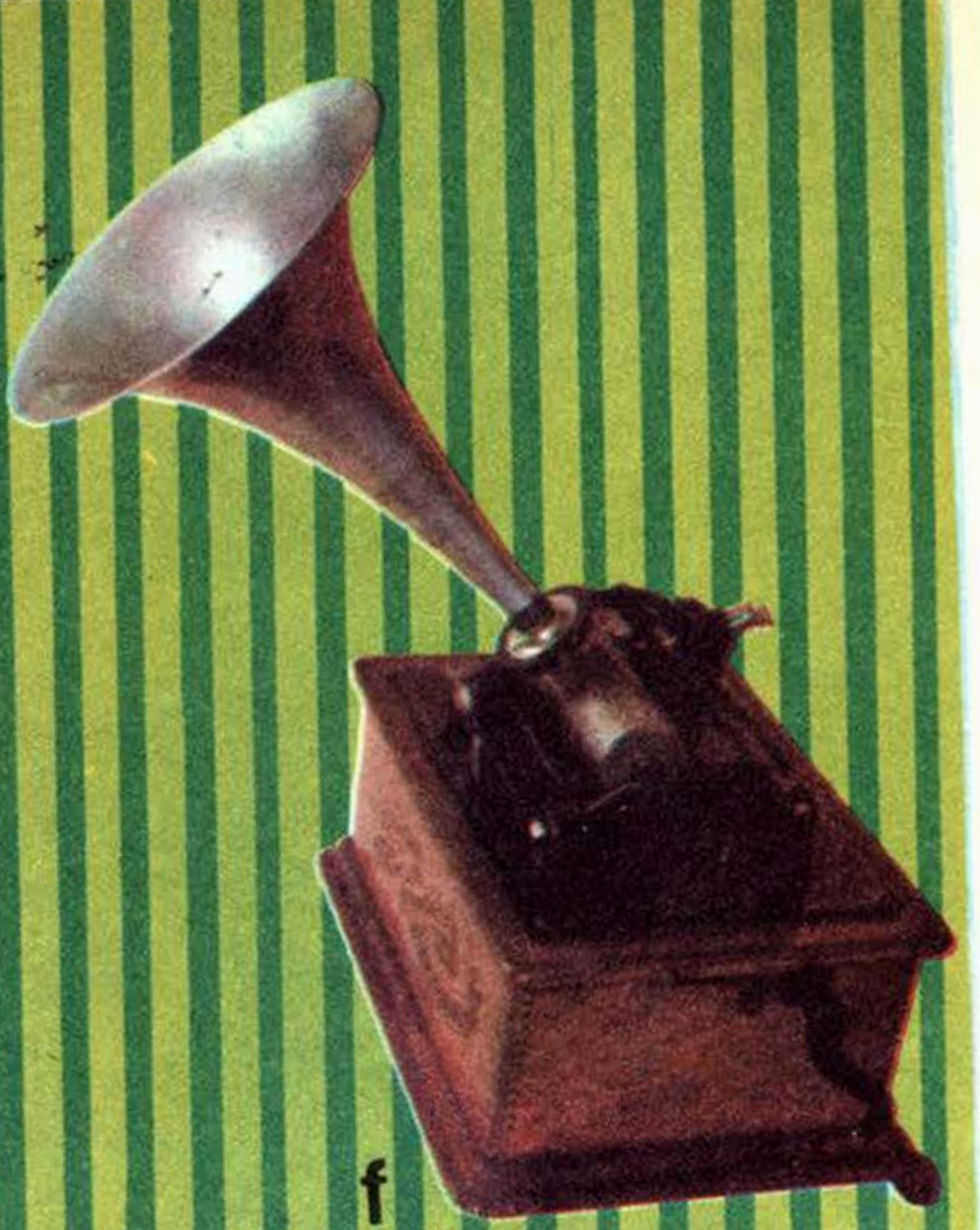

f

THE NEW YORK HERALD.

Vuia Aeroplane Makes a Successful Flight

AEROPLANE VOLA

ROOSEVELT'S
RIDE PRACTICE IDEA

HERMITAGE HOTEL

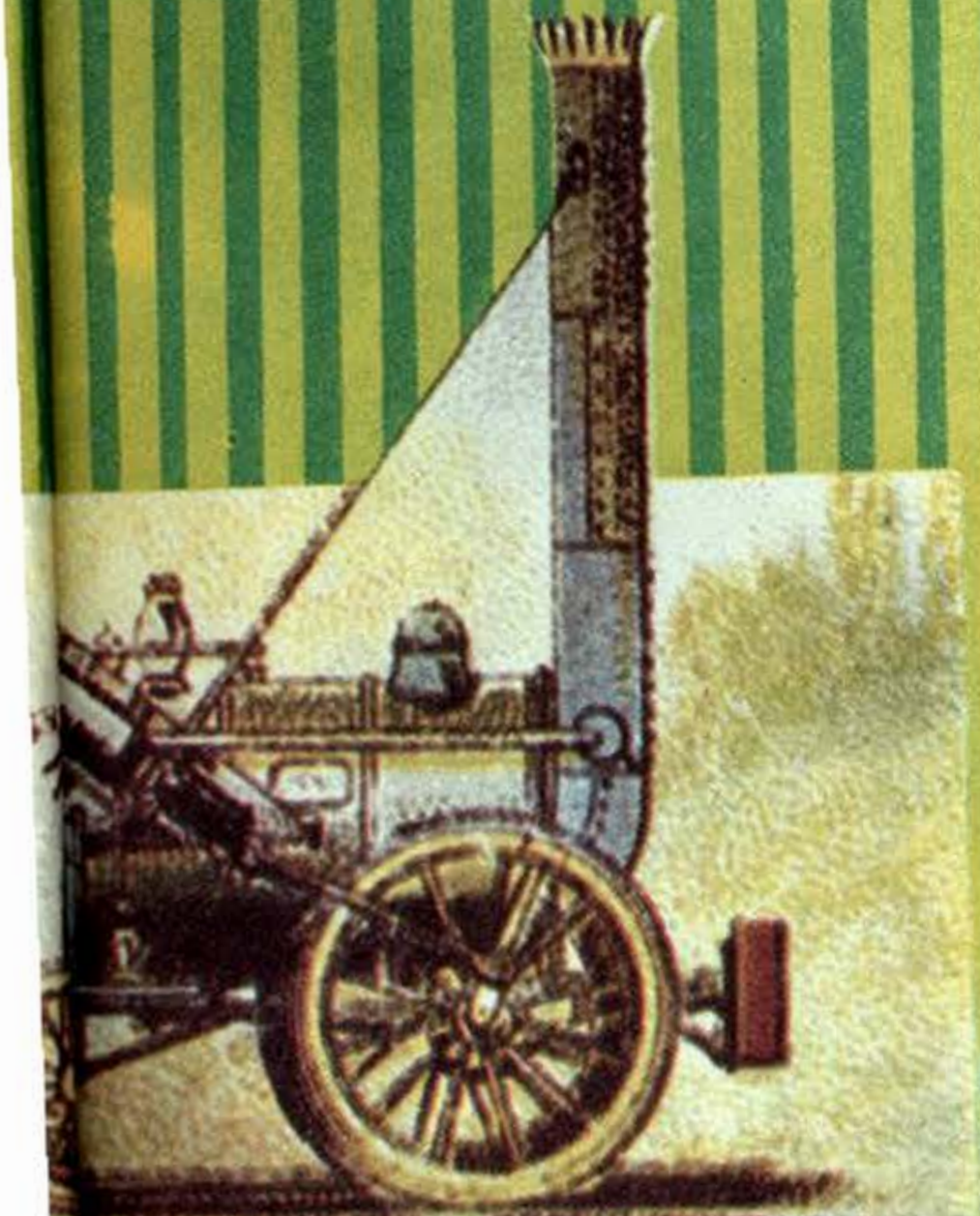

g

ŞTEFAN CEL MARE
DOMN AL MOLDOVEI
1457 - 1504

NICOLAE TITULESCU — OMUL

JACQUES DE LAUNAY

Nume binecunoscut cititorilor noştri, Jacques de Launay[1] a publicat numeroase lucrări consacrate istoriei interbelice, precum şi celui de-al doilea război mondial. În 1975 i-a apărut lucrarea Titulescu şi Europa, **din care prezentăm cititorilor noştri cîteva fragmente, într-o traducere condensată — în care autorul schiţează un sugestiv portret marelui diplomat şi om de stat român, de la a cărui naştere se împlineşte în acest an un secol.**

Titlul aparţine redacţiei noastre.

Glasul îi este ascuţit, dar captivant. Primul său mare discurs public, în faţa Camerei Deputaţilor, la 22 decembrie 1913 — cînd are 31 ani — este o revelaţie. Titulescu ştie să găsească tonul potrivit şi, în sălile Societăţii Naţiunilor, vocea îl va ajuta să-şi cucerească publicul.

Faţă de prieteni, omul de stat folosea o voce uşor diferită, plină de farmec, blîndă, în vreme ce atunci cînd trebuia, ştia să fie de-a dreptul biciuitor cu adversarii săi, pe care îi şfichiuia cu sarcasme.

Titulescu îşi însuşise arta discursului în tinereţe, la Paris, cînd se ducea la Camera Deputaţilor să-i asculte pe marii oratori ai epocii, Briand[2] şi Waldeck-Rousseau[3], Viviani[4] şi Jaurès[5]. Deprinsese de asemenea — activînd ca avocat, profesor, deputat — simţul adaptării la diferite categorii de public.

Auditoriul său a remarcat o evoluţie în stilul oratorului. Declamatoriu „à la Jaurès" pînă în 1920, el înţelesese că acest gen, după război, îşi pierduse efectul. Se exprima mai tehnic, mai sobru şi mai concis, distanţîndu-se astfel şi de Briand, rămas fidel vechii mode. Nu este exagerat să spunem că Titulescu a fost unul din oratorii cei mai apreciaţi dintre cele două războaie mondiale, ca „avocat" în afacerea optanţilor unguri[6] ca „procuror" în timpul dezbaterilor asupra atentatului de la Marsilia[7] şi ca om de stat, în general.

Încă de la debutul lui Titulescu, Take Ionescu îi remarcase acest mare talent. El scria la 23 decembrie 1913 în *La Roumanie:* „Limbajul său este elegant şi de o perfectă corectitudine. Şi această formă impecabilă este pusă în slujba unei gîndiri deopotrivă clară şi profundă, care nu-l părăseşte niciodată, nici chiar în clipele de cea mai mare emoţie". Asemeni tuturor adevăraţilor oratori, Titulescu improvizează. Să ne înţelegem bine însă. Un discurs al lui este rezultatul unei mari şi serioase străduinţi, dar al unei străduinţi asupra ideilor, nu cuvintelor. În voce, în răsuflare, pe faţa sa se citeşte, se simte că este muncit de chinurile creaţiei. Şi această creaţie este rodul unei mari purităţi în intenţii, al unor profunde şi neclintite convingeri. Ca toţi marii oratori, Titulescu nu se mulţumeşte să cunoască perfect tot ceea ce este legat de subiectul respectiv. Firească, poartă discuţii polemice, foloseşte ironia, manevrează cu spirit, striveşte prin logică, nu ignoră nici unul din mijloacele pe care arta elocinţei le pune la îndemîna celor aleşi. Dar marile sale momente de reuşită apar atunci cînd prinde aripi şi,

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1968, 10/1971, 1/1975, 1/1976.

[2] Aristide Briand (1862-1932) — om politic şi diplomat francez; prim-ministru şi ministru de externe în repetate rînduri; unul din iniţiatorii Conferinţei de la Locarno (1925), ai pactului Briand-Kellogg (1928).

[3] Waldeck-Rousseau (1846-1904) — avocat şi om politic republican francez; de mai multe ori ministru şi prim-ministru.

[4] René Viviani (1863-1925) — om politic francez; prim-ministru la începutul primului război mondial.

[5] Jean Jaurès (1859-1914) — om politic şi istoric francez; unul dintre fondatorii Partidului Socialist Francez (1902) şi ai ziarului *l'Humanité* (1904). Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 8/1974.

[6] Vezi Grigore Gafencu. *Însemnări politice*, în *Magazin istoric*, nr. 11 1981.

[7] Este vorba de asasinarea, la 9 octombrie 1934, a regelui Alexandru I al Iugoslaviei şi a ministrului afacerilor externe al Franţei, Louis Barthou. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

Cîțiva dintre oamenii politici ai deceniului IV. De la stînga la dreapta, rîndul 1: N. Titulescu, G.G. Mironescu, N. Costăchescu, Al. Vaida-Voievod, Ștefan Cicio-Pop, V. Madgearu; rîndul 2: Pan Halipa, Armand Călinescu, Mihai Popovici, Eduard Mirto, Voicu Nițescu, D.R. Ioanițescu, Emil Hațiegan, Dimitrie Gusti; rîndul 3: Ioan Pop, Mihail Șerban, Petre Andrei, Gr. Gafencu, V.V. Tilea, M. Ghelmegeanu, Radu Irimescu, Savel Rădulescu. Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție prin amabilitatea prof. arhitect Barbu Călinescu

înălțîndu-se sus, foarte sus, deasupra contingențelor terestre, deschide orizonturi noi, ridicîndu-i pe ascultători la măreția viziunii sale.

Ca orator, Titulescu a demonstrat cele mai valoroase calități ale sale: concentrarea gîndirii și inteligența abstractă. Puterea sa de concentrare era prodigioasă. Era capabil, în indiferent ce loc, să se izoleze pentru a se dărui studiului aprofundat al unui dosar, pentru a-și ordona ideile.

Un exemplu: cu ocazia renumitei dezbateri a Societății Națiunilor asupra atentatului de la Marsilia, Jevtić[1] era cel care trebuia să prezinte plîngerea iugoslavă și nu știa cum s-o facă. Îl consultă pe Titulescu, care-l luă în camera sa de la Hotel des Bergues și îi dictă ideile fundamentale. Jevtić le notă febril. Odată lucrul terminat, Titulescu își invită colegul la masă. Cei doi bărbați coborîră la restaurant și românul se strădui să-și încurajeze prietenul. După masă, amîndoi urcară din nou în apartamentul lui Titulescu. Spre marea sa uimire, Jevtić constată că în timpul absenței lor, cîinii prietenului său pusese stăpînire pe notele lăsate pe sofa și le sfîșiaseră. Ce era de făcut? Titulescu îl consolă pe Jevtić. Românul va fi acela care va vorbi în locul iugoslavului. O va face cu brio: o improvizație uluitoare.

Titulescu nu a fost numai un mare orator. El a lăsat în urma sa o importantă operă scrisă: două mii de pagini de carte, cinci sute de pagini de conferințe, o mie de pagini de depeșe și discursuri, multe inedite. Ceea ce înseamnă aproape cinci pagini concepute pe zi, în tot cursul vieții sale publice.

Să încercăm să conturăm încă și mai bine personajul. Viața sa poate fi împărțită în patru etape: tinerețea, de la 1882 la 1910, maturitatea de la 1910 la 1924, marile răspunderi de la 1924 la 1936, ultimii ani, de la 1936 la 1941. La toate vîrstele — vio-

lență și susceptibilitate, spirit risipitor, mulțumire de sine, se împletesc cu înzestrările sale: generozitate, putere de gîndire, inteligență abstractă. Izbucnirile lui Titulescu au rămas celebre. Să deosebim însă teatralul de impulsivitatea reală. Pentru a zădărnici o intrigă, pentru a dejuca o manevră, sau a dezarma un adversar pe care, pe drept ori pe nedrept, îl bănuiește — căci este neîncrezător — că-i întinde o capcană, el folosește arma mîniei simulate.

„De cîte ori m-a trimis Briand să domolesc mînia lui «Titu» — povestește Massigli [ministrul Italiei în Franța]. Sarcina era lesnicioasă, căci mînia lui trecea la fel de repede pe cît izbucnise — și ce amabilitate știa să risipească prietenul nostru — odată calmul restabilit — pentru a o face uitată". Pierre Laval[2]

---

[1] Bogoliub Jevtić — om politic iugoslav, ministru al afacerilor externe (1932) și prim-ministru (1934-1935). A fost unul dintre semnatarii, la 9 februarie 1934, al Pactului Înțelegerii Balcanice, alături de Nicolae Titulescu, Demetrios Maximos (Grecia) și Tevfik Rüstü Aras (Turcia).

[2] Pierre Laval (1883-1945) — om politic francez; prim-ministru (1931-1932, 1935-1936, 1942-1944) și ministru de externe (1934-1935). A condus, împreună cu mareșalul Pétain, regimul colaboraționist prohitlerist de la Vichy. După eliberarea Franței a fost judecat, condamnat la moarte și executat.

a încercat adesea această experiență. La sfîrșitul lui 1934, pe cînd acesta se pregătea să negocieze cu Mussolini, Titulescu, Beneș[1] și iugoslavul Fotici încearcă să obțină garanții de la ministrul francez. Titulescu se enervează. „Într-un răstimp de liniște — povestește cunoscuta ziaristă G. Tabouis — Fotici îi arată lui Laval un ceas magnific și îi spune:

— Titulescu mi l-a dat după o dispută asemănătoare, spre a-mi dovedi că nu-mi poartă pică.

Laval, care de două ceasuri asculta impasibil reproșurile vehemente ale lui Titulescu cu privire la vizita la Roma, răspunde:

— Ei bine, în acest caz eu merit o pendulă!

— Veți avea una, intervine Titulescu.

— Aș prefera totuși un ceas, căci astfel aș putea să-l port pe Titulescu lîngă inima mea.

— Veți avea ceasul, răspunde acesta. Mă gîndesc că ați prefera totuși să-l aveți pe Titulescu mai degrabă în buzunar decît în inima dumneavoastră. Și asta, domnule ministru, aș dori să vă previn că nu se va întîmpla niciodată".

Cu colaboratorii săi, Titulescu era foarte pretențios. Veșnic grăbit, făcea să domnească în jurul său o atmosferă încărcată de electricitate. O greșeală, o imprecizie, o întîrziere îl făcea să ia foc. „Furtuna se dezlănțuia din senin, ne povestește unul din colaboratorii săi. Striga, dar o dată calmat redevenea gentil, politicos, mai ales dacă își dădea seama că greșise, sau că fusese nedrept, sau că împinsese lucrurile prea departe".

În 1907 se căsătorise cu Ecaterina Burcă, fata unui proprietar de pămînturi, vecin cu Titulescu, în comuna sa natală, Titulești. Zestrea ei îi permisese să achiziționeze, în 1912, o foarte frumoasă proprietate la București, pe Șoseaua Kisseleff, care i-a servit de principală reședință pînă în 1937[2]. După „demisia" sa, în 1936, a dat cîteva consultații juridice, ca, de pildă, Companiei Suezului, foarte bine plătite, permițîndu-i să-și păstreze, din punct de vedere financiar, poziția în societate. O cercetare amănunțită a conturilor lui Titulescu arată că se mulțumea cu remunerația bugetară. De exemplu, ca ministru la Londra, căpăta același salariu ca și predecesorul său, mai mic chiar decît al aceluia care avea să-i urmeze. Nu colecționa nici mobile, nici tablouri, nici timbre: nu avea nici bijuterii, nici cai de curse, nici yaht. Timp de 20 ani a avut același șofer. Cît despre proprietățile sale, moșia părintească de la Titulești, pămînturile soției sale, au fost supuse exproprierii potrivit rigorilor legii comune[3].

Pe plan profesional, acest latin din sud-estul european iubea fastul. În 1927, cînd a preluat portofoliul Ministerului afacerilor externe, a supus unei comisii de examen pe toți funcționarii, pretinzînd ca aceștia să întrunească calități cerute de îndatoririle ce le reveneau, inclusiv aceea de a fi prezentabili.

În fapt, conștient de propria-i valoare, avea o mare încredere în sine, ceea ce-l făcea să fie optimist, calitate trebuincioasă unui diplomat, care încerca să convingă prin caracterul molipsitor al entuziasmului. Ca om de stat, concepea cu ușurință planuri de mare anvergură: reforma agrară, reorganizarea fiscală, sistemul defensiv franco-sovieto-român, dar, în loc să susțină aceste planuri cu tenacitate și hotărîre, le va abandona hazardului circumstanțelor. Reforma „sa" agrară a fost aplicată după război. Planul „său" fiscal din 1921 va face să cadă cabinetul Averescu, dar nu se va strădui să-l pună în aplicare. În ceea ce privește planul „său" de apărare, o dată „demisionat" acesta va fi abandonat.

Titulescu a fost un profet. Deloc susținut de un rege aventurier, de miniștri afaceriști și aliați șovăielnici a fost condamnat să predice în pustiu. Edouard Herriot[4] spunea că „acest ministru al unui stat mic face o politică mare". Adăuga apoi: „În afara țării este îmbarcat pe o luntre fragilă pe care o conduce ca pe un vas de mare tonaj. În interiorul ei stă pe o scîndură putredă căreia sfîrșește prin a-i da neclintirea unei roci". Există în el o mare forță și poate și o mare slăbiciune care îl împiedica să-și apere proiectele pe termen lung și aceasta explică, în mare măsură, eșecul său final. Calitățile lui Titulescu erau strălucitoare. Generozitatea îi era proverbială. Anecdotele sînt fără număr. Nu purta pică, se arăta loial cu adversarii lui. Despre marele său rival politic, contele Ap-

O ipostază mai puțin cunoscută. (Fotografie aflată la Biblioteca centrală de stat)

---

[1] Edvard Beneș (1884-1948) — om politic, militant pentru crearea statului independent cehoslovac; ministru de externe (1918-1935), primministru (1921-1922) și președinte al Republicii Cehoslovace (1935-1938; între 1938-1945 în emigrație; apoi din nou după eliberare între 1945-1948). Unul dintre făuritorii Micii Înțelegeri dintre Cehoslovacia, Iugoslavia, România.

[2] În prezent, aici se află sediul Asociației române de drept internațional și relații internaționale, Asociația română pentru Națiunile Unite, Comisia română pentru U.N.E.S.C.O.

[3] În conformitate cu prevederile reformei agrare din 1921-1922.

[4] Edouard Herriot (1872-1957) — om politic francez, președintele Partidului Radical (1919-1957); de mai multe ori ministru și prim-ministru. După ocuparea Franței, a fost internat în lagăr de către naziști. După eliberarea Franței, a fost președinte al Adunării Naționale (1947-1954).

nyi[1], spunea: „Am lucrat cu ungurii și urmarea a fost că am dobîndit pentru acest popor mîndru un simțămînt de admirație și prietenie. Contele Apponyi va rămîne întotdeauna pentru mine una din cele mai mari personalități pe care le-am cunoscut. Admirația mea pentru el mergea pînă la afecțiune. Nu știu dacă îmi răspundea în același fel, sub forma prețuirii, însă îmi place să cred că da. Este motivul pentru care contele Apponyi și cu mine am putut fi, în același timp, mari adversari și mari prieteni". Într-o zi, după o serioasă înfruntare cu Titulescu, contele maghiar își regăsește în vestiar adversarul. În timp ce Titulescu îl ajuta să-și îmbrace pardesiul, acesta îi spuse: „Nu-ți doresc, dragă tinere și clocotitor adversar, să întîlnești, cînd vei avea vîrsta mea, un tînăr posedînd, ca și dumneata, pe lîngă știință și inteligență, un talent oratoric atît de extraordinar". Titulescu era străin de xenofobie, rasism sau antisemitism.

Generozitatea lui Titulescu se vădise încă din tinerețe. Din 1904, tînărul jurist susține că dreptul nu trebuie să fie considerat ca un adevăr dogmatic și înghețat. Legea trebuie să oglindească gîndirea și viața socială în evoluția lor. Ea trebuie să țină seama de concepțiile familiei și ale proprietății, care se schimbă potrivit necesităților economice și sociale. Titulescu lansează aceste idei, cerînd, chiar din 1904, reforma sistemului de predare a dreptului român. În 1907, în ciuda opoziției marilor proprietari, afirmă că „pămîntul național este prin excelență proprietatea legitimă a țăranilor". Ia atitudine contra celor 4 171 proprietari care stăpîneau 47,53 la sută din suprafața cultivată a țării. Cere întemeierea unor asociații țărănești și apărarea intangibilității bunurilor lor de familie. În 1908, în *Teoria contractului de muncă*, el definea dreptul lucrătorilor și funcționarilor de a se organiza în sindicate, pentru a-și exprima revendicările și pentru a împiedica concedierile abuzive. În fața tribunalelor apără, gratuit, pe țăranii și muncitorii persecutați, în vreme ce, pentru consultațiile solicitate de marea burghezie, cerea onorarii mari. În 1914, combate în Cameră marea proprietate și cere reforma agrară. Titulescu nu e un revoluționar, ci un reformist dinamic. Îl vom vedea din nou, în 1921, cînd apără „reforma sa fiscală", bazată pe o creștere netă a contribuțiilor directe și pe crearea unui impozit progresiv pe capital, îndreptat contra speculanților.

Reformele preconizate de Titulescu erau foarte curajoase, dar veneau prea devreme. Ele nu puteau fi aplicate decît sub presiunea unei acțiuni revoluționare. Constatăm, în același timp, viziunea sa generoasă, sensul ei național și voința sa de a face din știința dreptului reflectarea realității economice și sociale și unul din instrumentele progresului.

În mijlocul unei săli de restaurant, într-un tren, într-un hol de hotel, Titulescu reușește să se concentreze și să judece cu sînge rece.

„Mă impresiona de fiecare dată cu energia sa clocotitoare, cu perfecta cunoaștere a situației europene, cu spiritul și clarviziunea sa în materie de diplomație. Conversația cu el oferea de fiecare dată material pentru nenumărate reflecții, și uneori chiar o sursă de inspirație pentru acțiunile viitoare". Astfel, l-a văzut Maiski, fostul ambasador sovietic la Londra. Savel Rădulescu, colaboratorul cel mai apropiat al lui Titulescu la Londra, apoi subsecretar de stat la București, povestește: „Citeam adesea împreună un text care-l interesa și, chiar de la prima lectură, era capabil să reproducă pasaje întregi. Putea să lucreze zile întregi de-a rîndul în camera sa, mulțumindu-se cu mese mai mult decît frugale, studiind și scriind pînă în zorii zilei".

„Este un spirit lucid", scria Leon Blum[2]. Era impulsiv în discursurile sale, dar metodic în acțiune. Judecata sa, deseori paradoxală, era bazată pe texte și pe perfecta stăpînire a dreptului internațional. Învățase să-și strunească excepționala inteligență, și în nici un caz nu vroia să părăsească domeniul dreptului în care maeștrii lui îi spuseseră că este ca la el acasă. Dreptul, știința sa, practica continuă a acestuia, îl fereau pe Titulescu să se lase influențat de căldura afectivă a oamenilor și a evenimentelor. Își încadra activitățile în orarul precis al unei agende ori în minuțioase planuri de lucru sau de odihnă pe care o respecta cu dificultate. Își impunea adesea sarcini dificile, redactînd note asupra tuturor conversațiilor lui politice.

Practica meseriei de avocat îl adusese în situația de a-și impune două reguli de conduită în acțiunea sa diplomatică: niciodată să nu semneze un text înainte de a-l fi citit în întregime; niciodată să nu angajeze guvernul fără a avea în prealabil o „acoperire" printr-un ordin precis de misiune.

Respectul pentru formă și legalitate era o metodă de acțiune, dar și o disciplină față de el însuși și față de ceilalți, o protecție împotriva pornirii pasionale. Încă din copilărie suferea de maladiile tipice ale nervoșilor hipertiroidieni: gripe, migrene, nevralgii, nevrite, otite. Surmenajul la care se supunea avea — cum

---

[1] Albert Apponyi (1846-1933) — om politic ungur. A dus o politică de maghiarizare forțată a naționalităților din Ungaria; ca șef al delegației ungare la Conferința de pace de la Trianon (1920) s-a împotrivit recunoașterii unirii Transilvaniei cu România.

[2] Leon Blum (1872-1950) — om politic francez, lider al Partidului Socialist Francez; prim-ministru în guvernele Frontului Popular (1936-1937 și 1938); apoi prim-ministru în perioada decembrie 1946-ianuarie 1947.

era și firesc — să agraveze în mai multe rînduri stările sale proaste. În octombrie 1927, la Geneva, el suferea de anemie. În noiembrie și decembrie, atins de pneumonie, trebuise să stea în pat, ceea ce nu-l împiedicase să lucreze 14 ore pe zi. În ianuarie și februarie 1928, convalescent, făcea un turneu în Europa Occidentală — la Roma și la Paris; în martie și aprilie cădea din nou bolnav la Geneva unde a rămas 50 zile în pat, la care s-au adăugat alte 20 zile, în aprilie și mai, la San Remo.

După „demisia" din 1936, Titulescu decepționat, copleșit, marcat din punct de vedere moral, va trebui să înfrunte boala aproape fără întrerupere pînă la moartea sa. Titulescu era printre cei vizați de naziști și el simțea acest lucru. În plus, fusese pus în gardă de generalul Weygand[1]. În aprilie 1937, fostul ministru Mandel[2] îi recomanda chiar să nu mai bea decît apă minerală, adusă în sticle închise ermetic.

Realizarea profețiilor sale: München, al doilea război mondial, înfrîngerea franceză, dezmembrarea României, prădarea casei sale și incendierea bibliotecii sale din București de către Garda de fier, nu puteau decît să-l deprime.

Lui Savel Rădulescu îi spune în noiembrie 1940: „Simt că viața mă părăsește". Va fi ultima sa profeție. La atîția ani după moartea sa, în România, ca pretutindeni, se consideră că gîndirea politică a lui Titulescu își păstrează actualitatea și că merită a fi studiată.

---

[1] Maxime Weygand (1867-1965) — general francez; comandant suprem al forțelor armate franceze (mai-iunie 1940); membru al guvernului de la Vichy, ulterior arestat și deținut în Germania (1942-1945).

[2] Georges Mandel (1885-1944) — om politic francez; deputat și în repetate rînduri ministru. După restaurarea regimului de la Vichy a fost închis și predat nemților, în noiembrie 1942, unde a și fost asasinat. Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1976.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Marile bătălii ale românilor

Un ghid-atlas al marilor bătălii purtate de poporul român pentru apărarea patriei, pentru unitate și independență națională apare în Editura Sport-Turism, de colonel Gheorghe Romanescu. O atenție deosebită a fost acordată ilustrației (229 gravuri, stampe și fotografii alb-negru și color), precum și cartografiei (peste 100 hărți, scheme și planuri de bătălii).

Reproducem (planșa nr. 1) statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, ridicată la Vaslui.

Din prefața pe care o semnează profesorul universitar Dinu C. Giurescu, **redăm în avanpremieră.**

Războiul, ca alternativă implacabilă, a însemnat pentru români apărarea pămînturilor și a rosturilor proprii. *De aceea, efortul lor maxim — politic, diplomatic și militar — a fost îndreptat numai spre apărare și nu spre expansiune, spre cucerirea de noi teritorii pe seama altor popoare.*

Existența statelor românești — Muntenia și Moldova — a fost neîntreruptă *din secolul XIV și pînă la unirea lor în 1859. Ea se proiectează pe fundalul desfășurărilor din sud-estul continentului nostru, unde o sumă din țările aci existente au fost — în diferite perioade — desființate și anexate de alte puteri. Păstrîndu-și individualitatea statală, poporul român și-a dezvoltat, în tot răstimpul amintit, rînduieli și instituții proprii, creația sa de cultură, în care se numără și opere de o măiestrie recunoscută pe plan european.*

Cum se explică această continuitate politică. *În timp ce alte state, mai mari ca întindere, cu țeluri cunoscute de afirmare, nu au rezistat? Un prim răspuns îl aflăm în folosirea judicioasă, echilibrată, stăruitoare,* a mijloacelor politico-diplomatice, *inclusiv relațiile vasal-suzeran (frecvent aplicate în multe părți ale Europei), pentru a echilibra raporturile de forță cu vecinii și pentru a menține — în perioade îndelungate — pacea și liniștea atît de necesare poporului român, ca, dealtfel, tuturor oamenilor.*

În momentele de criză însă cînd teritoriul era invadat și o soluție negociabilă nu se arăta, pentru moment, posibilă, s-a recurs la rezistența armată, sprijinită pe o bază lorgă populară, toți stăpînii pămîntului — mici sau mari — dregătorii, ca și contingente ale orășenilor fiind chemați la arme. Chiar și țăranii dependenți participă, pînă în primele decenii ale sec. XIV, la efortul militar, fie pentru luptă, fie pentru lucrări la fortificații sau transporturi. „Oastea cea mare" — menționată ca atare din timpul lui Mircea cel Bătrîn (dar existentă, foarte probabil, cel puțin de la întemeierea statelor românești)" — cuprinde, astfel, toate categoriile sociale, în timp ce armata obișnuită se compune din dregători teritoriali și stăpîni de pămînt.

Aceste armate au slujit numai ca forțe defensive, de disuasiune. Apărarea teritoriului *a fost obiectivul lor strategic primordial, realizat prin mobilizarea celor mulți — așa cum am amintit mai sus —, cît și prin transformarea țării întregi — de la Dunăre și Mare pînă aproape de munți — în zone operaționale. Iar în locurile cele mai potrivite,* de multe ori la adăpostul și cu ajutorul pădurii, românii au dat marile bătălii *cu dușmanul care avea o superioritate numerică indiscutabilă. Țelul principal rămînea o soluție politică negociată. Domnii munteni și moldoveni folosesc cu precădere căile politice pentru păstrarea păcii cu vecinii lor.*

Înaintașii au luptat cu statornică dăruire, cu îndărătnicie, pentru că știau de ce și pentru ce luptă, pentru că apărînd țara, fiecare își apăra pămîntul. Și cititorul înțelege, poate, cum miile de viteji, prin moartea lor au înmulțit — ca să reluăm gîndul lui Vasile Pârvan — anii cei fără de sfîrșit ai Patriei.

22 OCTOMBRIE 1931:
O JOIE NEAGRĂ

CRISTIAN POPIȘTEANU, DUMITRU PREDA, MIHAI RETEGAN

10 650. Iată cifra falimentelor industriale și comerciale înregistrate în România în anii marii crize economice din 1929-1933. În domeniul bancar două repere: 1 048 falimente în 1929 și 749 falimente în 1934. Dezastrele financiare nu făceau decît să reflecte zguduirile provocate în economia lumii capitaliste de criza economică (1929-1933) resimțite în România încă din 1928. Specificul crizei de supraproducție din acei ani a fost reducerea producției industriale mondiale a țărilor capitaliste cu 44%, creșterea numărului șomerilor la 30 000 000. Totalul falimentelor industriale-comerciale-bancare în S.U.A. s-au cifrat la 865 000, iar în Germania la 489 000.

Așa după cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „producîndu-se pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică din 1929-1933 cuprinde toate ramurile de activitate și toate țările capitaliste, accentuînd și mai mult instabilitatea lumii burgheze, lăcînd să crească valul luptei revoluționare a oamenilor muncii. În România criza de supraproducție a fost agravată de o serie de factori de ordin intern și extern, printre care acela că în economia noastră predomina o agricultură înapoiată, cu puternice rămășițe feudale. La aceasta se adaugă creșterea datoriilor externe ale țării, acapararea unor întreprinderi importante de către capitalul străin, scăderea catastrofală a prețurilor produselor destinate exportului, concomitent cu menținerea la un nivel ridicat a prețurilor produselor importate. În țara noastră criza a dus la scăderea producției în toate ramurile industriei, cu excepția industriei petroliere care se găsea în mîna monopolurilor străine, unde producția a crescut. Apogeul crizei este atins în 1932, cînd indicele general al producției industriale scade din punct de vedere valoric la 57,7% față de 1929. În mod deosebit a scăzut producția industriei carbonifere și a industriei prelucrătoare. În 1933 capacitățile de producție erau nefolosite în proporție de 73% la fontă, 43% la oțel, 77% în industria lemnului etc. Ca urmare, șomajul a căpătat în 1932 o extindere fără precedent, ajungînd la circa 35% din totalul salariaților. În perioada crizei are loc un proces continuu de ruinare a întreprinderilor industriale mici și mijlocii, de centralizare a capitalului.

Capitaliștii străini și români au căutat să arunce greutățile economice provocate de criză pe spatele oamenilor muncii, intensificînd exploatarea acestora, reducînd salariile, aplicînd așa-zisele «curbe de sacrificiu»".

În acea perioadă, unul din reflexele cele mai profunde și semnificative este faptul că păturile largi populare, în frunte cu clasa muncitoare, desfășoară ample lupte sociale împotriva ofensivei capitalului și monopolurilor străine. În perioada crizei economice, acțiunile muncitorești își sporesc forța și combativitatea, cuprind noi categorii ale proletariatului, îmbină tot mai mult revendicările economice cu obiectivele politice.

În aceste mari încleștări de clasă, muncitorimea, în frunte cu comuniștii, s-a afirmat puternic în viața politică, manifestîndu-se drept cea mai înaintată clasă a societății, fiind în avangarda luptei poporului român împotriva pericolului fascist, pentru drepturi economice și politice, apărînd democrația, independența și suveranitatea țării. Între 1929-1932, au avut loc 377 acțiuni greviste, la care au participat muncitori din 1 054 întreprinderi.

Una dintre manifestările cele mai spectaculoase ale crizei din România anilor 1929-1933 a constitult-o falimentul băncii Marmorosch-Blank. Survenit în ultima săptămînă a lunii octombrie 1931, acest crah a provocat o mare agitație și perturbare în cercurile financiare românești și străine, cu atît mai mult cu cît proprietarul băncii, omul de finanțe Aristide Blank, era unul dintre stîlpii camarilei cariste, om de încredere al monarhului, „bancherul maiestății sale Carol II", cum i se spunea. Cu stilul său polemist față de întreaga clasă din care se trăgea și ale cărei interese le exprima și apăra pe linia reacțiunii declarate, C. Argetoianu își definea în acest sens amicul, pe Aristide Blank, ca făcînd parte din „mocirla anturajului". Revelator pentru cît de eterogenă era compoziția camarilei, este faptul că Aristide Blank își împărțea favorurile regale — între alții — cu Nae Ionescu, filozoful mentor al extremiștilor de dreapta.

Crahul Blank a produs însă nu numai valuri în sferele de afaceri. Odată cu stupefacția opiniei publice, el a provocat mînia, indignarea și revolta miilor de deponenți cu venituri modeste, pe care i-a lovit.

Înființată în urmă cu 83 ani, la 1848, sub forma unei firme individuale, transformată în

1874 într-o societate colectivă, odată cu stabilirea la conducerea ei a lui MauriciuBlank, banca luase, în 1905, forma definitivă a unei societăţi anonime pe acţiuni „Marmorosch-Blank et Co." — avînd capital german, francez, ungar şi român. Evoluţia respectabilei instituţii financiare fusese nemijlocit legată de serioasa dezvoltare capitalistă a ţării, vreme de peste 50 ani ea reprezentînd, aşa cum se aprecia în Adevărul, o „sinteză bancară a României".

Iată acum un text de o mare virulenţă publicistică privind falimentul Băncii Blank, aşa cum l-a cunoscut Grigore Gafencu, pe atunci director al ziarului economic Argus. Înainte însă de a urmări această relatare, să reproducem alte cîteva crîmpeie din agenda autorului amintit, în care găsim notaţii despre dezordinea financiară a Europei Occidentale a acelui octombrie 1931: „Săptămîna patimei lirei sterline. Vestea suspendării plăţii lirei de aur a tulburat ţara noastră cum a tulburat întreaga lume... Unii să grăbesc să anunţe prăbuşirea Angliei şi a capitalismului mondial! Alţii, dimpotrivă, să stărulesc să arate că Anglia urmăreşte intenţionat o politică de devalorizare pentru a-şi salva industria. Deci, să urmăm pilda Angliei: devalorizare, inflaţie...

Frămîntări europene. Anglia discută problema monetară: o vădită confuzie în idei, şi în directive. Teoria reîntoarcerei, cît mai grabnice, la etalonul aur, la un curs scăzut, probabil, va triumfa. Deocamdată această reîntoarcere e condiţionată de o conferinţă monetară internaţională, pentru a hotărî «o mai echitabilă împărţire a aurului». Se aşteaptă intervenţia Franţei şi a Statelor Unite.

Vizita lui Laval la Berlin. Primire caldă, entuzlastă. Rezultat: o comisiune franco-germană care studiază strîngerea relaţiilor economice între Franţa şi Germania. Problema capitală: convertirea creditelor pe scurt termen într-un mare împrumut pe termen lung, emis în Franţa. Deci cooperaţia financiară, cu sau fără control politic? Aci e chestiunea. Criza economică se accentuează în Germania. Pe măsură ce îşi pierde puterile, Germania se radicalizează. Comuniştii, cîştigă autoritate asupra socialiştilor. La extrema dreaptă, hitleriştii se umflă. Curentul e spre dreapta. Cuvîntul de ordine e «Staats Kapitalismus» (influenţa «succesului» planului de cinci ani bolşevic, predispune pe toţi teoreticienii să înlocuiască «anarhia economiei burghezo-capitaliste», prin «planwirtschaft» — gospodărie organizată, dirijată...).

Stînga înţelege prin capitalism de stat cucerirea de către stat a marilor întreprinderi industriale şi financiare. (Ce s-a întîmplat la Dresdner Bank.) Dreapta, cucerirea statului prin marele cartele monopolizatoare".

Dezvăluirile, ca şi comentariile multor publicişti ai vremii, consemnate de Magazin istoric la rubrica În Bucureşti, acum 50 ani, sînt, asemenea notaţiilor lui Gafencu, adevărate piese de rezistenţă la procesul istoric pe care înşişi cei ce erau martori şi participanţi îl scriau pentru cei ce peste ani şi ani vor încerca să reconstituie un profil de epocă. Ele se înşiruie între mărturiile elocvente ale unei societăţi şi ale unei lumi, de mult şi pentru totdeauna apuse.

Precizăm încă o dată că, în redarea fragmentelor din notele lui Grigore Gafencu, am respectat în cea mai mare parte ortografia din original, introducînd — acolo unde se simţea nevoia —, între paranteze drepte, explicaţii, iar la subsol o serie de note.

25 octombrie [1931]. Jalnica prăbuşire a Băncei Blank.

Agonia a ţinut două săptămîni şi a dezvăluit toate dedesupturile vieţii noastre publice, politice, şi economice, spectacol dureros şi îngrijitor! De mai bine de un an, Banca Blank stă prost. Capital şi depuneri sînt imobilizate în întreprinderi în parte ruinate, în parte cu o producţie redusă din pricina crizei. Veniturile au dispărut aproape cu desăvîrşire. În schimb dobînzile cresc la scontul pe care Banca Naţională îl consimte cu o generozitate cu atît mai mare cu ît portofoliul dat în garanţie e mai dubios. Banca lucrează în pagubă. Un deficit anual care variază — după gradul de pesimism al observatorilor de la Banca Naţională — între 200 şi 500 milioane.

Nenorocirea definitivă ar mai putea fi evitată, dacă direcţia ar pricepe situaţia şi s-ar strădui să strîngă şurubul, să facă economii, să-şi puie ordine în hîrtii şi în afaceri. Dar la direcţie dăinuieşte Aristide [Blank] — superficial, vanitos şi îndrăzneţ, în vis, nu în a ţiune. Aristide nu se sinchiseşte de deficitele ameninţătoare... El le va suprima, dintr-o dată, nu prin măsuri mărunte şi prin mici economii, ci printr-o lovitură de geniu — printr-un plan grandios. Luni de-a rîndul, în timp ce pierderile cresc şi pămîntul îi tremură sub picioare, Aristide iscodeşte cu o uimitoare naivitate planurile cele mai fanteziste. Tare pe prietenia regelui — e bancherul Maiestăţii Sale, şi Curtea întreagă are la el un cont deschis — planurile sale cuprind destinele ţării împletite de succesele băncei. Îi dă mîna deci să ia poziţie, să sprijine unele acţiuni politice, să lupte împotriva altora. Cînd guvernul [G.G.]Mironescu caută un împrumut în Franţa, pentru a face faţă unei situaţii grele şi unor cheltuieli urgente, Aristide se opune. Tocmai pusese la punct un uriaş proiect de concesiuni combinate — căi ferate, lemne, îndiguiri — care trebuiau să aducă în ţară, dintr-un condei, cinci sute de milioane de dolari, bani gata! Ce soluţie elegantă, ce sumă şi ce comision. Micile operaţii de credit pe piaţa pariziană ale guvernului român nu puteau decît să compromită acest plan genial. De aceea trebuiau să fie împiedicate.

Aristide se adresează regelui, care studiază, aprobă şi admiră planul cu soluţiile de sute de milioane de dolari. Emisari regali pleacă în străinătate pentru a supune finanţei internaţionale planurile „oficiale" ale bancherului Maiestăţii Sale.

În acest timp, guvernul stăruie să negocieze la Paris. E sprijinit de guvernul francez şi de consilierii tehnici ai

Băncii Naţionale, Rist[1] şi Auboin[2]. Regele nu îndrăzneşte să se opuie pe faţă acestor presiuni. [Mihai] Popovici pleacă la Paris.

Aristide însă lucrează la Bucureşti. El ridică împotriva negocierilor guvernului toată presa pe.. care o poate plăti sau convinge. În primul rînd oficioasele restauraţii: *Cuvântul*, şi *Epoca* tună şi fulgeră împotriva împrumutului francez, împotriva guvernului român, împotriva bancherilor străini (Aristide îndreaptă „pointele" împotriva lui Finally[3] şi a Băncei de Paris, — de la bancă la bancă, de la putere la putere). Ziarele de opoziţie se alătură de ziarele Curţii. Oameni politici şi financiari intră în hora pe care o învîrteşte Aristide. Cu numele regelui pe buze, moştenitorul lui Mauriciu[4] cîştigă partizani şi complici.

La Paris negocierile se prelungesc, nici guvernul francez însă nici reprezentanţii guvernului român nu renunţă la împrumutul dorit. Totul depinde de o înţălegere între Banca Franţei şi Banca Naţională — prelungirea misiunei lui Auboin, o chestie de formă. Banca Franţei face toate avansurile şi toate concesiile. Se cere de la Banca Naţională un răspuns amabil. Nimic mai mult. Spre surprinderea generală, Banca Naţională nu-l dă. Aristide a pătruns în cabinetul guvernatorului. Şoapte, făgăduieli, îndemnuri — în numele regelui şi al lui Dumnezeu... În două şedinţe, guvernatorul [Băncii Naţionale, Dumitru Burileanu] să predă, cu barbă cu tot.. Banca Naţională în loc de răspuns amabil dă un răspuns mojic. Negocierile sînt în primejdie.

Se cunoaşte deznodămîntul. Guvernul să încăpăţînează, Regele cedează, [Dimitrie] Burileanu zboară de la Banca Naţională.

Prima lovitură puternică pentru Blank et. Co. — regele şi-a trădat Curtea. *Epoca, Cuvântul* urlă în pustiu. Aristide, buimăcit şi descompus, îşi ascunde capul în barba lui Burileanu. Împrumutul se încheie.

Guvernul francez şi Banca de Paris păstrează un [dinte] lui Aristide. Şi cum piaţa franceză dobîndeşte egemonia pe continent, [dintele] creşte pe măsură ce Aristide scade şi se pipernicește. Singura piaţă de credit îi rămîne, definitiv, închisă.

— Şi atunci să întorc şi emisarii cu planul genial din străinătate. Aristide, în persoană, a vorbit cu prietenul său Tiarko, de la Banca Schroeder. „A găsit planul excelent — raportează Aristide la Bucureşti. M-a felicitat. A spus însă că România e în zona de influenţă a Băncei Franţei. Nu putem trata decît cu autorizaţia ei". În acelaşi timp însă, Tiarko comunică la Paris: „Văzut planurile lui Blank. De necrezut. Rog păstraţi-le!"

Consilierii tehnici francezi dau firește autorizaţia cerută de a găsi cele cinci sute de milioane dolari oriunde şi oricînd. „Cinci sute de milioane dolari — zice Auboin — pentru a ceda deficitele căilor ferate, cheltuielile de îndiguire şi preţurile scăzute la lemne, mais c'est une aubaine! [e de-a dreptul un chilipir!]". Şi Parisul răspunde Londrei: „Planurile Blank sînt admirabile. Vi le punem cu plăcere la dispoziţie!"

Şi toată această jalnică afacere se sfîrşeşte prin hohote de rîs, în Apus, prin grele dezamăgiri, la noi în ţară.

Regele, ce e drept, nu a pierdut nici încrederea, nici mai ales simpatia pentru Aristide. Carol e un bun prieten, atîta vreme cît eşti prietenul prietenilor săi. Pe nesimţitorul Mironescu l-a trimis la

plimbare, puţină vreme după această dramă. Iar lui Aristide a încercat să-i dea unele compensaţii. Regele nu se sfiia să recomande Banca Blank tuturor interlocutorilor săi, români sau străini: „Afacerea asta o s-o faceţi prin Banca Blank". A păstrat această solicitudine pînă în ultimele zile. Chiar în ajunul falimentului, în plină criză şi în plin[ă] dezordin[e], regele, discutînd unele comenzi de avion cu ministrul Aerului francez, Dumesnil, îi spune cu simplicitate: „Afacerea se poate face prin Banca Blank".

Nu se mai poate. Banca Blank nu mai e. Pentru a o salva, guvernul a făcut tot ce trebuia şi tot ce nu trebuia să facă. A solidarizat

---

[1] Charles Rist (1874-1955) — profesor la Facultatea de drept din Paris şi Montpellier; viceguvernator al Băncii (1926-1929); controlor financiar impus României în 1929 în urma împrumutului de stabilizare; consilier tehnic al Băncii Naţionale Române.

[2] Roger Auboin (1891-1975) — consiller tehnic al Băncii Naţionale Române (1929); membru al Consiliului general al Băncii Franţei (1937); director general al Băncii de reglementări internaţionale (1938-1958).

[3] Horace Finally (1871-1945) — preşedinte la Banque de Paris et des Pays-Bas (din 1914).

[4] Mauriciu Blank (1848-1929) — tatăl lui Aristide; fondator al Băncii Marmorosch-Blank (1874), transformată ulterior în societate anonimă (1905).

în jurul ei Coroana, ţara. băncile şi piaţa — solidarizare căreia se datoreşte că atunci, cînd totuşi a căzut, a stropit ceva noroi pe piaţă, pe bănci, pe ţară şi pe Coroană.

Era greu, firește, să nu încerci să salvezi o instituţie de credit cu trecutul şi reputaţia Băncei Blank. De aceea Auboin a fost cel dintîi care a propus mijloace de asanare, începînd cu faimosul sindicat al celor cinci mari bănci, trecînd prin nu mai puţin faimoasele planuri de fuziuni ale acestor bănci, toate împreună sau două cîte două şi isprăvind cu sumele importante puse la dispoziţia lui Blank, pînă în ultimele clipe. Rolul lui Auboin, în toată această afacere, a fost, dealtfel, foarte discutat. În opoziţie cu [Gabriel] Puaux[1], care urmînd desigur nu numai imaginaţia sa personală dar şi ordine precise de la Quai d'Orsay [sediul Minister lui de externe al Franţei], s-a arătat foarte îngrijit [îngrijorat] de la început, că ajutorul pe care „regimul" îl dă lui Blank să nu compromită creditul ţării în afară, Auboin îşi manifesta pe faţă simpatia pentru regim şi îndeosebi pentru Argetoianu.

Crahul Băncii Marmorosch-Blank

În convorbiri particulare, avute cu fiecare în parte, Puaux mi-a scris: „J'ai attiré l'attention d'Auboin d'être aussi prudent que possible étant donné que l'affaire Blank me semble être une de ces affaires dans lesquelles peut croûler un régime!" [Am atras atenţia lui Auboin să fie cît se poate de prudent, dat fiind că afacerea Blank îmi pare a fi una dintre acele afaceri prin care se poate prăbuşi un regim]. Cei doi ajutori francezi ai lui Auboin, Bolgert şi Guittard, doi funcţionari de elită, erau de aceeaşi părere cu ministrul lor, firește nu din motive strict financiare. Ei s-au împotrivit, cu îndîrjire, la ajutorarea lui Blank în dauna statului, a Băncei Naţionale şi a situaţiei financiare şi monetare generale.

Auboin, în schimb, nu mi-a ascuns simpatia sa pentru Argetoianu — „homme souvent leger et déconcertant, mais intelligent et bien intentionné, et avec lequel on peut travailler" [om deseori superficial şi surprinzător, dar inteligent şi bine intenţionat, şi cu care te poţi înţelege]. După încăpăţînarea lui Madgearu, după ignoranţa lui Popovici, spiritul lui Argetoianu l-a sedus într-atît, încît mi-a mărturisit că a sfătuit cercurile financiare franceze să uite toate resentimentele şi să dea toată încrederea noului regim [guvernul Iorga-Argetoianu].

Toate măsurile de asanare ale „pieţii" — Argetoianu întrebuinţa acest eufemism pentru a nu compromite pe Blank, fără să-şi dea seama că expunea toate băncile la consecinţele dezastruoase ale neîncrederei — au fost luate la început de ministrul de Finanţe în deplin acord cu consilierul tehnic al Băncei Naţionale. Aşa s-au exercitat, de pildă, presiunile asupra Băncei româneşti, pentru a salva, prin fuziune, ce mai rămînea din Blank. Regele, personal, a intervenit şi el cu toată energia, în acest sens, pe lîngă [I.G.] Duca, preşedintele Consiliului de administraţie al B[ăncii] R[omâneşti] (citadela finanţelor liberale) şi pe lîngă Nae Ştefănescu[2]. Duca a promis tot ce i să cerea şi a plecat în străinătate. Nae Ştefănescu a rezistat, s-a certat nopţi întregi cu Banca Naţională, cu Manoilescu, în primul rînd, care apăra soluţia regală, a propus un plan „de absorbţiune" a Băncei Blank, în favoarea Băncei româneşti şi pe socoteala statului şi a reuşit, să cîştige timp. În acest timp, situaţia lui Blank se agrava din clipă în clipă, şi părea vădit că, în ciuda consfătuirilor de la Banca Naţională

[1] Gabriel Puaux (1883-1969) — diplomat francez, ministru al Franţei la Bucureşti (1928-1933).

[2] Nicolae P. Ştefănescu (1864-1937), director, apoi director general la Banca română, preşedintele Asociaţiilor băncilor, din care făceau parte principalele bănci din România.

care ţineau zi şi noapte, în ciuda sforţărilor şi a comunicatelor lui Argetoianu, în ciuda audienţelor la Peleş şi a intervenţiilor regale, nimic nu mai putea opri falimentul.

Deznodămîntul fatal a fost pecetluit de refuzul lui Auboin să admită planul de ultimă oră al lui Argetoianu. Acesta, prieten şi client al [băncii germane] Dresdner Bank, de curînd etatizată, în parte, de statul german, venise cu ideea etatizării. Auboin a profitat de acest prilej pentru a sări din barca ce lua apă din toate părţile. Se zice că ar fi intervenit şi un telefon de la Paris, — Banque de France sau Banque de Paris: „Laissez le couler ..." [Lăsaţi-l să se dea la fund] (le = Aristide, firește). Poate şi-au făcut efectul şi sfaturile lui Puaux şi rezistenţa celor doi „adjoints". În orice caz, Auboin a fost destul de abil să nu dea schimbării sale de atitudini o justificare politică ci pur financiară, — o atitudine de principiu: legile de stabilizare şi de reorganizare a Băncei Naţionale nu admit etatizarea unei bănci particulare, care ar crea legături de interese şi de afaceri (scont şi reescomt!) între B.N. şi stat. Peste veto-ul lui Auboin, întărit printr-o ameninţare de demisie, nu se putea trece. Argetoianu a mai făcut o încercare de a propune un plan — emisiuni de obligaţiuni, garantate de B.N. ...S-a lovit de data aceasta de refuzul lui Manoilescu. Acesta profitase de frămîntarea din cercurile bancare, de rezistenţa lui Auboin, de unele prietenii liberale, pentru a da o lovitură mortală lui Blank, foarte dureroasă lui Argetoianu. Un „double". A refuzat orice nou ajutor, în numele „intereselor superioare ale Băncei Naţionale şi ale finanţelor publice". Şi ce e mai ciudat e că avea — din întîmplare — şi toată dreptatea. „Trădare, trădare!" — au strigat guvernul şi Curtea. Şi au urmat explicaţii şi discuţii la Sinaia. Argetoianu zicea: „Manoilescu ne-a băgat mesa. A mers cu noi mînă în mînă, în toată acţiunea de asanare. Ne-a lăsat să ne băgăm în ea, pînă la urechi. Şi apoi a dat tot peste cap, provocînd nu numai înfrîngerea lui Blank, dar şi a guvernului şi chiar a regelui". Manoilescu răspundea: „Prin rezistenţa mea am salvat piaţa şi toate băncile sănătoase, şi chiar dacă am pricinuit o neplăcere guvernului, am oferit regelui cel mai bun prilej ca, solidarizîndu-se cu atitudinea mea, să iasă din încurcătură..."

Chestiunea a rămas deschisă. Manoilescu a găsit aprobare şi simpatii la liberali. A pierdut însă pe rege. Aşa vestesc cel puţin intimii M[aiestăţii] S[ale].

Şi Blank a căzut. Obloanele au fost trase — concordat — faliment.

Mii de deponenţi români păgubiţi. Pe stradă, în faţa Băncei, să desfăşoară scene dureroase.

Băncile celelalte au rezistat panicei provocate prin căderea lui Blank. Trei zile de enervare. A patra zi, totul s-a liniştit. Linişte grea şi firește bolnăvicioasă: circulaţia monetară s-a restrîns, afacerile îngheaţă, încrederea a scăzut, banii stau ascunşi. Deocamdată însă piaţa rezistă.

Mai grave sînt poate consecinţele politice. S-a prăbuşit bancherul M[aiestăţii] Sale, a căzut temelia financiară a clicei — împotriva voinţei guvernului, împotriva străduinţelor înverşunate ale regelui.

E o înştiinţare ameninţătoare.

1 noiembrie. Prinţesa Elena [fosta soţie a lui Carol II] a sosit în Capitală. La gară o aşteptau cîteva sute de studenţi, cu flori. Autorităţile au prins de veste. Vagonul a fost desprins la Chitila. Studenţii au plecat, în automobile şi în camioane, în căutarea vagonului regal. Elena a sosit la Mogoşoaia, de unde s-a dus la palatul ei, de la şosea. Voivodul Mihai o însoţea. Studenţii i-au dat de urmă şi au manifestat îndelung în faţa Palatului. Voivodul Mihai s-a arătat la fereastră. Prinţesa, nu.

Agitaţie nemaipomenită în „sferele conducătoare". Strada Sărindar a fost ocupată de trupe, ca nu cumva vestea despre manifestaţie să fie publicată. *Lupta* şi *O dinea* au fost confiscate. Frămîntări îngrijitoare.

Regele a rechemat pe Mihai la Sinaia. Băiatul nu şezuse decît două zile la mama sa. Această uimitoare cruzime agită şi mai mult spiritele. Ce lipsă de omenie — şi de judecată. Şi ce primejdie!...

Universul duce lupta pentru libertatea presei. Nimic nu trebuie să te mire în politică. După o serie de articole curajoase, scrise cu ultima vlagă stoarsă din bătrîneţele lui Bacalbaşa, a apărut un articol semnat Stelian Popescu: *Minciuna stă cu regele la masă!* Scris cu picioarele, ca toate articolele lui Stelian, prost, meschin şi vulgar, e totuşi senzaţional. S-a revoltat pînă şi Măhalaua. Şi s-a revoltat deschis, pe faţă: Şah la rege!

Averescu s-a revoltat şi el. Tacticos şi calculat, ca de obicei. Dar totuşi, foarte nemulţumit. Mare discurs — două ore şi jumătate — în faţa congresului[1]. Pentru a masca atacul îndreptat împotriva regelui, mareşalul atacă halandala pe toţi şi pe toate. Dar din cacofonia generală se desprinde totuşi puternic leitmotivul: Şah la rege!

Goga nu participă la entuziasmul celorlalţi partizani devotaţi. Goga frecventează mult Palatul Peleş. Caută o nouă combinaţie.

Madgearu a fost primit în audienţă la Sinaia. S-a întors convins că regele îl iubeşte. Deci îl iubeşte şi el pe rege. „Ne trebuie, cu orice preţ, să salvăm monarhul şi monarhia. Am cîştigat convingerea că regele e îngrijat de situaţie, că ar vrea să se lepede de clică şi că e în căutarea unei formule de destindere. E datoria noastră să-i propunem o asemenea formulă".

Sînt mulţi care caută „formula" de a salva pe rege, venind la putere. Goga, la averescani, cîţiva ţărănişti la noi, un număr de chemarişti [cei ce s-au pronunţat pentru chemarea pe tron a lui Carol] în Ardeal, Duca şi tineretul său, la liberali. S-ar putea aranja, la nevoie, un guvern de concentrare a formuliştilor dinastici. În timp ce bătrînii intransigenţi vor mîrîi pe poziţiile lor: Maniu la Bădăcin, Averescu la Turnu Severin

[1] Congresul Partidului Poporului, din 26 octombrie 1931.

și Stelian Popescu în numele succesiunii vintiliste în coloanele *Universului*.

E oare regele pe cale să facă amendă onorabilă? Madgearu e convins că regele caută o formulă de destindere. De această părere e și Hohenlohe, indiscretul verișor al dinastiei. Scrupulele regale nu sînt însă decît politice — nu sînt scrupule de ordin intim nici sentimental. Se jenează mai mult de Iorga decît de Puiu Dumitrescu [secretarul particular al regelui Carol II, membru de frunte al Camarilei]. Fiindcă să teme să nu fie prea mult descoperit de guvernul său personal: el simte că toate nemulțumirile trec peste capul miniștrilor și să îndreaptă împotriva lui. De aceea cu toate declarațiile de dragoste și de încredere pe care le face guvernului, el a început să combine noi formații guvernamentale, mai largi, mai democratice.

În ce privește chestiunile intime nu să poate constata însă nici un progres. Lupeasca a rămas Allah și Puiu al ei profet. Cel puțin așa se poate explica seria de mojicii la care a fost supusă prințesa Elena, care nu și-a putut vedea copilul decît o zi, de la întoarcerea ei și pînă azi.

Năzdrăvăniile „clicei" sînt prilej de revoltă și subiect de conversație în toate cercurile. Armata fierbe. Presa vuiește. Saloanele diplomatice sînt pline de șoapte. (Am vorbit cu [generalul] Paul Teodorescu la o recepție la Aeroclub. E foarte abătut. Recunoaște că să fac mari greșeli. Își dă seama de dispariția popularității. Aruncă vina pe „clică").

Să zice că prințul Niculai e certat cu regele. Fiecare trage căruța dinastică în altă direcție și spre alt șanț. Niculai vrea să se căsătorească. Doletti a trecut la catolicism ca să primească un titlu papal. În ciuda titlului însă, Niculai are nevoie acum de o îndoită dispensă pentru a se putea căsători: dispensă pentru a lua de soție o româncă, dispensă pentru a se însura cu o catolică. Regele nu vrea să admită această căsătorie și refuză dispensele.

— Du-te de te plînge Papei, ar fi zis el prințului Niculai.

— Degeaba mă duc că n-are trecere la tine, a răspuns Niculai. Mă voi plînge, însă Marelui Rabin!

Se non e vero...[1]

Maniu a fost la București. Nun la o căsătorie (fata lui Rebreanu). Biroul partidului a dăinuit în permanență. Fără rezultat. Țărăniștii vroiau să grăbească o limpezire a situației: Maniu să revie sau să desemneze pe Titulescu.

Maniu n-a făcut nici una, nici cealaltă.

Într-o lungă convorbire pe care am avut-o cu el, față fiind Lugoșianu, ne-a lămurit punctul său de vedere.

„Pînă nu se va schimba ceva la Curte, eu nu revin. Să vie cine va voi la președinția partidului, eu nu revin. Situația e prea gravă pentru ca să renunț la foloasele pe care le poate aduce țării și tronului atitudinea mea. Alții să încerce politica de persuasiune. Dacă persuasiunea nu va reuși și ne vom simți cu toții împinși cu spatele spre apă, atunci vom fi siliți să mergem înainte, să trecem prin foc. Pentru politica de persuasiune aveți însă nevoie de alt șef" — „?" — „Eu propun și sfătuiesc pe Mihalache. E cel mai bun, după părerea mea. Dacă nu vrea Mihalache, propun pe Vaida. Pe alții nu propun. Îi accept dacă vor fi aleși de partid. Accept cu plăcere, de pildă, pe Titulescu. Dar nu-l propun, fiindcă nu e soluția mea".

Prin acest răspuns, Maniu paralizează pe Mihalache și zădărnicește soluția Titulescu.

Răspund lui Maniu că Mihalache nu va primi niciodată președinția fiindcă vede altfel decît Maniu toată problema regelui. Să simte, de bine de rău, solidar cu regele, deoarece a contribuit în mod hotărîtor la întoarcerea lui.

Maniu îmi dă următorul foarte interesant răspuns: „Mihalache nu a contribuit mai mult decît alții la reîntoarcerea regelui. Acțiunea lui s-a deosebit de acțiunea mea numai într-un singur punct: eu m-am înțeles cu regele chiar în noaptea aterisării, că va intra în regență, Mihalache s-a înțeles cu el, a doua zi dimineața, că va fi rege.

Nu am iertat regelui această călcare a cuvîntului său, și această modificare a celor stabilite cu mine, în înțelegerea cu un ministru și un reprezentant al meu. I-am spus-o, mai tîrziu, cu toată sinceritatea. De aceea, dealtfel, nu am primit să prezidez eu această înălțare la tron și mi-am dat demisia. Socotesc și azi că am avut dreptate. Dacă prințul Carol ar fi intrat în Regență, s-ar fi străduit să cîștige încrederea țării, a armatei, a neamului întreg. Ar fi fost mai bine și pentru țară și pentru el. Ajungînd, numaidecît rege și atotputernic, nu s-a mai temut de nimeni. Și de aceea să întîmplă ce să întîmplă".

3 noiembrie. Intermezzo vesel: duelul D.R. [Ioanițescu[2]] [Virgil] Madgearu. O jalnică afacere, urmare a alegerilor. Madgearu bănuiește pe Ioanițescu că l-a trădat în timpul luptei electorale. Furtuna, stăpînită de atîta vreme, izbucnește într-o zi, la Club. Învinuiri grave se abat asupra lui D.R.: trădător, politician neleal etc. D.R. se simte ofensat și trimit[e] martori — pe tenebrosul [Cezar] Spineanu și pe un anume [Iordache Al.] „Chihaia". Martorii lui Madgearu, prudentul Ghelmegeanu și novicele [N.T. Popescu] Zorica, pretind că nu e nevoie de satisfacție: chestie de partid, discutată de comitet. Se convine recursul la arbitraj. D.R. propune pe Popovici. Madgearu refuză și cere pe generalul Moruzi... Moruzi se pronunță în favoarea lui D.R. Se cuvine satisfacție.

Martorii stabilesc condițiile duelului. Discuții ce nu iau sfîrșit. Ioanițescu și prietenii săi răspîndesc știri alarmante: „D.R. e un trăgător de frunte. La Greaca nimerește la 30 de metri un cap de crap pe luciul apei!" Madgearu pierde orice avînt războinic. În schimb

---

[1] „Se non e vero e ben trovato" (Dacă nu e adevărat, se potrivește bine) — proverb italian.

[2] D.R. Ioanițescu (1885-1970) — prof. universitar, publicist și om politic; profesor de politică socială la Academia Comercială.

setea de sînge a lui D.R. creşte: „Să-i spuneţi lui Madgearu să nu tragă în aer, că eu voi trage în carne vie". Provocări romantice, ca în Olimp sau ca la Obor. În ajunul luptei, — seara tîrziu, înaintea măcelului — Ghelmegeanu intervine din nou pe lîngă martorii adverşi. Poate s-ar găsi o formulă de împăcare? „E prea tîrziu", răspunde Chihaia. Apoi şopteşte „Fii pe pace, vom fi amîndoi la încărcarea armelor şi vom avea grijă ca să nu se întîmple o nenorocire".

A doua zi, dimineaţa, pe drum spre Băneasa, Madgearu, din ce în ce mai puţin războinic, află condiţiile de luptă; duel american. Întîi trage D.R. — un minut după aceia Virgil, dacă mai e în viaţă. Şi apoi totul reîncepe din nou, încă o dată. „De ce american?" întreabă Madgearu surprins pe bună dreptate. „Aşa au vrut martorii lui D.R. M-au terorizat!", răspunde Ghelmegeanu, foarte afectat.

De aci să vede curajul lui D.R. — să pregătea să tragă la semn.

Din fericire, Neagu Boerescu, comandantul luptei, are experienţă şi minte. Nu admite ideea năstruşnică a tenebrosului Spineanu. Duelul american e înlăturat. Amîndoi adversarii vor trage în acelaşi timp, la comanda de foc, două gloanţe fiecare. Să măsoară terenul. Să despacheteză armele. Nouă surprindere: procesul verbal prevede arme fără cătare şi fără ghivent [ghinturi] — armele aduse de martorii lui D.R. au ghivent şi cătare. D.R. mergea la sigur, ca atunci cînd ochea capul crapului pe luciul apei.

Boerescu respinge armele. Cere o amînare a luptei. Martorii se învoiesc. Toată lumea să desparte.

Răbdarea lui Madgearu a atins însă ultimele limite. „Care va să zică în fiecare zi, duel? Refuz!". Pentru a-l acoperi, martorii săi redactează un nou proces verbal şi declară incidentul închis.

UNIREA DIN 1859

(Urmare din p. 14)

lor permanentă de a se uni într-un corp comun. Alexandru Papiu Ilarian, declara, în 1860: „Românii din Transilvania, în împrejurările de faţă, numai la principate privesc, numai de aici aşteaptă semnul, numai de aici îşi văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvaniei era poate mai mare decît în principate..."

Subliniind necesitatea încheierii procesului de făurire a statului naţional unitar român, B.P. Hasdeu arăta că pentru viitor chestiunea care trebuia să-i preocupe pe români nu era „unirea cea mică, realizată deja între ambele ţărmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pîraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră naţională; între toate pietricelele, cîte sînt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic: Dacia... Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe faţa pămîntului; există o singură Românie, cu un picior în Dunăre şi cu altul pe ramificaţiile cele mai depărtate ale Carpaţilor; există un singur corp şi un singur suflet, în care toţi nervii şi toate suspinele vibrează unul către altul..."

Recunoscută de Europa ca un fapt împlinit, Unirea din 1859 trebuia consolidată printr-o serie de reforme largi şi radicale. I-a revenit lui Alexandru Ioan Cuza, „domnitorul Unirii" şi colaboratorilor săi apropiaţi, sarcina istorică de a da viaţă cerinţelor legate de consolidarea statului naţional. În cei şapte ani ai domniei sale, el a înfăptuit o operă remarcabilă.

Deşi, prin regimul impus de Convenţia de la Paris, urmau să fiinţeze două adunări, două guverne, două capitale, fermitatea, demnitatea şi tactul domnitorului Cuza au determinat puterile garante să consimtă la unirea deplină a celor două principate, prin constituirea unei singure adunări, a unui singur guvern şi a unei singure administraţii, cu sediul central la Bucureşti, oraşul devenit capitală a României. Încă o dată, puterile europene au fost puse în situaţia să sancţioneze ceea ce poporul român dorea să înfăptuiască şi realizase — statul său modern. La 11 decembrie 1861, Cuza se adresa românilor: „În zilele de 5 şi 24 ianuarie, aţi depus toată a voastră încredere în alesul naţiunii, aţi întrunit speranţele voastre într-un singur domn. Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie. Vă iubiţi patria, veţi şti, dar, a o întări! Să trăiască România!"

Eveniment cu adevărat epocal al istoriei patriei, Unirea din 1859 a pus bazele statului naţional român modern, a permis angajarea ţării pe drumul progresului şi civilizaţiei. Determinantă pentru întreaga evoluţie ulterioară a ţării, Unirea din 1859 a creat posibilităţi noi de afirmare şi acţiune ale statului român în planul relaţiilor internaţionale, a făcut posibilă cucerirea independenţei depline la 1877. În perspectiva istoriei, evenimentele din 1859 şi 1877 au fost piloni puternici pe care s-au făurit, în 1918, temeliile statului unitar-naţional. Rod al voinţei şi acţiunii întregului popor român, Marea Unire din 1918, a încununat năzuinţele de unitate ale naţiunii noastre, a marcat triumful unui ideal pentru care au luptat şi s-au jertfit numeroase generaţii de înaintaşi. Desăvîrşirea unităţii naţionale şi statale a poporului român nu a fost rezultatul unor evenimente întîmplătoare, de conjunctură, al înţelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci urmarea directă a luptei multiseculare a poporului român pentru a fi stăpîn pe ţara şi destinele sale, pentru a fi stăpîn pe zestrea sa strămoşească.

Trecuse puţin de ora
8 seara.
Locuitorii Romei,
aflaţi în centrul oraşului,
au auzit la un moment dat
zgomotul unui motor
de avion.
Aparatul nu se vedea
în întunericul care începu-
se să se lase.
În schimb, din cer
au coborît mii şi mii
de foiţe albe,
peste Piazza Venezia,
Via del Corso şi
Palazzo Chigi,
sediul Ministerului de
externe.
Trecătorii s-au grăbit
să le culeagă de pe jos
şi să citească cele cîteva
rînduri tipărite.
Erau manifeste
antifasciste.
Toate acestea se în-
tîmplau
în ziua de sîmbătă,
3 octombrie 1931.

UN ICAR ANTIFASCIST

FRANCO FUCCI

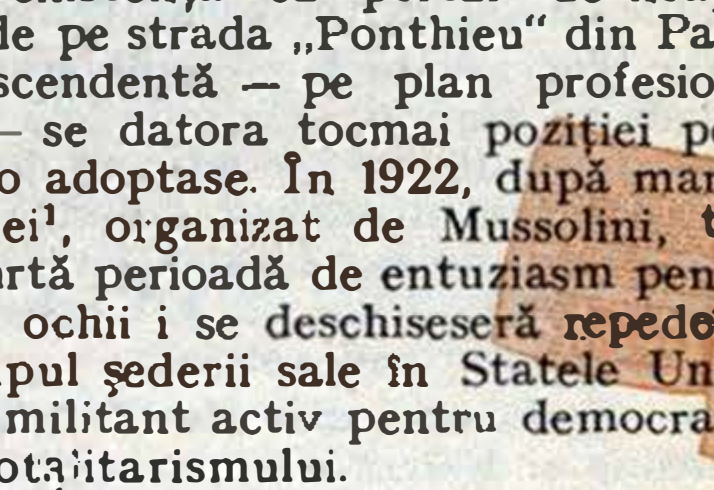

Duminică dimineaţa, italienii au căutat zadarnic în presă vreo ştire despre cele petrecute în seara precedentă. Ziarele nu suflau nici un cuvînt în această privinţă. Abia luni la prînz, agenţia fascistă „Stefani" a publicat un comunicat de exact şapte rînduri, dintre care două consacrate evenimentului propriu-zis, iar celelalte cinci manifestaţiei „spontane" de protest, ce îi urmase. Nimeni nu ştia însă cine era pilotul care sfidase aviaţia lui Mussolini tocmai în acele zile cînd, cu prilejul unor manevre militare, gazetele regimului reproduseseră orgolioasa frază rostită de Duce cu patru ani mai înainte: „Formaţiile noastre întunecă cerul".

Şapte ore de pilotaj

Cel în cauză s numea Lauro De Bosis şi îi mai lipseau două luni pînă să împlinească 30 ani. Era licenţiat în chimie. Se trăgea dintr-o familie înstărită şi avea remarcabile calităţi de literat. Tradusese din poeţii clasici ai Greciei vechi şi din cei romantici ai Angliei. În 1928, dobîndise premiul I la Olimpiada de la Amsterdam, cu un poem intitulat, parcă premonitoriu, *Icar*. Predase un curs de literatură italiană la prestigioasa universitate americană „Harvard", dar, de cîţiva ani, îşi agonisea existenţa ca portar de noapte la un hotel de pe strada „Ponthieu" din Paris.

Curba descendentă — pe plan profesional şi material — se datora tocmai poziţiei politice pe care o adoptase. În 1922, după marşul asupra Romei[1], organizat de Mussolini, traversase o scurtă perioadă de entuziasm pentru fascism. Dar ochii i se deschiseseră repede şi, încă din timpul şederii sale în Statele Unite, devenise un militant activ pentru democraţie, împotriva totalitarismului.

Înapoiat în patrie, De Bosis a întemeiat împreună cu cîţiva prieteni şi tovarăşi de idei,

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1969.

în luna august a anului 1930, o grupare antifascistă, „Alianța națională". Era o formație destul de măruntă, alcătuită cu precădere din intelectuali și, practic, fără nici o legătură cu masele populare. Însuflețiți de idealuri nobile, membrii ei au acționat cu naivitate, călcînd cele mai elementare reguli de conspirativitate. Nu i-a fost greu, așadar, poliției secrete a Ducelui, Ovra, să le dea de urmă. Sfîrșitul anului 1930 a marcat un adevărat dezastru pentru „Alianța națională". Aproape toate elementele sale active au fost arestate, inclusiv mama și sora lui Lauro. Acesta se afla pe atunci la Berna și a trebuit ca unul dintre prietenii săi, scăpat ca prin minune de arestare, să pledeze îndelung pentru a-l convinge să nu se întoarcă la Roma și să se constituie prizonier. Cu puținii bani pe care îi avea asupra sa și fără a mai putea conta pe vreun ajutor din partea familiei, De Bosis a plecat la Paris, unde și-a găsit cu greu slujba de portar la hotel.

Acolo i-a încolțit ideea unui raid aerian în scop de propagandă antifascistă. Drept model i-a servit, probabil, inițiativa unui alt tînăr, Giovanni Bassanesi, care, la 11 iulie 1930, survolase Milano, lansînd cîteva mii de manifeste împotriva regimului mussolinian.

Prima problemă de care s-a lovit a fost, evident, cea materială: învățarea pilotajului și achiziționarea unui avion. Sînt lesne de imaginat sacrificiile pe care le-a făcut în această direcție, chiar dacă s-a bucurat de ajutorul unor prieteni italieni emigrați în Franța, care îi împărtășeau convingerile. La 24 mai 1931, pe micul aerodrom de la Toussus le Noble, lîngă Versailles, De Bosis a efectuat primul său zbor fără instructor. Din acea clipă și-a închinat toate eforturile pentru a găsi un avion de ocazie, cu care să-și poată aduce la îndeplinire proiectele. O primă tentativă s-a soldat cu un eșec imediat. Decolînd din Corsica, la bordul unui *De Havilland Moth*, de fabricație britanică, Lauro s-a prăbușit de la cîțiva metri înălțime și aparatul s-a sfărîmat în bucăți. Dar hotărîrea lui a rămas neclintită. Apelînd din nou la sprijinul prietenilor săi, printre care se numărau cîțiva foști deputați în Parlamentul italian, De Bosis a găsit la München un avion de tip *Klemm Pegasus*, pe care doi piloți bavarezi, Hans Burning și Max Rainer, i l-au adus la Cannes, pe Coasta de Azur. Beneficiind de o perfectă cunoaștere a limbii engleze, Lauro li se prezentase drept cetățeanul britanic William Morris, care intenționa să lanseze manifeste publicitare deasupra Barcelonei.

Cei doi aviatori germani s-au împrietenit repede cu tînărul „englez", pe care nu se puteau împiedica să-l admire pentru curajul său: așa cum demonstra livretul său de zbor și așa cum nu se sfiise să le mărturisească el însuși, De Bosis avea la activul său doar șapte ore de pilotaj independent.

În dimineața zilei de 3 octombrie 1931, Burning și Rainer au adus avionul pe terenul de la Marignan, lîngă Marsilia. În după-amiaza aceleiași zile, a venit acolo și Lauro, aducînd cu sine cîteva uriașe pachete, care au fost încărcate pe locul rezervat pasagerului. Era vorba de 400 000 manifeste, cuprinzînd trei texte diferite, toate datate „Anul VIII de la delictul Matteotti"[1]. Lauro făcea astfel o referire directă la una dintre cele mai odioase crime din prima perioadă a regimului mussolinian — asasinarea deputatului socialist Giacomo Matteotti. La ora 15.15, după o ultimă strîngere de mînă cu Burning și Rainer, De Bosis a decolat. La început, micul *Klemm* a luat cursul spre Barcelona, pentru a nu stîrni suspiciunile autorităților franceze, apoi a virat spre est, în direcția Roma.

Înainte de a se orienta spre Capul Corso — primul său punct de reper de pe insula Corsica — De Bosis a trecut mai întîi deasupra unei localități de pe Coasta de Azur, pentru a-l saluta, cu o fluturare de aripi, pe prietenul său francez, Jean Loison, care era grav bolnav. Apoi avionul a urcat la altitudinea sa maximă — 4 000 metri — și s-a îndreptat spre sud-est, pe ruta Capul Corso-insula Montecristo-Roma. Zburînd cu 130 km/h, lui Lauro i-au trebuit, probabil, cinci ore pentru a ajunge deasupra Capitalei. Acolo a redus motorul și a parcurs ultimii 20 km în zbor planat, fără zgomot, pentru a lua prin surprindere dispozitivul de apărare a aviației fasciste.

Furia lui Mussolini

Cînd a atins verticala centrului Cetății eterne, la o cotă de 300 m, De Bosis a pornit din nou motorul, zburînd în cerc și lansînd manifestele. Operația a durat ceva mai mult de o jumătate de oră. Pe la 20.30, avionul a luat direcția vest-nord-vest, cu destinația aeroportul Ghisonaccia, din Corsica.

Dar, în acea clipă, Lauro știa deja că nu va ajunge la destinație, știa că avionul nu mai dispune de suficient carburant pentru a parcurge cei 260 km, care despart Roma de Ghisonaccia. Cercetările întreprinse de prietenii și susținătorii lui De Bosis au dus la elucidarea cauzelor tragicului său sfîrșit.

Avionul avea trei rezervoare de benzină: unul mare, pe aripă, și două mai mici, de-o parte și de alta a carlingii. Obiectivul oficial al zborului, Barcelona, presupunea un traseu

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1972.

În p. 45: *din cabina micului său* Klemm, *Lauro De Bosis a împînzit cerul Romei cu manifeste antifasciste*

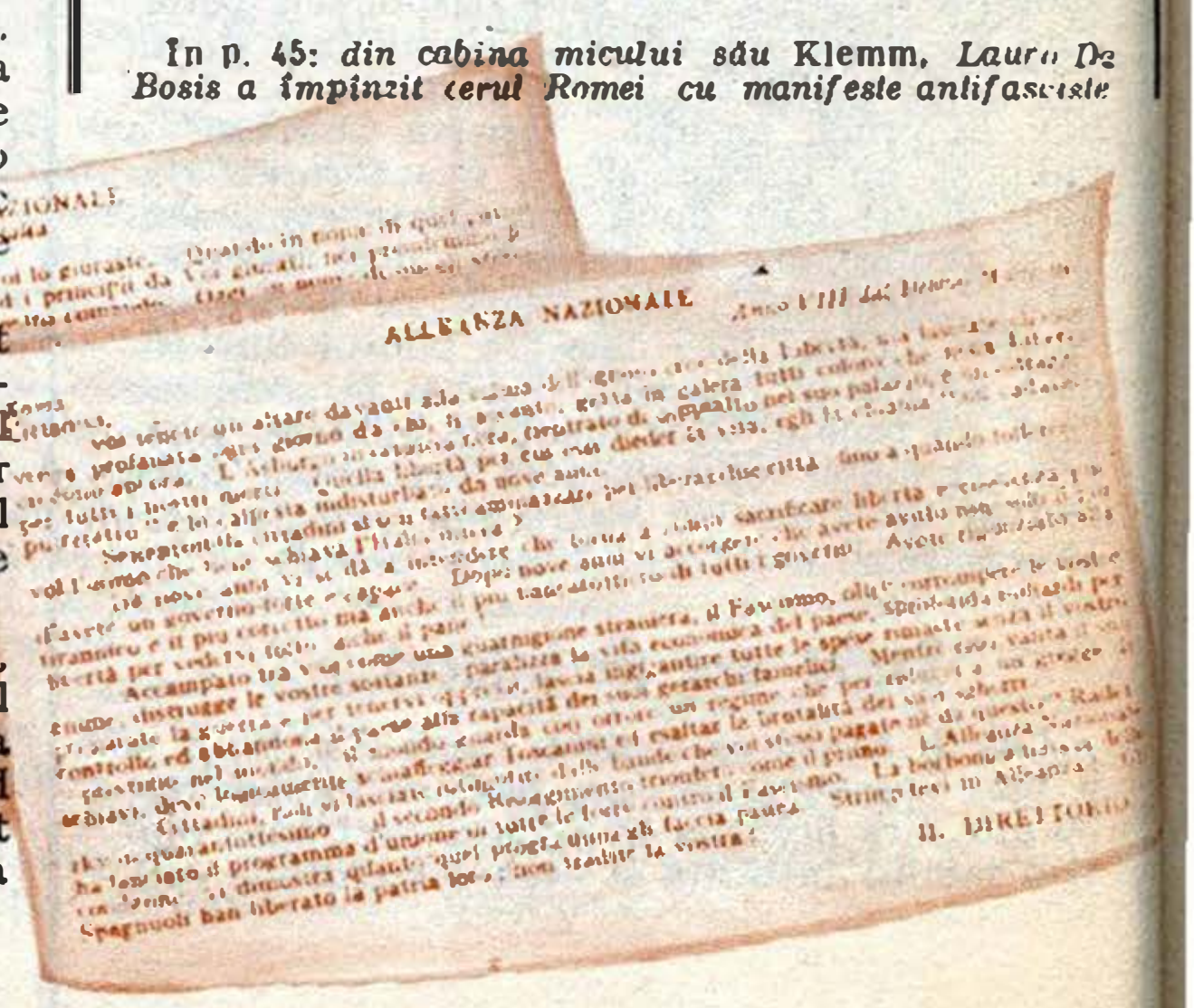

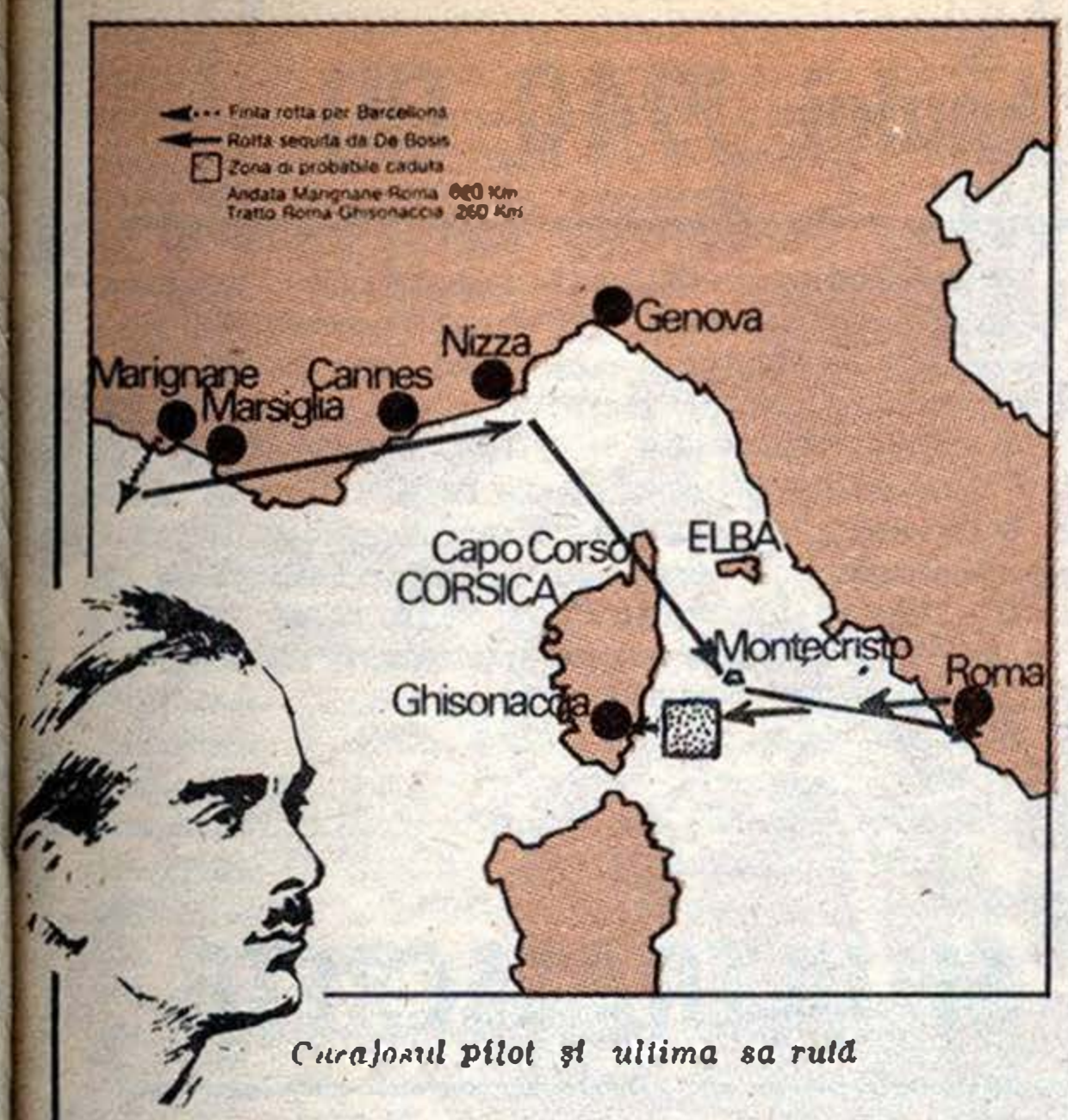

Curajosul pilot și ultima sa rută

dus și înapoi de 740 km. Burning și Rainer, ca vechi „lupi de aer" ce erau, au adăugat și o marjă de securitate, calculînd totalul la 800 km. Cu viteza lui medie de 130 km/h, *Klemm*-ul ar fi avut nevoie de șase ore și 15 minute; cum motorul său consuma aproximativ 22 litri pe oră, încărcătura minimă de benzină trebuia să fie de 140 litri. Cei doi piloți germani au turnat în rezervoare 160 litri, care asigurau șapte ore de autonomie de zbor, deci acoperirea a 910 km, mai mult decît suficient pentru traseul Marignan-Barcelona-Marignan, dar nu și pentru Marignan-Roma-Ghisonaccia. Această rută însuma 880 km, ceea ce însemna, la viteza de 130 km/h, o marjă de securitate de numai 30 km.

Așa cum s-a dovedit ulterior, Burning și Rainer nu au umplut decît unul dintre rezervoarele laterale, pentru a nu îngreuna excesiv avionul și a nu-i reduce viteza. Pe de altă parte, Lauro a consumat o cantitate suplimentară de combustibil, atunci cînd a simulat că ia direcția Barcelonei și cînd a făcut ocolul pentru a-și saluta prietenul bolnav. La bordul unui aparat atît de mic, nici un pilot, oricît de experimentat ar fi fost el, nu ar fi reușit, orientîndu-se numai după busolă, să urmeze o rută absolut rectilinie peste largul mării. Nu e greu să ne imaginăm zigzagurile involuntare ale lui De Bosis cu cele șapte biete ore de zbor la activ!

În partea finală a raidului, atunci cînd a coborît deasupra Romei și cînd tot la mică înălțime a luat-o spre Corsica, el a avut de înfruntat o pală de vînt destul de puternică, care i-a redus viteza cu cel puțin 10 km/h, fără să-i scadă în mod corespunzător și consumul de combustibil. În sfîrșit, cele aproximativ 45 minute petrecute deasupra Romei i-au diminuat și mai mult rezervele de carburant.

După cît se pare, litoralul corsican se afla la o distanță de patruzeci pînă la o sută de kilometri, cînd motorul a dat primele semne de epuizare. *Klemm*-ul trebuie să mai fi plutit cîteva secunde în liniște, apoi s-a izbit brutal de obrazul negru și dur al Mării Tireniene.

Cînd și-a dat seama De Bosis că zborul se va încheia cu pieirea lui? Cu siguranță că atunci cînd se afla încă deasupra Romei. După toate probabilitățile însă, gîndul unui sfîrșit fatal i-a trecut prin minte încă înainte de a decola din Franța. Ca dovadă faptul că aproape în ajunul raidului și-a redactat un veritabil testament spiritual, pe care l-a intitulat *Povestea morții mele*, care avea să fie tipărit în 1948.

Cîteva dintre manifestele aruncate de el deasupra Romei s-au păstrat pînă în ziua de astăzi. Unul din ele, adresat „cetățenilor italieni", spune, printre altele: „De nouă ani vi se dă de înțeles că merită să vă sacrificați libertatea și conștiința pentru a avea un guvern puternic și capabil. După nouă ani, vă dați seama că aveți nu numai cel mai tiranic și mai corupt, dar și cel mai falimentar guvern cu putință. Ați renunțat la libertate, pentru a constata că vi se ia și pîinea! Încartiruit în mijlocul vostru, ca o garnizoană străină, fascismul, pe lîngă că vă otrăvește sufletele, lovește și în traiul vostru: paralizează viața economică a țării, risipește miliarde pentru a pregăti războiul și a vă asupri, iroșește toate celelalte resurse, fără ca voi să-l puteți controla, și lasă țara pradă rapacității lacomilor săi ierarhi. În timp ce fascismul se laudă cu «prestigiul său în lume», lumea îl privește cu oroare, pentru că a făcut din voi o turmă de sclavi... Cetățeni, nu vă lăsați intimidați de bandele pe care voi înșivă trebuie să le plătiți... Cel de-al doilea Risorgimento va izbîndi ca și primul!"...

La cincisprezece luni după Bassanesi, un alt tînăr pilot a sfidat și ridiculizat aviația militară fascistă. Mussolini spumega de furie. Se pare că două avioane de vînătoare decolaseră de pe aerodromul de la Ciampino, dar, în ciuda vitezei lor cu mult superioare, nu au fost în stare să repereze pe micul *Klemm*, în întunericul începutului de noapte. Dacă l-ar fi doborît — așa cum au presupus la un moment dat unii cercetători — nu încape îndoială că Ducele s-ar fi lăudat cu acest „succes." Dar numele lui De Bosis nu a fost pronunțat de nici o oficialitate fascistă. Interesant este că cea dintîi indicație cu privire la identitatea neînfricatului pilot a apărut în paginile unui cotidian londonez, *Daily Herald:* la 6 octombrie, ziarul a publicat la loc de frunte știrea despre difuzarea manifestelor, atribuindu-i paternitatea lui Lauro. Presa internațională a reluat informația și prestigiul regimului fascist a suferit o lovitură grea. Era exact ceea ce intenționase tînărul poet și luptător pentru democrație.

...În anii de după război, catedra de civilizație italiană de la Universitatea „Harvard" a luat numele lui Lauro De Bosis. Iar la 6 decembrie 1954, pe colina Gianicolo, s-a dezvelit bustul în marmură al lui Lauro De Bosis. Poporul italian nu a dat uitării pe Icarul antifascist.

Frămîntata vară a anului 1940 (II)

MESAJELE URGENTE ŞI ULTRASECRETE ALE AMBASADORULUI J. P. KENNEDY

NICOLAE MINEI

În lucrarea sa, Secretele arhivelor americane: Pétain, Laval, de Gaulle, despre care am scris în numărul trecut, Nerin E. Gun consacră un capitol întreg atitudinii Excelenţei Sale Joseph Patrick Kennedy, ambasadorul Statelor Unite pe lîngă Maiestatea Sa regele George VI, în acea frămîntată vară a anului 1940. După cum se ştie, în singurul post diplomatic pe care l-a deţinut, tatăl viitorului preşedinte al Statelor Unite a manifestat o rar întîlnită antipatie faţă de ţara gazdă şi o vie admiraţie (din păcate mai frecvent întîlnită, la acea epocă, printre politicienii occidentali) faţă de cei de-al III-lea Reich. Kennedy a fost, de exemplu, unul dintre cei care l-au împins, în 1938, pe premierul britanic Neville Chamberlain să-i viziteze în cîteva rînduri pe Hitler. Mai mult decît atît, se pare că ambasadorul american a militat activ, deşi firește în culise, pentru încheierea Pactului de la München din septembrie 1938, pact care a sfîrtecat Cehoslovacia şi a încurajat considerabil tendinţele agresive ale Germaniei naziste.

Afacerea „Interhandel"

Încă de la 1 septembrie 1939, cînd Wehrmachtul invadase Polonia iar Marea Britanie nu apucase încă să declare război Reichului, Kennedy a trimis o telegramă preşedintelui Roosevelt, pronosticînd că englezii vor pierde războiul şi recomandînd cu insistenţă ca Statele Unite să se abţină de la orice gest sau măsură care ar putea să le implice în conflagraţie. Şi tot de atunci datează planurile lui de evacuare rapidă a personalului Ambasadei americane de la Londra, în eventualitatea unei invazii germane pe care ambasadorul o vedea nu numai inevitabilă, ci şi victorioasă. Ca urmare a stăruinţelor sale, secretarul Departamentului de Stat Cordell Hull a trimis la 9 februarie 1940 o circulară către toţi şefii misiunilor diplomatice americane din Europa, autorizîndu-i să repatrieze rapid familiile celor aflaţi în post şi pe cetăţenii Statelor Unite care doreau să se înapoieze acasă. După cum spune Gun, „diplomaţii acreditaţi la Sofia, Bucureşti şi Atena nu se mai culcau decît cu valizele făcute la capul patului". În primăvara anului 1940, întîlnindu-l la Paris pe Sumner

Welles, trimis de Roosevelt într-o misiune specială în Europa, pentru a sonda posibilităţile de a se pune capăt ostilităţilor, Kennedy, convins că Aliaţii vor fi înfrînţi într-un timp foarte scurt, l-a apostrofat: „Nu înţeleg ce căutaţi pe aici. Germania a şi cîştigat războiul". La 48 ore după declanşarea ofensivei Wehrmachtului pe Frontul de Vest, adică la 12 mai 1940, el i-a telefonat colegului său de la Paris, William Bullitt: „E începutul sfîrşitului! Ar fi o adevărată nebunie dacă Statele Unite ar intra în acest război!"

Ce se întîmpla cu Kennedy? Îl mîna oare şi pe el aceeaşi panică care îi cuprinsese, aşa cum am văzut şi în numărul trecut, pe guvernanţii francezi şi pe ambasadorul S.U.A. la Paris? Conform documentelor descoperite de Nerin E. Gun, explicaţia în cazul de faţă pare să fie alta. În 1939, Joseph Kennedy poseda acţiuni în valoare de sute de milioane de dolari la trustul chimic german „I.G. Farbenindustrie". Odată cu izbucnirea războiului, aceste acţiuni intraseră pe mîna unei firme elveţiene, „Interhandel", care nu servea decît ca paravan pentru veritabilul proprietar. Căci principalul acţionar al acestei „societăţi anonime neutre dintr-o ţară neutră" era Joseph Kennedy. În decembrie 1941, după ce Hitler a declarat război Statelor Unite, „Interhandel" a preluat controlul asupra companiei „General Aniline", sucursala americană a lui „I.G. Farben"..

Este de la sine înţeles, notează Gun, că o înfrîngere a Germaniei ar fi reprezentat o pierdere importantă pentru multimilionarul din Boston, care făcuse o imensă avere, după zvonurile ce circulau pe Wall Street, din traficul ilegal de alcool pe vremea prohibiţiei. Graţie tocmai acestei averi, Kennedy devenise unul dintre patronii maşinii electorale a Partidului Democrat în statul Massachusetts şi contribuise masiv, pe plan financiar, la realegerea lui Roosevelt în 1936. Şi graţie tocmai acestei contribuţii, dobîndise el postul, atît de rîvnit, de ambasador în Marea Britanie.

Pentru a duce la capăt povestea cu „Interhandel", Gun relatează cele întîmplate pînă la capitularea Germaniei naziste şi în perioada ce i-a urmat. La un moment dat, guvernul american a confiscat bunurile companiei „General Aniline", pe motivul bine întemeiat că aparţineau inamicului. „Neutra" societate „Interhandel" a protestat cu vehemenţă împotriva acestei măsuri, susţinînd că se comitea o nedreptate împotriva... elveţienilor. Autorităţile americane au rămas însă neclintite în hotărîrea lor, pînă mulţi ani după sfîrşitul războiului.

„Se pare că şocul acestei confiscări a provocat o primă paralizie parţială lui J. Kennedy", scrie Nerin E. Gun, care continuă: „[În 1960] fiul mai mare al lui Kennedy a devenit preşedinte al Statelor Unite şi fratele acestuia, ministru al justiţiei. Or, tocmai Departamentul justiţiei se ocupa de afacerea «Interhandel». Măsura anterioară a fost anulată şi guvernul american a revenit asupra confiscării. Acţionarii lui «Interhandel», deci foştii acţionari ai lui «I.G. Farben», trust care finanţase acapararea puterii de către Hitler, care fabricase petrolul sintetic, cauciucul sintetic, azotul şi tot ceea ce permisese ducerea războiului de către Germania — şi care fabricase, de asemenea, şi diabolicul gaz Zyklon-B, ce ucisese şase milioane de deportaţi în lagărele de exterminare naziste —, aceşti acţionari, aşadar, au putut intra din nou în posesia bunurilor lor. Între timp, beneficiile se acumulaseră, ceea ce însemna că lunga aşteptare nu le pricinuise nici o pagubă — dimpotrivă".

O viaţă de cîine

De cum a început Bătălia Angliei, Kennedy l-a bombardat pe preşedintele Roosevelt cu telegrame şi rapoarte, mai mult sau mai puţin confidenţiale, în care relata, cu lux de amănunte, ravagiile provocate de Luftwaffe şi anunţa, cu regularitate, epuizarea capacităţii de rezistenţă a Marii Britanii. La 7 septembrie 1940, Roosevelt, care se afla pe atunci la reşedinţa sa de la Hyde Park, la nord de New York, a primit de la ambasadorul său un mesaj ce începea cu o frază redactată într-un limbaj foarte puţin diplomatic: „Pe aici domneşte iadul pe pămînt". E drept, între cei doi oameni existau legături de prietenie, ceea ce îi permitea lui Kennedy să-şi conceapă misivele într-un stil care aducea mai curînd cu cel al u ei corespondenţe particulare decît cu limbajul prot olar, utilizat îndeobşte de ceilalţi şefi ai misiunilor diplomatice.

La 11 septembrie 1940, de pildă telegrama ambasadorului suna astfel: „Dragul meu, ce viaţă de cîine duc eu aici! Noaptea trecută m-am urcat pe acoperiş şi am constatat că aviaţia germană distruge sistematic oraşul şi că toate obiectivele militare sînt lovite. Londonezii au devenit nişte refugiaţi în propria lor Capitală. Trenurile circulă cu mari întîrzieri. Oamenii sînt obosiţi şi se resimt de pe urma lipsei de somn. Din această cauză, efortul de război este diminuat şi el. O formidabilă *armada* de ambarcaţiuni germane s-a concentrat de-a lungul coastelor franceze, în vederea unei invazii pe care o anticipează chiar şi Churchill".

Pînă la acest punct, informaţia ambasadorului era destul de corectă. Deasupra Londrei plouau bombe hitleriste, englezii erau într-adevăr frînţi de oboseală, circulaţia feroviară avea mult de suferit şi perspectiva invaziei se contura ameninţătoare. Ceva mai puţin

Ambasadorul S.U.A. la Londra, Joseph P. Kennedy

corespundea adevărului afirmaţia că toate obiectivele militare ar fi fost atinse. În continuare însă, mesajul avea să se abată din ce în ce mai mult de la realitate:

„Eventualitatea unei debarcări germane corespunde dorinţelor multor britanici. Unii speră că, în felul acesta, i se va putea provoca lui Hitler o primă înfrîngere. Alţii însă văd într-o tentativă de invazie dovada că Führerul dispune de resurse formidabile şi că ar trebui deci să se ia în considerare iniţiativa unor tratative cu el. De fapt, poporul englez ignoră adevăratele pericole ale situaţiei, deoarece cenzura este foarte strictă".

Cenzura era într-adevăr strictă, dar numai în materie de informaţii care ar fi putut folosi duşmanului. Englezii nu numai că nu ignorau pericolele reale ale situaţiei, dar erau în permanenţă ţinuţi la curent cu evoluţia

În p. 48: *Churchill vizitează un cartier lovit de aviaţia nazistă*

Forţele britanice gata să respingă eventuala invazie a Wehrmachtului

acesteia şi li se atrăgea în mod repetat atenţia asupra pregătirilor germane de debarcare, asupra probabilei intensificări a bombardamentelor aeriene şi, în general, asupra sumbrului viitor care se anunţa. Guvernul lui Churchill ajunsese la concluzia că, după anii de minciuni şi iluzii deşarte cu care manipulaseră conciliatorii, numai o deplină sinceritate faţă de popor putea asigura mobilizarea tuturor resurselor morale şi materiale de care Anglia avea nevoie pentru a supravieţui.

„Sînt pesimist, sublinia (pentru a cîta oară?) Kennedy în acelaşi mesaj. Rezervele financiare ale Marii Britanii s-au epuizat, afară de cazul cînd Londra pune mîna pe aurul care aparţine Franţei, Olandei şi Belgiei".

Dar Londra nu putea pune mîna pe aurul Franţei şi Belgiei din foarte multe motive, primul fiind că depozitele de metal nobil ale celor două ţări nu se aflau pe teritoriul britanic[1]. Kennedy fie că nu cunoştea acest lucru (ceea ce era inadmisibil pentru un ambasador al Statelor Unite), fie că îl cunoştea dar se făcea că nu-l ştie, pentru a nu rata prilejul de a calomnia o dată mai mult ţara în care se afla.

„Cei din guvern îmi spun că toate merg de minune, continua Kennedy, dar Anglia este pierdută şi nu are nici o scăpare decît în cazul în care i-am da o mulţime de dolari şi am intra noi înşine în toată această încurcătură. Dar numai Dumnezeu îşi poate asuma o astfel de responsabilitate".

Pasajul de mai sus conţine o dezinformare vădită, care are darul să surprindă cu atît mai mult cu cît chiar adresantul telegramei avea posibilitatea să-l demaşte pe trimiţător. Nu este de conceput ca vreun membru al guvernului britanic să fi zugrăvit situaţia în trandafiriu ambasadorului american, într-un moment cînd însuşi şeful acestui guvern împărtăşea preşedintelui Statelor Unite marile sale temeri şi nelinişti. În corespondenţa lui cu Roosevelt, Churchill nu se dădea înapoi să exagereze unele aspecte dramatice, în speranţa că va obţine un ajutor cît mai substanţial de la prietenul de peste Atlantic. Întreaga arhivă a *Foreign-Office*-ului din anul 1940 atestă că toate oficialităţile din Londra cu care Kennedy a avut de-a face au urmat, aşa cum era şi firesc, linia pe care se angajase primul ministru şi că nimeni nu s-a făcut vinovat de vreo manifestare a unui optimism iresponsabil faţă de ambasadorul Statelor Unite. Cît despre proorocirea că numai stăpînul ceresc ar putea determina intrarea S.U.A în război, ea avea să fie dezminţită la nici un an şi trei luni după expedierea rîndurilor de mai sus.

În aceeaşi telegramă, Kennedy insista asupra „calităţilor" aviatorilor nazişti care bombardau Londra: „Precizia lor este ului-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1977 şi 2-5/1981.

toare. Au lansat douăzeci de bombe de jurîmprejurul ambasadei, evitînd însă să atingă clădirea". Pentru cercetătorul acestui document, nu este clar ce a intenţionat să scoată în evidenţă ambasadorul prin remarca de mai sus. Îşi închipuia el oare cu adevărat că Luftwaffe menaja în mod premeditat sediul oficiului diplomatic al Statelor Unite în capitala Angliei? Sau, aşa cum scrie Nerin E. Gun, „îl informa pe prietenul său de la Washington că piloţii germani voiau astfel să dea de înţeles acţionarului celei mai mari industrii chimice a Reichului că evitau intenţionat să-i lovească, în ciuda abilităţii lor excepţionale?"

La 19 septembrie 1940, J. Kennedy a expediat un nou raport alarmist, înregistrat sub numărul 3 135 şi citit personal de Roosevelt, a cărei parafă o poartă. Tonul mesajului era mai intim ca oricînd, deşi esenţa luise păstra neschimbată: Anglia nu va mai putea rezista multă vreme şi va fi nevoită să capituleze. În sprijinul acestei teze, argumentele utilizate mergeau de la simple relatări pînă la anecdote cu nuanţe rasiste: „Potop de bombe. Totul se prăbuşeşte, totul arde în jurul meu. Mă simt ca negrişorul ăla din armata americ ă, pe frontul din Franţa, în 1917, care în timpul unui bombardament, se roagă lui Dumnezeu: «Doamne, trimite un înger să mă apere». Bombardamentele se înteţesc şi negrul imploră: «Doamne, trimite mai bine un sfînt». Dar tirul continuă şi mai intens, iar negrul strigă: «Doamne, coboară chiar tu însuţi, că aici treaba s-a încurcat de tot». Dragul meu reşedinte, astea sînt zilele liniştite de vacanţă pe care mi le-ai făgăduit cînd mi-am luat postul în primire? Al tău, Kennedy".

Vasul fantomă

Defetismul ambasadorului american şi-a găsit şi o altă formă de manifestare în 1940. Convins că Wehrmachtul va deveni în scurtă vreme stăpînul întregului continent, de la Atlantic pînă în Urali, Kennedy s-a hotărît să organizeze un uriaş exod al tuturor cetăţenilor americani de pe continentul nostru. Imediat după declanşarea ofensivei germane pe Frontul de Vest, el a lansat cuvîntul de ordine „Scape cine poate!", transformîndu-se, după expresia lui Gun, în „directorul unei agenţii de voiaj".

După părerea lui Kennedy, „nimeni nu trebuia să se refugieze în Anglia, căci, nu peste multă vreme, vor trebui evacuate şi insulele britanice". Soluţia? Trimiterea unei nave americane, pe care să se îmbarce toţi (da, toţi!) cetăţenii S.U.A. aflători în Europa. După numeroase telefoane la Departamentul de Stat, Washingtonul s-a declarat de acord cu acest proiect şi l-a anunţat că va trimite, în misiune de salvare, pachebotul „ reşedintele Roosevelt" (botezat astfel în cinstea lui Theodore Roosevelt, vărul lui Franklin Delano, locatar al Casei Albe între 1901 şi 1908).

Soldaţi germani fac exerciţii în vederea debarcării în Anglia

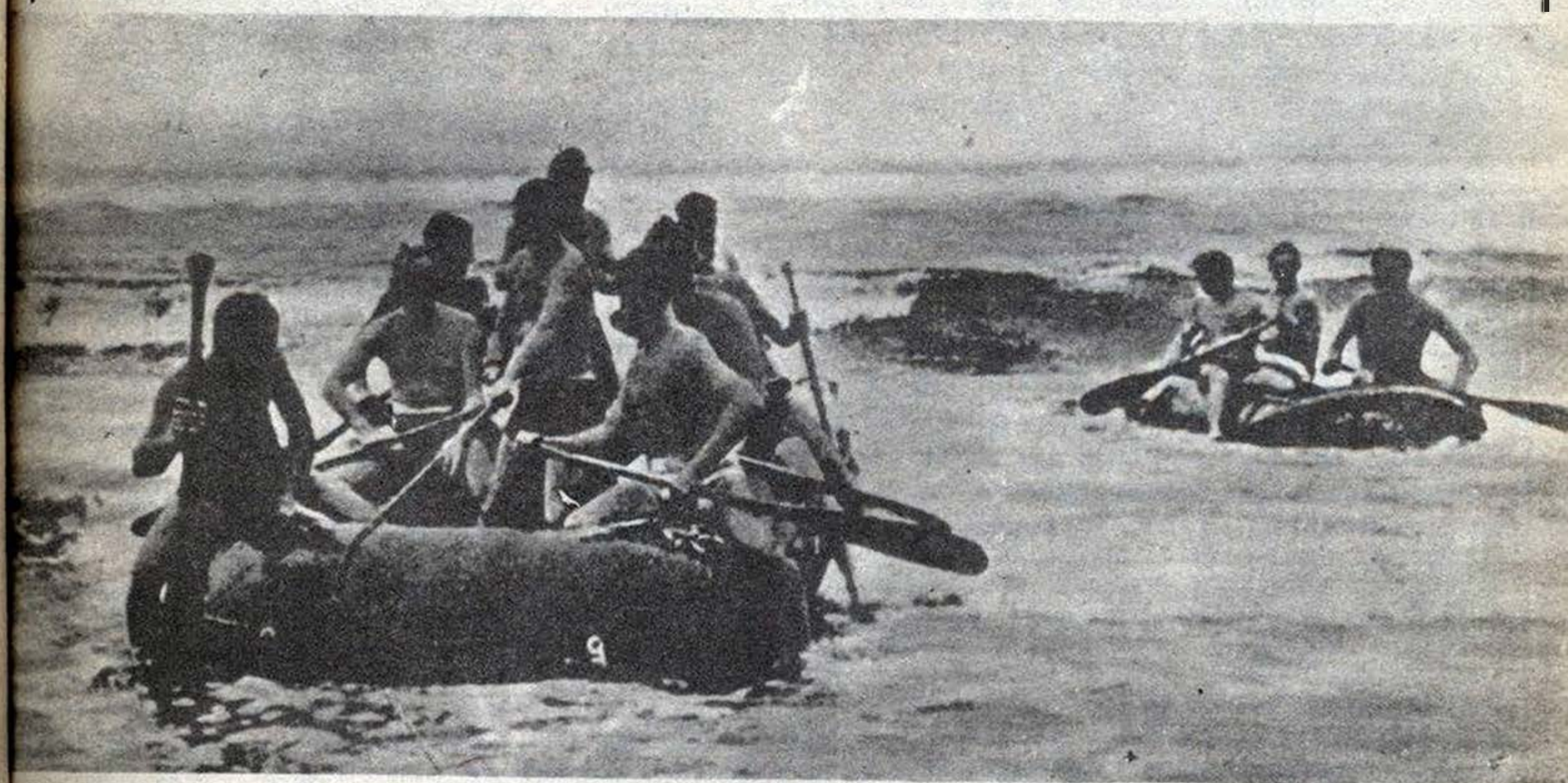

O asemenea fugă în masă avea darul să cînte în struna propagandei lui Göbbels, confirmînd mitul invincibilității Wehrmachtului. Dar Kennedy jubila: „Călătoria pe care o va întreprinde pachebotul nostru umple de mîndrie pe toți americanii. Ei și-au redobîndit curajul, au din nou încredere". După cît se pare, curajul și moralul europenilor — care se străduiau să reziste invadatorilor hitlerişti și care vedeau atîția americani luîndu-și tălpășița — nu intrau în preocupările ambasadorului.

Epopeea „Președintelui Roosevelt" a fost plină de peripeții care, dacă împrejurările generale n-ar fi fost atît de tragice, ar fi căpătat nota comică a unui libret de operetă. Kennedy s-a agitat îndelung în legătură cu cîteva probleme fundamentale pentru un businessman de talia lui: care să fie prețul biletelor? Banii vor trebui plătiți dinainte? Clasa întîi va urma să fie rezervată celor capabili să achite un cost suplimentar? Cei care nu dispuneau de fondurile necesare vor putea fi luați la bord și, dacă da, li se va oferi și o pătură cu care să se învelească? „În orice caz, sublinia Kennedy, este absolut necesar ca ziariștii să nu descopere nimic din aceste aranjamente, deoarece o astfel de discriminare ar putea dezlănțui o campanie de presă din partea celor de stînga".

Multe bătăi de cap a dat și întrebarea: cine va avea dreptul să se îmbarce pe „Președintele Roosevelt"? Mesajele urgente, foarte urgente, foarte-foarte urgente, secrete sau ultrasecrete, care au circulat între Londra și Washington, arată că, atît Kennedy cît și Departamentul de Stat s-au gîndit și s-au răzgîndit în diverse privințe legate de această călătorie. După ce prețul inițial al unui bilet fusese fixat la 300 dolari, el s-a ridicat, la un moment dat, la fabuloasa sumă de 50 000 dolari. Afacerile sînt afaceri și armatorii înțelegeau să profite la maximum de pe urma circumstanțelor. Pînă la urmă însă, ei au trebuit să se mulțumească cu beneficii ceva mai mici. S-a aprobat ca cei lipsiți de mijloace, instalați pe punte, cu sau fără pătură, să plătească numai 150 dolari locul. Aceasta a stîrnit protestul celor care achitaseră deja 300 dolari. Treaba s-a soldat cu cîteva procese în fața tribunalelor americane.

Din nefericire, inițiativa lui Kennedy nu a avut numai aspecte bufe. Numeroși americani au rămas în Europa, înfruntînd primejdia războiului, fie pentru că nu aveau destui bani pentru a-și plăti călătoria, fie pentru că cei care le erau dragi nu căpătaseră autorizația de a se urca la bordul pachebotului. Cîțiva dintre cei abandonați astfel au ales singura cale de scăpare care li se mai părea posibilă — sinuciderea.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **V. Pârvan — SCRIERI** *(text stabilit, studiu introductiv și note de* **Alexandru Zub**).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 690 pp., 47 lei: *amplă selecție din publicistica istoricului român, cuprinzînd articole socio-culturale, apeluri, cronici istorice, evocări, alocuțiuni academice, studii și eseuri.*

● **G.D. Iscru — 1821 — MOMENT CRUCIAL ÎN ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI.**

Editura politică, București, 1981, 84 pp., 3 lei: *revoluția lui Tudor în lumina ultimelor cercetări istoriografice.*

● **Ioan Glodariu — AȘEZĂRI DACICE ȘI DACO-ROMANE LA SLIMNIC.**

Editura Academiei, București, 1981, 192 pp., 13,50 lei: *evidențieri ale continuității autohtonilor în sec. II-III e.n.*

● **Acad. Gheorghe Mihoc — ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA.**

Editura Academiei, București, 1981, 56 pp., 3,25 lei: *scurt istoric al înaltului for științific din țara noastră.*

● **Mihnea Gheorghiu — SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES IN ROMANIA.**

Editura Academiei, București, 1981, 76 pp., 4 lei: *o succintă istorie a științelor sociale și politice în România.*

● **Thomas Nägler — AȘEZAREA SAȘILOR ÎN TRANSILVANIA** *(în românește de* **Ana Maria Haldner**; *prefață de* **Ștefan Ștefănescu**).

Editura Kriterion, București, 1981, 342 pp., 16 lei.

● **Gheorghe Curinschi Voroban — ISTORIA ARHITECTURII ÎN ROMÂNIA.**

Editura tehnică, București, 1981, 404 pp., 90 lei.

● **Crăciun Ionescu — CORESPONDENT ÎN ORIENTUL MIJLOCIU.**

Editura politică, București, 1981, 288 pp., 12 lei: *însemnările primului reporter permanent, cu vaste incursiuni în istoria popoarelor din Liban, Siria, Iordania, Irak și emiratele arabe.*

● **Klaus Drobisch — REZISTENȚA LA BUCHENWALD** *(prefață de* **Gáli Ernö**; *traducere din limba germană de* **Sorin Toma**).

Editura politică, București, 1981, 160 pp., 8 lei: *evocări ale curajului, abnegației și sacrificiului luptătorilor antifasciști.*

● **Nicolae Vătămanu — ICOANE ȘI FOTOGRAFII DE BUCUREȘTENI** *(ediție îngrijită de* **Sandu Pavelescu**, *cu o prefață de* **Gheorghe Brătescu**).

Editura Litera, București, 1981, 158 pp., 12,50 lei: *evocări din viața Capitalei de altădată.*

● **SCRIERI LITERARE INEDITE** *(alese, publicate, adnotate și comentate de* **Paul Cornea, Andrei Nestorescu, Petre Costinescu**).

Editura Minerva, București, 1981, 320 pp., 21,50 lei: *pagini din* **V. Aaron, Al. Beldiman, C. Conachi, N. Dimachi, D. Gusti, C. Negruzzi, G. Pașacov, V. Pogor, E. Poteca.**

MIZA PETROLULUI

O dispută în culisele războiului mondial

Dr. EUGEN PREDA

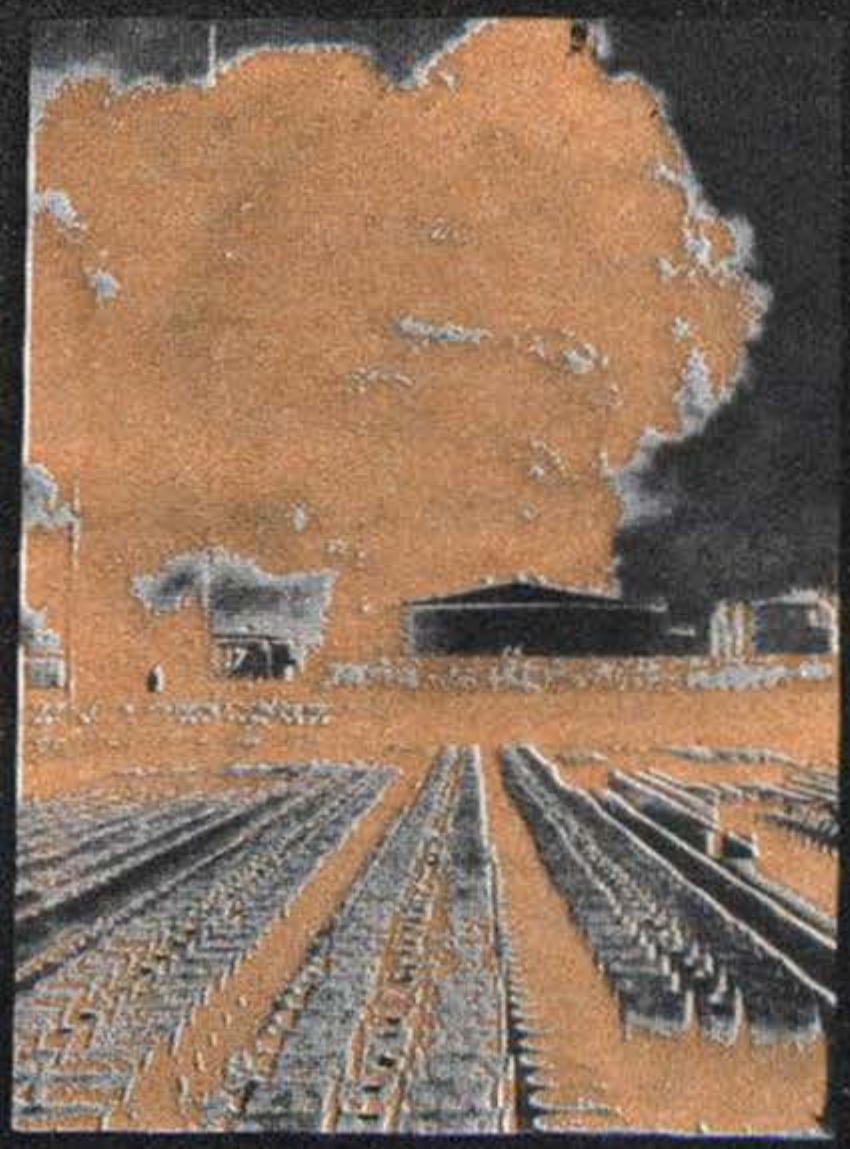

Tunetul obuzierelor rupe liniștea. Trombe uriașe de fum, praf, cenușă, o sarabandă a incendiilor estompează crepusculul. Aprilie 1945. Menghina de foc a armatei roșii, strînge Berlinul. În subterana blindată a Reichstagului, scene de intensă tensiune ale agoniei „imperiului milenar".

Schimbare de plan: un personaj cu o pelerină soldățească acoperindu-i epoleții de general se strecoară prin inelul încercuirii. În liniștea și pacea unei păduri găsește ceea ce caută: o patrulă americană. Își declină gradul în Wehrmacht și misiunea pentru care cere să fie dus la cartierul general: posedă formula benzinei sintetice ieftine, descoperită de savanții germani, pe care o va oferi în schimbul păcii separate cu aliații anglo-americani. Un maior înțelege instantaneu că șansa vieții lui este acest general al Wehrmachtului... „Formula" își schimbă proprietarul și, pentru o substanțială sumă, dispare în seifurile cartelului petrolului. Profiturile din țițeiul natural nu vor fi afectate...

Bineînțeles, nu există nici un document, cunoscut public, care să ateste secvențele scenariului regizoral cu care începe filmul american The Formula **(Formula), producție 1980 a studiourilor Metro Goldwyn Mayer, din care am evocat cîteva secvențe în rîndurile de mai sus. În anul în care, în lume, s-au extras 3 075 milioane de tone de petrol, cu o împovărătoare factură de dimensiuni mondiale, și ai spectrului energetic mărit, nu a stîrnit însă o prea mare mirare că unul dintre cele mai importante monopoluri petroliere de peste ocean — Mobil Oil — și nu un cartel imaginar —** personificare a cartelului însuși **— a ținut prin avocații săi — după cum scria** Time **din 22 decembrie 1980 — să obiecteze în cursul unei întrevederi cu oficialități ale M.G.M. în legătură cu distribuirea filmului, înainte de a se produce aceasta, deoarece, cum afirmă revista americană, „Companiile petroliere sînt nemulțumite de a fi încă o dată distribuite în rolul ticălosului". A fost unul dintre rarele cazuri cunoscute public în care o operă de ficțiune a atras o punere la punct. A fost încă o ilustrare a reverberației în actualitate a aforismului unuia dintre magnații primelor decenii ale secolului, N. Gulbenikian:** În afacerea petrolului nu trebuie să ai încredere nici în cel mai bun prieten. **Rămîne însă un memento că în materie de petrol, atunci cînd tainele politicii legate de el pot fi penetrate,** realitatea depășește ficțiunea.

„Axa petrolului" și axele politice

12 februarie 1941. Un general german, în carne și oase, primul cu o asemenea funcție, descinde dintr-un avion cu însemnele crucii de fier pe aripi și ale crucii încîrligate pe coada fuselajului, pe un aeroport italian al coastei libiene. Privirea dură îmbrățișează dezolantele împrejurimi lipsite de orice umbră de verdeață, în nări odată cu aerul încins al deșertului îi pătrund fire fine de nisip. Este nu un personaj de film sau de teatru. Istoria celui de-al doilea război mondial îl va înregistra în registrul său de stare civilă ca „vulpea deșertului": Erwin Rommel. Două zile mai tîrziu, debarcă. pe urmele lui, primele elemente a ceea ce avea să devină *Afrikakorps* — 3 divizii germane — și cărora li s-au subordonat 8 divizii italiene. Mica forță a lui Rommel, al cărei pivot era *Afrikakorps*, reușește în decurs de 15 luni să ajungă pînă la 100 kilometri de Delta Nilului, amenințînd Canalul Suez[1] și oferindu-i lui Hitler prilejul să conceapă un salt spre petrolul Orientului Mijlociu simultan cu capturarea celui din Caucaz. În rapoartele sale, Rommel insista însă pe lipsa de carburant, adus peste și pe Mediterana; acest factor determinînd atît pentru el cît și pentru britanici, care transportau carburantul din Orientul Mijlociu, să desfășoare operațiunile în vecinătatea litoralului. Criza aprovizionării lui Rommel a căpătat proporții amenințătoare în noiembrie 1942, cînd partizanii greci au aruncat în aer viaductul de la Gorgopotamos, prin care se scurgeau 80 la sută din furniturile pentru *Afrikakorps*. Dar și după ofensiva încununată de succes a armatei britanice din aceeași lună, forțele lui Rommel s-au mai menținut o jumătate de an, reușind o retragere de 3 000 kilometri pînă în Tunisia, unde, în cele din urmă, au capitulat. În timpul acestui „joc de-a șoarecele și pisica", care, în doi ani, a fost martorul înclinării balanței cînd într-o parte cînd în alta, tancurile, mijloacele de transport terestre și avioanele Axei ca și cele britanice se înfruntau *pe o mare de nisip, ascunzînd o mare de petrol*. Deși, încă în 1926, la Roma, fusese constituită *Azienda General Italiana Petroli* campania de foraje în coloniile italiene din Africa nu dăduse rezultate. Petrolul avea să doarmă nestingherit încă multă vreme, după ce ecoul luptelor înverșunate de pe aceste locuri se stinsese[2].

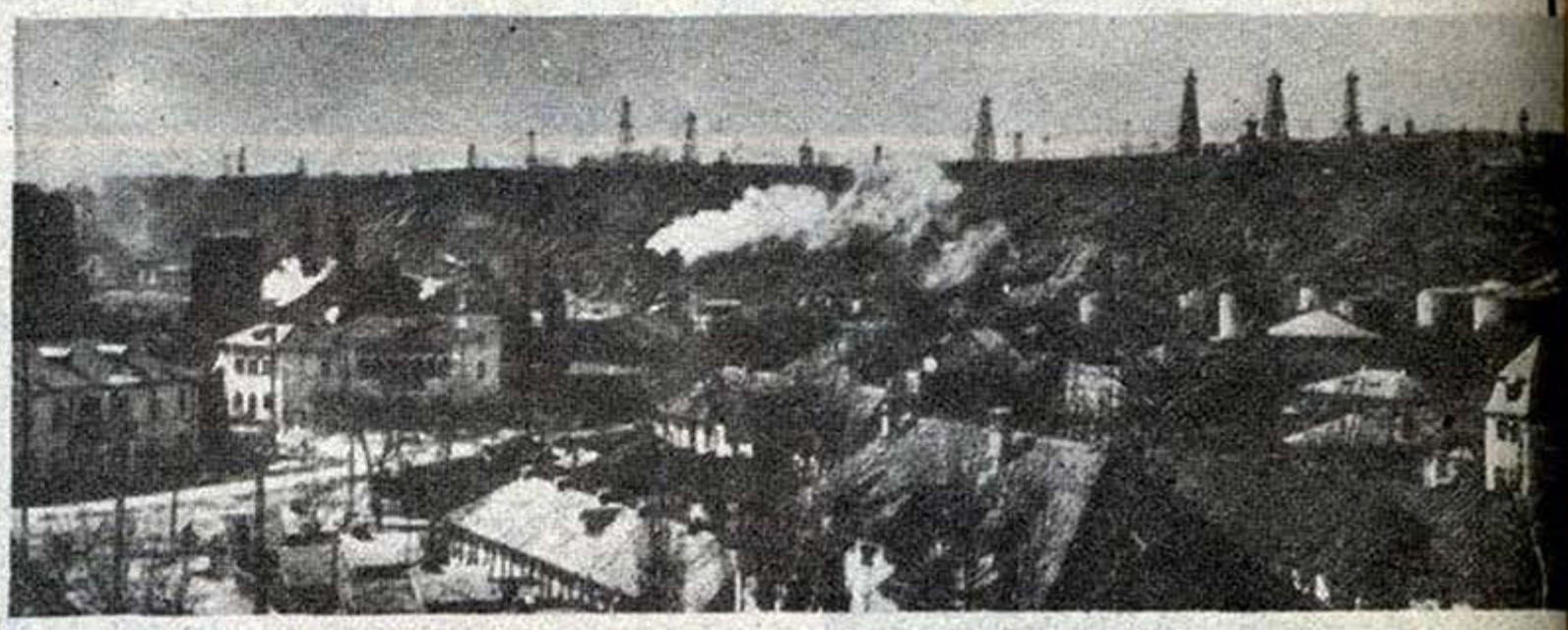

Jefuirea de către Germania hitleristă a cîmpurilor petrolifere de pe Valea Prahovei însemna „un cuțit înfipt în însăși inima României"

În p. 53: în primăvara anului 1942, japonezii ocupă, temporar, Indiile Olandeze (Indonezia de azi) cu bogatele ei zăcăminte petrolifere, care alimentau pînă atunci forțele anglo-americane

De fapt, în momentul izbucnirii marii conflagrații a secolului XX, producția mondială de petrol era de aproximativ 300 milioane de tone, mai puțin decît furnizează în prezent numai Africa. Aceasta corespundea stadiului dezvoltării economice și tehnice, caracterului foarte aproximativ al hărților de prospecțiuni geologice, împrejurării reale că geofizica nu atinsese vîrsta maturității. Datorită, mai ales, acestor factori, în legătură cu aria răspîndirii „aurului negru" pe glob, prevala opinia existenței unei *Axe a petrolului*, cu un capăt în Orientul Mijlociu, împrejurimile mărilor Neagră, Caspică și Roșie, iar celălalt în regiunea Golfului Mexic și Mării Caraibilor. Existența petrolului din arhipelagul indonezian era apreciată ca excepție ce confirmă teoria *Axei petrolului*.

Nivelul producției și împărțirea pieței mondiale a petrolului erau subordonate, cu puține excepții, înțelegerilor dintre „cele șapte surori", proprietatea și conducerea acestor monopoluri fiind limitată la trei țări: Statele Unite, Marea Britanie și Olanda. Cartelului internațional i se asocia o a opta companie, franceză, nu atît datorită dimensiunii, mult mai mici, cît participării la operațiuni comune în Orientul Mijlociu. În ce privește această regiune, realitatea interbelică fusese dominată de Acordul Sykes-Picot, din 1916, prin care se stabileau zonele de influență în imperiul colonial turc, acord confirmat și definitivat în 1919, de șefii guvernelor britanic și francez, Lloyd George și Georges Clemenceau.

Principalele zone producătoare de petrol păreau să dea gir teoriei *Axei petrolului*: 1. emisfera occidentală, în care Statele Unite, Mexic, Venezuela, Trinidad, Columbia, Ecuador furnizau 214 830 000 tone; 2. Orientul Mijlociu — Iran și Bahrein 12 000 000 tone, Irak 4 295 000 tone, Arabia Saudită 564 000 tone; 3. U.R.S.S. — 31 000 000 tone; 4. România, singura țară exportatoare de petrol din interiorul Europei (în 1940 exportase 2 122 088 tone). Astfel, deși România avea o pondere redusă în ba-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-9/1977.

[2] În Libia, petrolul a fost pus în valoare în prima jumătate a anilor '50, depășind, în două decenii, 100 000 000 tone anual. În ajunul celui de-al doilea război mondial, singura țară din Africa, inclusiv dintre acelea care au fost teatru de operațiuni, unde se producea petrol era Egiptul, sub 300 000 tone anual.

lanța mondială de combustibili, ea a devenit, datorită configurației războiului și planurilor naziste de dominație mondială, „prizoniera" Reichului, prin poziția strategică și principala ei bogăție naturală din acea vreme.

Înaintea declanșării ostilităților în Europa, Germania importa anual aproape cinci milioane de tone de petrol din Mexic, Indiile olandeze, Statele Unite, U.R.S.S., Venezuela și România. Se estima că, în caz de război, necesarul ei de petrol va depăși 12 milioane tone anual, iar accesul spre cei mai mulți dintre furnizori va fi blocat. În consecință, capturarea în bună stare a resurselor petroliere românești prezenta pentru Germania nazistă o importanță capitală. În aprilie 1939, un document al Înaltului Comandament al Wehrmachtului (O.K.W.). — *Memoriu: Aprovizionarea cu ulei mineral a Germaniei* —, constatînd că 98 la sută din petrol era importat, stabilea ca un obiectiv primordial posedarea terenurilor petrolifere românești și a întregii zone dunărene. O.K.W. avea în vedere că în România există „puternice sentimente antigermane. Din această cauză și în continuare mijloacele militare vor fi singurele care să permită stăpînirea terenurilor petrolifere românești în caz de război". Acesta a fost și unul dintre principalele motive ale trasării de către Axă a hărții Diktatului de la Viena care, dacă, așa cum aprecia un Memoriu oficial al țării noastre înaintat în 1946 Conferinței de pace „împrumuta forma unui cuțit înfipt în însăși inima României", nu avea mai puțin conturul de „fîșie care intra în formă de pîlnie" spre Valea Prahovei, cum constata istoricul vest-german A. Hillgruber.

A folosi nestingherit acest petrol a devenit o orientare permanentă a politicii naziste față de România, orientare care s-a aflat în culisele tuturor evenimentelor dramatice prin care a trecut țara din 1940 și pînă la 23 August 1944. Deși Germania, ca singură țară producătoare de combustibil sintetic, conta și pe folosirea lui, Hitler era de părere, în ajunul declanșării agresiunii împotriva U.R.S.S. și în concordanță cu intențiile de a-și deschide drumul spre Orientul Mijlociu și spre Indii: „Ceea ce ne lipsește trebuie să cucerim. Efectivele necesare unei singure operațiuni nu vor fi atît de importante ca cele de care am avea nevoie pentru a face să funcționeze aceste uzine de produse sintetice. În consecință, scopul nostru trebuie să fie cucerirea tuturor teritoriilor interesînd în mod special economia de război".

Nu s-ar putea afirma că Hitler nu și-a urmat cu tenacitate ideea și în ce privește petrolul. Cucerirea terenurilor din Caucaz — principala bază de producție a U.R.S.S., care furniza două treimi din consumul acestei țări și o cantitate de combustibil de două ori și jumătate mai mare decît dispunea și controla Germania, — a devenit obiectivul principal al campaniei armatelor hitleriste din 1942. La 1 iunie, cîteva săptămîni înaintea declanșării ofensivei de vară, Hitler i-a și pus generalului von Paulus, comandantul Armatei 6: „Dacă nu capăt petrolul de la Maikop și Groznîi, va trebui să pun capăt războiului". Capturarea Tobrukului de către Rommel și înaintarea pînă la El Alamein și desfășurarea în forță a ofensivei pe direcția principală Caucaz dau aripi fanteziei naziste. Generalul Halder, șeful Statului major al Wehrmachtului, înregistrează în iulie un Hitler brodînd că „rușii sînt terminați" și că „va împinge o parte a forțelor sale prin Iran spre Golful Persic iar, în curînd, va fi făcută legătura cu japonezii din Oceanul Indian". Evenimentele din vara și începutul toamnei 1942 păreau să acorde credibilitate unor asemenea fantasme.

Scena se pregătea însă pentru cotitura decisivă în al doilea război mondial. Rezistența armatei roșii sufoca ritmul ofensivei și a derutat O.K.W.-ul, ale cărui oscilații tactice și strategice s-au repercutat în folosirea rezervelor între Caucaz și Stalin rad, pentru ca, la 19 noiembrie, să înceapă uriașa ofensivă sovietică. O lună mai tîrziu, la 29 decembrie, fără ca sondele de la Maikop să fi fost reactivate și perimetrul Groznîi-Baku să fi fost atins, în momentul în care ofensiva britanică îl împinsese pe Rommel spre Tunisia și anglo-americanii controlau Africa de Nord-Vest după debarcarea reușită în Maroc și Algeria, cînd bătălia Stalingradului ajunsese la apogeu, Hitler a ordonat, pentru a preveni un dezastru total în Caucaz, ca Grupul de Armate A să înceapă retragerea. Cum avea să remarce filozoful și politologul francez Raymond Aron, în lucrarea sa clasică despre *Clausewitz*: „din 1942, Wehrmachtul a mai obținut victorii, dar se căutau zadarnic liniile directoare ale operațiunilor. Experții în economie, în interior, reclamau capturarea petrolului din Caucaz pe care îl considerau indispensabil continuării luptei. Generalii, pe front, nu știau datele exacte ale economiei și doreau distrugerea armatelor sovietice. A urmat o dispersare a forțelor. Wehr-

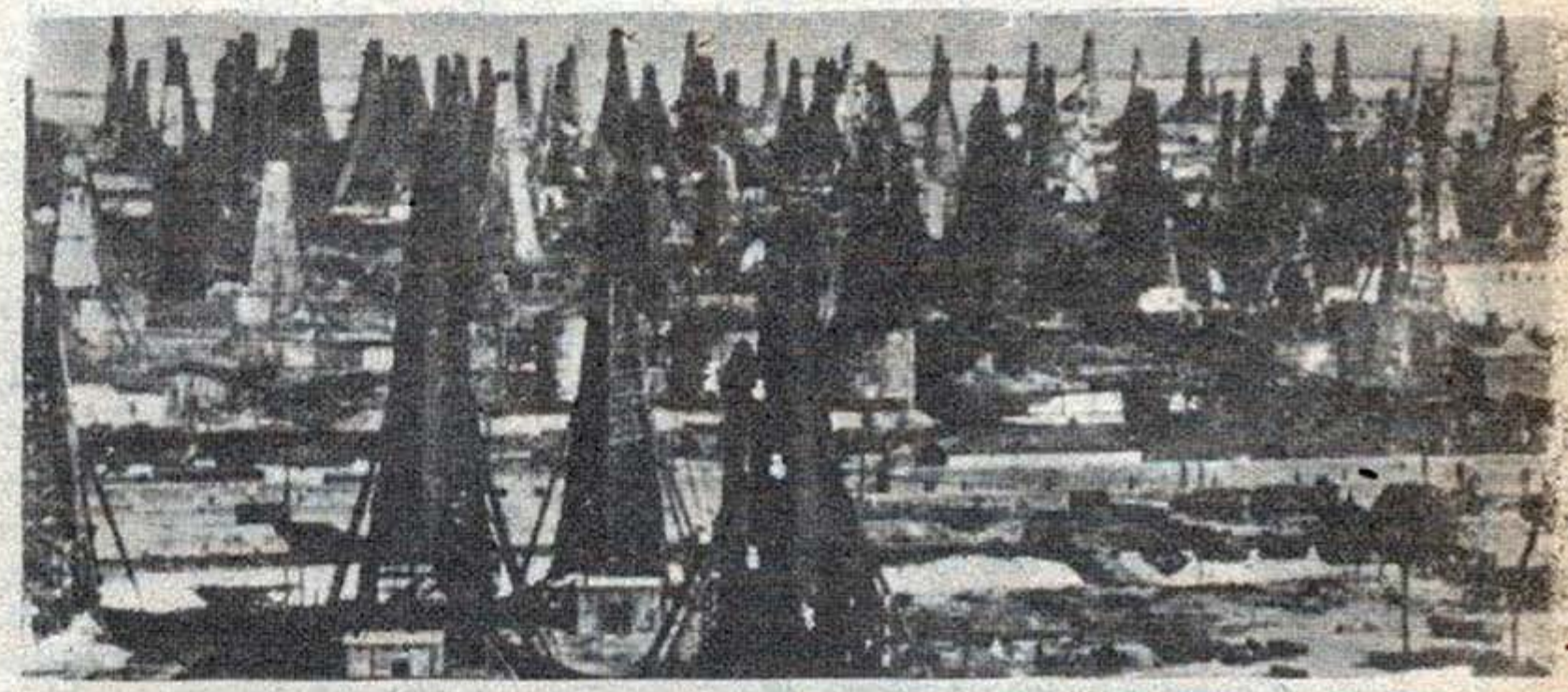

Exploatările petroliere de la Baku (U.R.S.S.) pe care Wehrmachtul a încercat, zadarnic, să le cucerească în 1942

machtul a rezistat pînă în 1945 fără petrolul Caucazului". Dar, încă în noiembrie, generalul A. Jodl, într-o expunere în faţa gauleiterilor reuniţi la München, evaluînd situaţia în răsărit, aprecia: „nici un succes al inamicului nu poate fi direct dezastruos, pînă nu pierdem cîmpurile petrolifere româneşti". Istoricul act de la 23 August 1944 s-a înscris deci şi din acest unghi de vedere ca o contribuţie hotărîtoare la victoria coaliţiei antihitleriste.

Linia diviziunii

În *Europa Festung* (Fortăreaţa Europa) ocupată de nazişti, minată de lupta antifascistă de rezistenţă, asediată de forţele coaliţiei antihitleriste şi expusă, după marea cotitură a războiului, loviturilor ei de berbece, orice semnal din afară era scrutat cu atenţie la nivelul eşaloanelor politice. Nu e de mirare că, alături de practica radioascultării profesionale, care îşi are izvorul tocmai în situaţia specifică dramaticelor evenimente ale ultimului război mondial, cercetarea atentă a presei, a principalelor ziare din ţările coaliţiei antihitleriste, procurate prin oficiile diplomatice din capitalele statelor neutre, devenise o preocupare curentă. Multe sprîncene ale celor însărcinaţi cu ghicitul semnalelor s-au ridicat cînd ziarul *New York Times*, a publicat, sub semnătura lui J.H. Carmical, un articol intitulat *Petrolul Aliaţilor suficient pentru război*, în care se consemna: „Cu mai mult de 95 la sută din rezervele mondiale cunoscute de petrol sub controlul lor, Naţiunile Unite nu ar trebui să aibă vreo mare dificultate în a veni în întîmpinarea cererii de produse petroliere necesare pentru operaţiunile militare şi consumul esenţial civil... Rezervele de petrol mondiale cunoscute sînt situate la circa 55 miliarde de barili[1], dintre care ceva mai mult de 2 miliarde sînt sub controlul Germaniei şi Japoniei". Cum numărul respectiv de ziar a ajuns în Europa după ce s-a aflat de Conferinţa dintre Roosevelt-Stalin-Churchill de la Teheran, nimic mai simplu să se creadă că petrolul a figurat printre subiectele discuţiilor celor „trei mari". O confirmare însă nu exista atunci. Au trebuit să mai treacă peste patru luni, pentru ca din obscure şi prolixe notiţe apărute în presa anglo-saxonă să se cunoască că, în a doua jumătate a lunii aprilie 1944, urmau să înceapă discuţii (privind resursele mondiale de petrol şi folosirea lor viitoare) între S.U.A., U.R.S.S., Olanda (guvernul în exil de la Londra) şi ţări ale Americii Latine şi că, separat, conform unei declaraţii publice a secretarului de stat, Cordell Hull, experţi americani şi britanici vor aborda aceleaşi subiecte (*Daily Telegraph* din 12 şi 22 aprilie 1944), fapt ce mai fusese comunicat oficial şi public la 7 martie.

Geneza şi conţinutul acestor ultime convorbiri au constituit unul dintre secretele cele mai bine păstrate ale celui de-al doilea război mondial, în mare măsură asemănător celui ce a înconjurat „Tubul Alloys"[2] (crearea bombei atomice) sau Operaţiunea „Peşte"[3] (transferul aurului britanic peste ocean). Date fiind implicaţiile pe termen lung, faptul că au trebuit să treacă decenii pentru a se ridica o parte a vălului ce le înconjura, apare deplin explicabil...

...Adresîndu-se preşedintelui Roosevelt, la 8 decembrie 1943, Cordell Hull îi sublinia „strînsa legătură între problemele petrolului extern şi conducerea generală a politicii noastre externe". Într-adevăr, de la încheierea primului război mondial în ţesătura politicii externe americane, dacă firele legate de petrol au fost cînd mai mult cînd mai puţin vizibile, cert este că ele au rămas dintre cele mai trainice. În timpul celui de-al doilea război mondial, pe măsură ce deznodămîntul lui se contura tot mai clar şi în condiţiile noii staturi militare, economice, politice a Statelor Unite, în culisele relaţiilor anglo-americane rivalitatea în legătură cu controlul petrolului din Orientul Mijlociu a luat proporţii tot mai mari, provocînd o deosebită îngrijorare la Londra şi devenind o temă dominantă conflictuală între capitalele puterilor anglo-saxone. În centrul disputei se afla dinamitarea definitivă de către Statele Unite a acordului asupra aşa-numitei *Linii roşii*, ceea ce echivala cu subminarea şi chiar lichidarea completă a monopolului britanic al petrolului din Orientul Mijlociu.

Marşul în această direcţie a început încă în 1921, cînd, în urma consultărilor dintre viitorul preşedinte Herbert Hoover, pe atunci ministrul comerţului în administraţia Harding, şi cele şapte mari companii americane[4], s-a convenit să se acţioneze împreună în Orientul Mijlociu, născîndu-se Corporaţia de Dezvoltare a Orientului Apropiat (NEDC). Presiunea diplomatică americană a determinat Marea Britanie să deschidă uşa acestui consorţiu căruia i s-a permis un acces la 23,75 la sută din participaţiile la Turkish Petroleum Company, vlăstarul acordului Sykes-Picot. Replica anglo-franceză nu a întîrziat, prin trasarea *Liniei roşii* incluzînd posesiunile fostului imperiu turc şi în interiorul căreia nici o companie petrolieră nu putea acţiona individual, se stabileau cote de extracţie şi nu se puteau obţine concesiuni în plus în zona adiacentă. În octombrie 1927, în aceeaşi lună în care s-a anunţat descoperirea petrolului la Kirkuk, acordul *Liniei roşii*, cuprinzînd, cu excepţia Egiptului şi Iranului[5], întreg Orientul Mijlociu, a fost acceptat de toate părţile interesate şi a intrat în vigoare în vara anului următor. Noul consorţiu a fost botezat Iraq Petroleum Co., dar dintre participanţii la NEDC, numai Gulf Oil a admis corsetul *Liniei roşii* şi aceasta temporar. Deoarece însă noul consorţiu nu a permis lui Gulf să ope-

---

[1] 1 baril = 160 litri; în cifre rotunjite, o tonă echivalează cu 6,5 barili.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 8-9/1975; 2-5/1981.

[4] Standard Oil of New Jersey (în prezent EXXON Corporation), Standa d Oil of New York (Mobil Oil Corporation), Gulf Oil Corpo ation, Texas Oil Company (Texaco, Inc.), Sinclair Oil Company, Atlantic Oil Company, Mexican Oil Company.

[5] Producţia de pet ol se afla sub controlul lui Anglo-Iranian Oil Company (AIOC, ulterior British Petroleum Co. — B.P.).

rcze în Bahrein, acesta şi-a vîndut opţiunea lui Standard Oil of California (SOCAL), care şi-a stabilit imediat un subsidiar — Bahrein Petroleum Co.Ltd. Guvernul de la Londra şi-a dat asentimentul pentru această primă străpungere americană a *Liniei roşii*, deoarece geologii englezi deciseseră că în Bahrein există puţin, dacă nu chiar deloc, petrol[1]. A doua străpungere a fost întreprinsă de Gulf Oil care, părăsind consorţiul, a căutat să se introducă în Kuweit. Opoziţia britanică a fost la început categorică şi, cum scria într-o lucrare şeful biroului din Londra al lui *Wall Street Journal*, R. Vicker, „care ar fi sensul diplomaţiei canonierelor dacă nu poţi culege fructele pentru companiile interne?" La Londra, compania americană şi-a găsit un înflăcărat apărător în persoana ambasadorului S.U.A., Andrew Mellon, nu altcineva decît un fost preşedinte al lui Gulf Oil; şi lucrurile s-au soldat cu un compromis, mai ales că exploatarea petrolului în acest şeicat nu părea apropiată: s-a format Kuwait Oil Co., ale cărei acţiuni au fost împărţite egal între AIOC şi Gulf.

Cea mai importantă străpungere, mai ales că s-a produs în afara imperiului colonial britanic, dar în sfera de aplicabilitate a participanţilor la acordul *Liniei roşii*, a fost obţinerea de către SOCAL, în dauna lui Iraq Petroleum, în mai 1933, a concesiunii explorării petrolului în Arabia Saudită. Trei ani mai tîrziu în această operaţiune a intrat şi Texaco, noua companie intitulîndu-se California — Arabian Standard Oil Company[2]. După alţi doi ani, în martie 1938, în peninsula Dahran a fost descoperit petrol şi, în aceeaşi primăvară, a început exportul de petrol de aici, pentru a cărui intensificare în 1939 era gata o conductă cu Golful.

Fricţiunile locale permanente anglo-americane au fost suplimentate în anii războiului de creşterea la Londra a suspiciunilor că Statele Unite doresc să elimine Marea Britanie din ceea ce ea consideră o „exclusivă sferă de influenţă" şi, mai ales, să obţină petrolul Orientului Mijlociu. Încă în noiembrie 1942, Ministerul de război, al cărui titular era chiar Churchill, a întocmit un memoriu în care, luînd în considerare intenţia Statelor Unite de a pune pe picioare o armată de 10 milioane oameni, aprecia drept unul dintre motive „necesitatea, pentru Statele Unite, de a fi puternice militar pentru a domina politica Naţiunilor Unite, atît în timpul războiului cît şi în stabilirea păcii care va urma... Această atitudine îmbracă diferite forme, de la stabilirea unei «Pax Americana» ca înlocuitoare a «Pax Britanica» (în prezent privită de mulţi americani ca sfîrşindu-şi utilitatea) la o definită politică imperialistă americană care urmăreşte înălţarea puterii şi prestigiului american în diferite părţi ale lumii. Este dificil să se ignore că sub aspectul efortului de război, aceasta se încearcă de-acum sau se şi realizează pe socoteala Britaniei în Argentina, Noua Zeelandă, Persia, Australia, India, Egipt, Turcia, pentru a nu menţiona decît cîteva locuri". În intervalul dintre redactarea acestui memorandum, făcut cunoscut din dispoziţia lui Churchill în rîndurile guvernului britanic, şi februarie 1944, în relaţiile anglo-americane „petrolul a devenit una dintre problemele cele mai sensibile", după cum opina ministrul de externe A. Eden în instrucţiuni trimise ambasadorului la Washington, lordul Halifax. „Există aprehensiunea că Statele Unite au o dorinţă de a ne deposeda de bunurile noastre petroliere", preciza chiar Churchill într-un mesaj adresat la 20 februarie 1944 lui Roosevelt.

Şi dacă în unele filme, de fapt pentru a le mări atracţia, pe generic se afirmă că orice asemănare cu fapte şi persoane reale este o coincidenţă, ceea ce aţi citit pînă în acest punct s-a petrecut întru totul aşa. Mai mult, s-a încorporat în istoria curentă...

[1] Prima rafinărie de petrol în Bahrein a început să funcţioneze în anii '30.

[2] Din 1944 cunoscută ca Arabian-American Oil Company (ARAMCO).

PENTRU O MAI STRÎNSĂ COLABORARE ŞTIINŢIFICĂ

(Urmare din p. 15)

nizat un simpozion de trei zile, pentru a aniversa centenarul relaţiilor diplomatice româno-americane. Aş vrea să precizez că acest simpozion s-a ţinut în patru centre universitare (Harvard, Hellenic College, Boston College şi Framingham State University), precum şi la Biblioteca Kennedy. Cu acest prilej, am fost onoraţi cu participarea cîtorva istorici români: general maior Ilie Ceauşescu, colonel C. Căzănişteanu şi Fl. Constantiniu. Din partea americană au participat treizeci de specialişti în domeniul studiilor româneşti. Lucrările simpozionului vor fi publicate în editura Fundaţiei europene „I.C. Drăgan".

Am mai organizat, de asemenea, o masă rotundă pentru a marca 1300 ani de la înfiinţarea primului stat bulgar (cu participarea unei delegaţii bulgare) şi o alta despre importanţa elementului etnic albanez în regiunea Boston.

În 1982, centrul va da viaţă iniţiativei Asociaţiei pentru studii româneşti din S.U.A., organizînd o amplă manifestare cu tema *George Enescu, muzica şi cultura românească*. La rîndul ei, Asociaţia de studii bulgare din S.U.A. a hotărît să ţină o întîlnire pe tema *Bulgaria şi Balcanii*, tot la Boston, sub auspiciile centrului nostru. Vom organiza o manifestare asemănătoare, împreună cu Asociaţia de ştiinţe albaneze din S.U.A., iar în ceea ce priveşte Iugoslavia, ne propunem să ţinem un prim simpozion cu participarea lui W.F. Deakin, binecunoscutul istoric şi publicist, fost director la Colegiul „St. Antony" din S.U.A., pe tema *Mareşalul Tito şi lupta de eliberare naţională antifascistă din Iugoslavia*.

Interviu consemnat de
Ioana CÂNDEA,
Ioana URSU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Pe lîngă obişnuita corespondenţă, sfîrşitul lui 1981 ne-a adus, ca şi în anii precedenţi, un mare număr de scrisori prin care cititori ded iverse profesii şi vîrste, din toate colţurile ţării, cît şi din străinătate au ţinut să adreseze, în cuvinte emoţionante, Magazinului istoric, *intrat în al XVI-lea an de apariţie, şi colaboratorilor săi, urările lor de* La mulţi ani!, *exprimîndu-şi statornicele sentimente de preţuire şi fidelitate faţă de revista noastră, la a cărei mereu înnoită prospeţime ntribuie prin sugestiile şi completările ce ni le aduc.*

Tuturor le mulţumim călduros şi, odată cu urările noastre de sănătate, fericire şi noi succese în activitatea pe care o desfăşoară, îi asigurăm că şi în acest an ne vom strădui să fim pe măsura exigenţelor cititorilor noştri.

STIMĂ PENTRU ROMÂNIA ŞI CONDUCĂTORUL EI

IVAN DOIKOFF, din Kitchener, Ontario, Canada: Sînt şi eu între abonaţii Magazinului istoric. Întîmplarea a făcut ca, acum trei ani, cînd îmi petreceam vacanţa în România, să călătoresc în trenul de la Timişoara la Bucureşti alături, în vagon, de un domn de la uzinele Reşiţa, care răsfoia Magazinul istoric. Nu ştiam ce revistă citeşte şi l-am rugat să mi-o dea pentru cîteva clipe. El, foarte amabil mi-a dăruit revista.

Anul ce vine sînt din nou în România, să-mi petrec vacanţa. Ultima dată cînd am fost, am rămas uimit de cele ce aţi realizat, cu toate necazurile: secete, cutremur, inundaţii şi mai cîte altele. O dată venit în România, voi trece şi pe la redacţie, să vă string mîna.

Un prieten de la Aiud îmi face abonamentul în fiecare an. Anul ce vine vreau să schimb metoda, să-mi fac abonamentul direct la redacţia Magazinului istoric [nu la noi, ci la ILEXIM, Departamentul export-import presă].

Ultimul Congres internaţional de ştiinţe istorice care s-a ţinut la Bucureşti şi impresiile participanţilor au făcut ca numele ţării dv. de la bun să treacă la excelent. Filozofia domnului preşedinte Nicolae Ceauşescu — Prieteni cu toată lumea, dar fără să ne amestecăm în treburile altuia — a făcut ca numele dînsului să treacă graniţele ţării dv. Îl admir. În lumea noastră de aici, numele poporului român, ca şi a conducătorului său, dl. Ceauşescu, este stimat.

PETRU PONI ŞI DRAGOMIR HURMUZESCU

Din partea fiului lui Dragomir Hurmuzescu, prof. univ. DAN HURMUZESCU, din Bucureşti, primim cîteva însemnări din memoriile lui strălucit savant (1865–1954), inspirate de amintirile lui Petru Poni (nr. 8-10/1981):

După susţinerea tezei de doctorat, la 28 aprilie 1896, împlinind obligaţia pentru care fusesem trimis la Paris, gîndul meu s-a îndreptat către ţară, unde trebuia să contribui prin cunoştinţele mele în serviciul propăşirii ştiinţei şi învăţămîntului public, pentru care aspiraţiuni mă prezentam cu un capital de cunoştinţe recunoscute prin buna reputaţie ce-mi cîştigasem printre fizicienii de seamă de atunci ca membru al Societăţii de fizică şi al Societăţii electricienilor.

Cu prima ocazie m-am prezentat la minister. Intrînd în biroul ministr lui Poni, l-am văzut pe acesta, ca şi ascuns, după un maldăr de dosare ce le avea pe masă şi, după cum mi se spunea, ţinea să le rezolve singur. Adevărat, mergea cam greu această rezolvare, căci era meticulos în cercetarea dosarelor, dar soluţiile sale erau juste şi în spiritul legalităţii. Poni m-a primit cu multă bunăvoinţă şi m-a îndemnat să vin la Iaşi, unde îmi va crea în bugetul viitor o nouă catedră de fizică la Universitate, cu un laborator în noua clădire. Poni manifesta bucurie şi mîndrie pentru a fi obţinut construirea în fosta capitală a Moldovei a noului palat destinat ştiinţei. După ce mi-a cerut amănunte asupra învăţămîntului Sorbonei şi despre lucrările mele, m-a invitat să-l găsesc la ora mesei la Hotel Splendid, spre a vorbi mai mult asupra tuturor chestiunilor ce-l interesau. M-am conformat invitaţiei. L-am găsit la restaurant, singur la o masă. Am luat dejunul împreună şi am vorbit cu multă stăruinţă despre proiectele ce susţineam, manifestînd tot dorul de a lucra pentru Universitatea ieşeană. Am vorbit despre cursuri şi lucrări, despre laboratorul de fizică ce doream să organizez pentru promovarea ştiinţei româneşti. Poni mi-a promis că pînă la crearea unei catedre, după cum spunea, în bugetul anului următor, voi fi numit la o conferinţă de matematici pentru fizică.

ROMANUL UNEI ESCADRILE

CAROL ANTON APOSTOLESCU, din Bucureşti: Citind articolul **Cavalerii vîzdubului** (nr. 9/1981) mi-am amintit de o altă lucrare, care evocă faptele unei escadrile de vînătoare, anume Nieuport-13. Este vorba de romanul **Sous le casque de cuir** publicat în 1928 de căpitanul René Chambe, comandantul acestei escadrile şi tradus de Ion Ţinţăreanu, în 1930, cu titlul **Sub casca de piele**. Dedicat de autor „sufletului românesc, eroic, cavaleresc şi mîndru", romanul reconstituie faptele de armă ale piloţilor francezi André Survian (pseudonimul lui René Chambe), Des Roseaux, supranumit „copilul teribil al escadrilei", lt. Beaufort, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", lt. Stream, ofiţer din marina britanică, precum şi ale aviatorilor români, lt. Gheorghe Vintilă (provenit din marină), lt. Polly Vacas, care a activat ulterior în Escadrila N-3, fiind evocat în articolul din Magazin istoric, plutonierul Potcoavă şi sergentul Radu.

DOCUMENTARE

Din informaţiile, ştirile şi materialele documentare conţinute în corespondenţa sosită în ultimul timp pe adresa revistei:

Elev MARIUS EMĂILĂ, din Turnu Măgurele, ne scrie despre complexul arhitectonic de la Plăviceni-Aluniş, jud. Teleorman, ridicat de Dragomir, vel-vornic al lui Matei Basarab.

GEORGE CORCIOVA, din Breaza, jud. Prahova: Nu de mult am achiziţionat cîteva numere din **Magazin istoric pentru Dacia**. Nu mi-aş fi închipuit că, în urmă cu peste 130 ani, istoria patriei noastre se putea scrie atît de frumos. Bălcescu şi Laurian au lăsat posterităţii o operă de mare însemnătate.

GEORGETA CURPĂN, din Tg. Ocna, ne trimite noi precizări referitoare la luptele de la Coşna, Măgura şi Ciresoaia din primul război mondial.

Prof. SABO RUBIN, din Gherla, jud. Cluj, ne semnalează cîteva vestigii istorice din satul Buneşti, jud. Cluj, veche vatră de români, locuită din cele mai vechi timpuri.

O DORINŢĂ

VAL S. KALANCEA, post-restant, Kichinev 277 012, U.R.S.S.: Am avut ocazia, în mai multe rînduri, de a citi revista dv. **Magazin istoric**. Găsesc multe materiale interesante şi captivante. Dar, din păcate, am numai unele numere disparate din 1978.

Nu mi-aţi putea publica dorinţă de a solicita colecţia completă? Aş vrea să cred că mă veţi ajuta în măsura posibilităţilor.

Ceea ce şi facem, publicînd cererea dv. ca atare.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

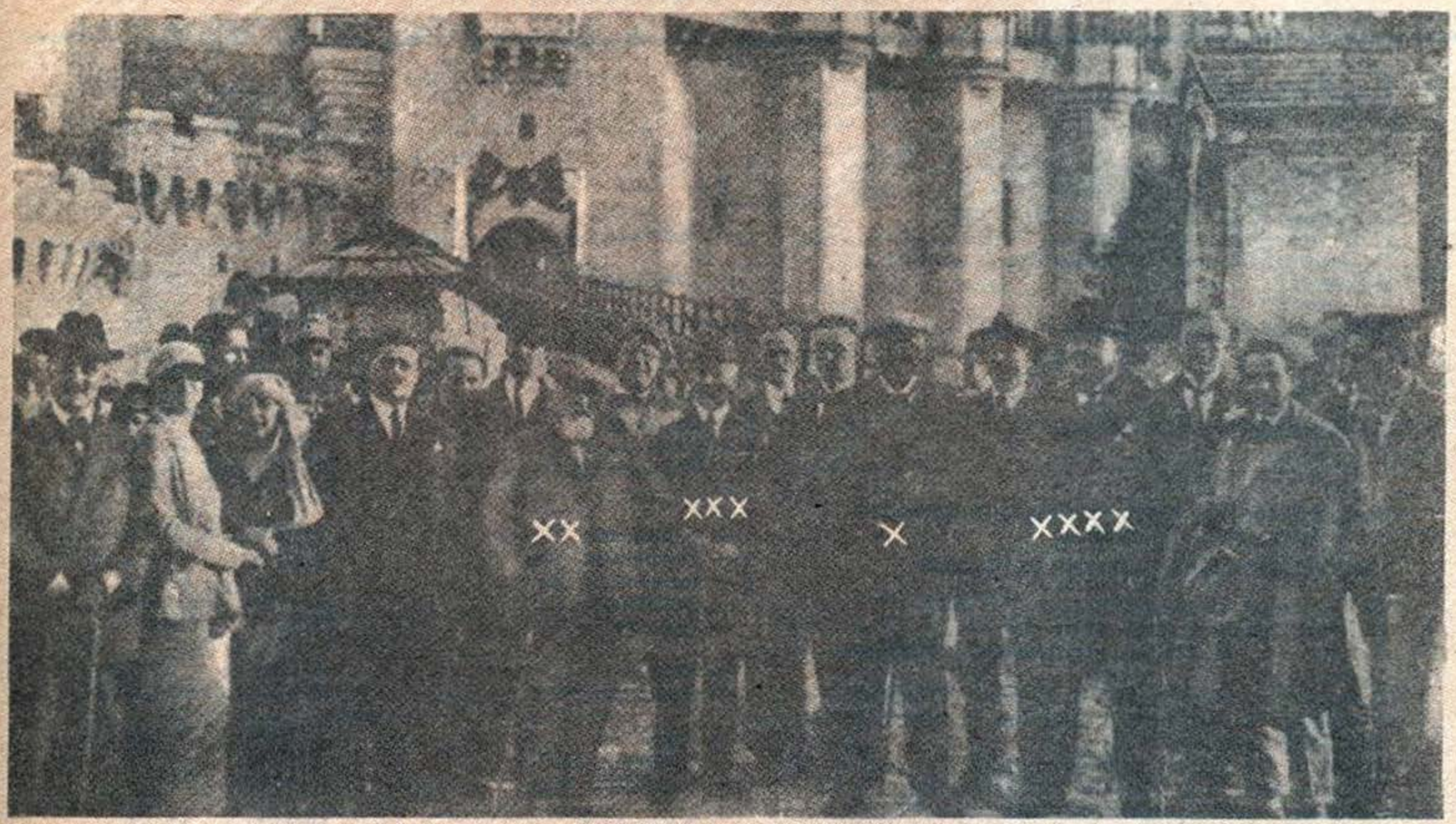

GENERALUL BERTHELOT LA HUNEDOARA

LUCIAN SOTA, din București, ne trimite fotografia de mai sus, în completarea notei despre generalul Berthelot (nr. 9/1981) și România. Fotografia a apărut în revista Actualitatea, din septembrie 1923, și a fost făcută cu prilejul vizitei generalului Berthelot la castelul Huniazilor, din Hunedoara. Printre personalitățile românești prezente cu acel prilej s-a aflat și dr. Petru Groza (al patrulea din dreapta). În centrul fotografiei: generalul Berthelot (x); Alexandru Constantinescu (xx), ministrul Agriculturii și Domeniilor; contele de Manneville (xxx), ministrul Franței la București; generalul Moșoiu (xxxx), ministrul Comunicațiilor.

NEPLĂCERE REZOLVATĂ

Direcția județeană de Poștă și Telecomunicații Suceava, sub semnătura ing. George Petrișor, director, și ec. George Bucevschi, șef secție exploatare, ne comunică: La scrisoarea dv. din 5 octombrie 1981, în legătură cu neservirea abonamentului contractat pentru NICOLETA LENESCHI, din Gura Humorului, [cîștigătoare la concursul Magazin istoric] vă comunicăm următoarele: Din cercetările efectuate, rezultă că cele 3 numere ale Magazinului istoric (pentru lunile iulie, august și septembrie 1981), au fost primite de către oficiul Gura Humorului, dar nu au fost predate abonatei, din lipsă de interes a lucrătorilor unității.

Abonata a intrat în posesia publicației respective și urmează să fie deservită pînă la sfîrșitul anului conform abonamentului contractat.

Pentru executarea superficială a sarcinilor de serviciu lucrătorul respectiv urmează a fi sancționat. În urma măsurilor luate, considerăm că nu se vor mai ivi asemenea situații.

Mulțumind D.J.P.Tc. Suceava pentru promptitudinea cu care a rezolvat cazul, ne exprimăm speranța că exemplul va face ca asemenea neplăceri ale abonaților noștri să nu se mai repete nici în alte localități.

PARTICIPANT

KOLEA KURELIUK, din com. Mărițeia Mică, jud. Suceava: Mă bucură faptul că, din cînd în cînd, se organizează concursuri, mai ales cînd s-a trecut la actuala formulă. Găsesc că aceste concursuri sînt foarte instructive. Personal învăț foarte mult din ele. Nu sînt decît un modest participant. Mulțumesc redacției pentru organizarea concursurilor.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

IZIDOR GATENBERG, b-dul Republicii, nr. 86 A, București: oferă colecția 1967-1978.

CONSTANTIN VICOVAN, Calea Națională, nr. 294, Botoșani, solicită: nr. 1-3/1967; oferă: nr. 4, 6, 8-9/1967; 5, 12/1968; 1, 3, 9, 12/1972; 7-8, 10/1973; 3/1974; 2/1977.

MARGARETA BANYAI, str. Iuliu Tetrat, nr. 12, București, oferă: colecția 1967-1972; nr. 4/1971; 1/1974; 1/1977.

ALEXANDRU V. DINESCU, str. Agrișelor, nr. 1, Ploiești, solicită: nr. 1-9/1967; 2-6, 11-12/1968; 8-9/1970; 1/1980; oferă: nr. 1/1968; 5/1969; 1/1970; 1/1971; 5/1973; 2/1978; 2-5/1980.

VASILE CĂMINESCU, Intr. Rondul bisericii, nr. 1, bl. OD 54, sc. C, et. II, ap. 98, București, solicită: nr. 3/1967; 10/1969.

ELISEI GORCEAG, str. Rășinari, nr. 40, Craiova, oferă colecția completă.

ARMAND DAVIGNER, str. Aristizza Romanescu, nr. 22, București, oferă: colecția 1967-1979.

AUREL DRĂGAN, b-dul Gării, nr. 10, bl. 3, sc. A, et. 4, ap. 18, Brașov, solicită: nr. 1, 8-9/1967; 2/1971; oferă: nr. 12/1970; 2, 8/1973; 8/1976; 1-5/1977.

SAVA DORINEL, sat. Cîndești, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea, solicită: nr. 8/1970; oferă: nr. 2/1979.

GHEORGHE DOROȘ, Splaiul Independenței, nr. 56, et. 1, ap. 3, București, solicită: nr. 1,7-8, 11/1979.

Lista cu numele cîștigătorilor concursului Magazin istoric, *a II-a ediție 1981,* Cine? Unde? Cînd?, *va fi publicată în nr. 2/1982.*

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

Contemporană

		Nr.	Pag.
Din gîndirea președintelui Nicolae Ceaușescu în problemele păcii, securității și dezarmării	—	12(177)	2- 4
Mai-iunie 1936. Procesul de la Brașov	—	4(169)	6-11
În fruntea luptei de rezistență antifascistă	— Ardeleanu I.	7(172)	6- 8
6 septembrie 1941. Platforma-program a P.C.R.	— Ardeleanu I.	9(174)	2- 3,61
N.Petrescu-Comnen. Martor în al III-lea Reich	— Badea M.	1(166), 2(167), 3(168)	50-53, 43-47, 57-60
În București, acum 50 ani	— Buduru V., — Lăcustă I., — Ursu I., — Popescu R.I.	7(172), 8(173), 9(174), 10(175), 11(176), 12(177)	50-55, 22-27, 34-39, 38-41, 56-61, 57-62
Stegar al luptei pentru apărarea independenței și integrității României	— Ceaușescu Ilie	5(170)	11-16
Insurecția română în istoria universală	— Ceaușescu Ilie, — Ionescu M.E.	8(173)	2- 6,11
Jertfa celor cinci comuniști	— Cutișteanu S.	11(176)	14-15
Festivitatea n-a mai avut loc	— Eșeanu L.	11(176)	31-32
S.U.A. — România. Centenarul relațiilor diplomatice	— Fotino N.	1(166)	29
Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu	— Geamănu Gr.	9(174)	8-11,61
O strălucită afirmare a marilor idealuri ale României socialiste	— Ghișe D.	1(166)	2- 3
Colocviu de istorie româno-englez	— Giurescu D.C.	9(174)	48
Ultima dorință a lui Nicolae Titulescu	— Grecescu I.C.	3(168)	61
Volumele colocviului internațional „Propaganda în cel de-al doilea război mondial"	— Lăcustă I.	12(177)	30-31
Un prieten al României: lordul Thomson of Cardington	— Masefield P.G.	6(171)	30-32
A acționat Gestapoul	— Matichescu O.	2(167)	21-23
Presa turcă despre 23 August 1944	— Maxim M.	10(175)	12-14
Președintele Nicolae Ceaușescu — strălucit gînditor și făuritor de istorie	— Mușat M.	5(170)	2- 4
23 August 1944	— Mușat M.	8(173)	7-11
Gloriosul partid	— Mușat M., — Zaharia Gh.	4(169)	2-5
Sociologia lui Gherea	— Ornea Z.	6(171)	36-41
Andrei Rădulescu	— Pascu Șt.	4(169)	29-31
Tipografiile *Scînteii* ilegale	— Pintean T.	8(173)	20-21
Partidul revoluționar al clasei muncitoare din România	— Popescu-Puțuri I.	1(166)	4-5
Nepieritoare istorie	— Popișteanu C.	6(171)	2-3
Grigore Gafencu. Însemnări politice.	— Popișteanu C., — Preda D., — Retegan M.	11(176), 12(177)	35-39, 24-29
Socialismul — un ideal devenit realitate	— Popișteanu C., — Surpat Gh.	5(170)	5-10
Opera istorică a popoarelor	— Popișteanu C.	12(177)	8-9
Șampanie Pommery și cuvinte otrăvite	— Potra G.G.	8(173)	50-53
Acțiuni diplomatice românești în apărarea păcii	— Talpeș I.	7(172)	17-21
1946. Conferința de pace de la Paris anulează diktatul fascist	— Tuțui Gh.	9(174)	4-7
Pe urmele unui proces	— Zincă H.	2(167)	24-27

Modernă

		Nr.	Pag.
1862. România își afirmă demnitatea națională	— Anineanu M.	5(170)	23-26
1859-1862. V. Alecsandri în slujba recunoașterii Unirii	— Anineanu M.	11(176), 12(177)	5- 7,44, 10-12,23
Ofițerul norvegian Gunnar Flood despre 1877	— Avram V.	5(170)	20-22
Jurnalul de front al Escadrilei Nieuport-3 (1916-1917)	— Avram V., — Tărîță Ș.	9(174)	40-45
În vremea lui Matei Millo	— Bacalbașa C.	10(175)	42-46
Arcul așteptării	— Bulei I.	3(168)	17-22
Cartea socialistă	— Caraba E.	8(173)	40-43
Cine a fost Zilot Românul?	— Ciucă M.D.	6(171)	42-44
Constantin Dobrogeanu-Gherea	— Codreanu R.	2(167)	7-10
De la Simon Bolivar la Tudor Vladimirescu	— Constantiniu Fl.	4(169)	12-16
Partidul clasei muncitoare (1878-1914)	— Copoiu N.	3(168)	2- 5

		Nr.	Pag.
Manifestul Partidului Comunist în limba română	— Copoiu N.	5(170)	32
M. Kogălniceanu	— Cornea P.	1(166)	11-13
Tutunul în țările române	— Dolghin F.	9(174)	56
1834. Un mareșal al lui Napoleon în Banat și Transilvania	— Florea P.	1(166)	27-29
Crimpeie de viață	— Gheorghiu Gh. Gr.	7(172)	14-15
Exponate din „Casa Mureșenilor"	— Gherman M. — Hașdeu T.	11(176)	54-55
Mișcarea socialistă în pagini memorialistice	— Heroveanu E. — Slătineanu Al. — Mihail F. Alex.	7(172)	10-11
Lărgirea autonomiei în epoca Unirii	— Ionescu M.	1(166)	14-17,45
Pe frontul de la Mărăști	— Ionescu-Pelican Al.	9(174)	46-48
Pentru Poni. Amintiri	— Ivănescu D. — David Gh.	8(173) 9(174) 10(175)	14-17,43 22-27 34-37
Adolphe d'Avril despre Unirea din 1859	— Ivănescu D.	2(167)	14-17
În mijlocul poporului român	— Jarnik J.U.	10(175)	57-59
Vasile M. Kogălniceanu	— Kogălniceanu I.M.	4(169)	22-23,54
O scrisoare inedită a lui Nicolae Densușianu	— Lăcustă I.	3(168)	34-36
Cronica meșterului cojocar Ioan Dobrescu	— Lăcustă I.	4(169)	16-17
Iosif Vulcan — *Panteonul român*	— Lăcustă I.	5(170)	17-19,61
Moștenirea înaintașilor	— Mamina I. — Niculae V. — Deac A. — Iacoș I.	1(166) 2(167) 3(168)	5-10 2- 6 6-11
Theodor Aman — inedit	— Mihăilescu L.	7(172)	31
1916-1918. Acceptînd toate sacrificiile	— Moisuc V.	6(171)	19-24
Congresele P.S.D.M.R. din 1893, 1894, 1895, 1897	— Niculae V.	7(172) 9(174) 11(176) 12(177)	12-13 12-13 12-13 18-19
1916-1918. Cel mai lung front din Europa	— Petrescu-Comnen N. — Djuvara M.	6(171)	25-29,35
De la „Casina" de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918	— Rabinovici H.	1(166)	18-19
Protecția monumentelor istorice în 1871	— Rotman L.	2(167)	60
De la Podul Mogoșoaiei pînă în Curtea Veche	— Rotman L.	7(172)	32
Relațiile diplomatice româno-italiene	— Serra E.	7(172)	46-48
Vocația de pace a românilor	— Ștefan M. — David Gh. — Lăcustă I.	12(177)	5- 7
În slujba unui scop național	— Stoian V.	3(168)	33
În redacția unei gazete socialiste	— Ștefănescu Gh.S.	7(172)	16
Metoda istorică a lui Grigore Ureche	— Urechiă V.A.	10(175)	30-32
Ioan Ursu. Însemnări	— Ursu I. — Retegan M. — Preda D.	1(166) 2(167)	20-24 40-42
Mihail Kogălniceanu	— Vinogradov V.N.	11(176)	33-44,53
Sigiliul revoluției lui Tudor Vladimirescu	— Vornicescu N.	6(171)	14-15
Bravii pompieri din Dealul Spirii	— Zăgănescu P.	9(174)	28-32

Medie

		Nr.	Pag.
Cartoful și porumbul în țările române	— Buduru V.	6(171)	46-47
Țările române pe cele mai vechi globuri geografice	— Cartianu V.	1(166)	25-26
Giurgiu — cetate pe Dunăre	— Căpățînă D.	7(172)	33-44
Cel mai vechi tun din România	— Căpățînă D.	12(177)	31
Permanențe milenare ale poporului român	— Ceaușescu Ilie	10(175) 11(176)	2- 6 2- 4
Cea mai veche mențiune tipărită a denumirii de Dacia	— Culman M.	9(174)	33
Roman I	— David Gh.	10(175)	7-9,14
Podgorii feudale românești	— David Gh.	12(177)	49-52
Statul Asăneștilor	— Giurescu D.C.	2(167) 3(168)	11-13 12-16
Țara Românească de pe țărmul mării (sec. XIII)	— Gemil T.	6(171)	16-18
Clopote de muzeu	— Glück E.	5(170)	60
Dimitrie Cantemir la Timișoara	— Hațegan I.	8(173)	38-39
Ludovic XV și cronicarii moldoveni	— Lăcustă I.	1(166)	36
1815. Mașina lui Caragea	— Leonăchescu N.P.	8(173)	60-61
Ureche, Costin, Neculce	— Ligor Al.	1(166)	33-36
Români într-un manuscris sîrbesc	— Măneanu M.	5(170)	33
Așezarea întărită de la „Metereze"	— Mihai V.	2(167)	30-32
Mihai Viteazul în conștiința cronicarilor și luminiștilor sași	— Nägler Th.	11(176)	8-11
Armeni și români de-a lungul veacurilor	— Panigheanț E.	11(176)	51-53
Voievodatul românesc al Albei	— Pascu Șt.	9(174)	14-18
Conștiința dacică în istoriografia săsească	— Philippi P.	7(172)	9
Primul portret al lui Dimitrie Cantemir după Stănilești	— Rezachevici C.	8(173)	36-37
1600. Sensul unui mare an istoric	— Stănescu E.	7(172)	2- 5
Constantin Mavrocordat	— Vlad M.D.	11(176)	40-44
„Cu slove latinești"	— Vornicescu N.	8(173)	49

Veche

		Nr.	Pag.
Dionisie cel Mic	— Anania V.	2(167)	28-29
Dacii la Roma	— Caretonni G.	8(173)	18-19
Inscripţiile rupestre de la Casian	— Cergău T.N.	3(168)	29
Cine a fost Decenen	— Coman I.	10(175)	15-18
De la Piatra Craivii la Zimnicea	— David Ch.	6(171)	49-50,59
Tezaurul de la Hinova	— Davidescu M.	6(171)	4-13
Cetăţile dacice din Crişana	— Dumitraşcu S.	5(170)	31
Sangidava	— Ferenczi St. — Ferenczi G.	2(167)	33
Zeii dacilor pe efigii monetare	— Iliescu G.	4(169)	43-45
Pe urmele unui tezaur	— Mitrea B.	3(168)	30-32
Simpozion româno—vest-german de istorie şi arheologie	— Petrescu-Dîmboviţa M.	3(168)	26
Cetatea de la Tilişca	— Preda C.	3(168)	37
Viticultura strămoşilor noştri	— Puşcă I.	4(169)	59
Civilizaţiile geto-dacă şi greacă în Dobrogea	— Rădulescu A. — Bărbulescu M. — Georgescu V.	4(169)	41-42
Dava de la Radovanu	— Şerbănescu D.	4(169)	39-40
Roma, Romula, Malva. Taina a două inscripţii	— Tudor D.	3(168)	52-53
Zargidava	— Ursachi V.	1(166)	30-32

ISTORIE UNIVERSALĂ

Contemporană

		Nr.	Pag.
Canadienii în război	— Allen R.	11(176)	47-50
Operaţia „Peşte“	— Draper A. — Preda E.	2(167) 3(168) 4(169) 5(170)	34-39 46-51 49-54 49-53
Al IX-lea Congres internaţional al arhivelor	— Gal I.		
Dacă Napoleon ar fi fost la Arnhem...	— Gavin J.M. — Minei N. — Dolghin F.	4(169) 5(170)	40 38-41,58
Revista *Shijie Lishi*, din Beijing, despre al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice	— Isticioaia-Budura T.	4(169)	27
Peripeţiile unui tezaur belgian	— De Lovinfosse C.	10(175)	27-29
Atatürk şi istoria	— Maxim M.	11(176)	21-23
Războiul „minţilor isteţe“	— Minei N.	7(172) 8(173)	26-30 44-49
În vizită la istoricii mexicani	— Minei N.	11(176)	16-18
Frămîntata vară a anului 1940	— Minei N.	12(177)	20-23
Memorii	— Moch J.	5(170)	42-47
Salonic: 31 iulie 1938	— „Popişteanu C. — Calafeteanu I.	4(169)	33-35
Acasă la istoricii suedezi	— Popişteanu C.	11(176)	19-20
1943-1944. Pe cerul de deasupra Cernigovului	— Rudenko S.I.	5(170)	34-37
Războiul de eliberare a Siriei în presa română	— Une Ch.	2(167)	48-50
Partidul Comunist Chinez. 1921-1981. În căutarea unor date istorice	— Weizheng Shao	7(172)	22-25

Modernă

Primul spion al Kaiserului	— Alem J.P.	1(166)	58-60
În Anglia epocii victoriene	— Bédarida Fr. — Dolghin F.	1(166)	37-41
Asociaţia pentru sugrumarea muncitorilor	— Birnie A.	12(177)	38-43
Drumul cealului; cacaua şi cafeaua; porumbul; cartofui; tutunul; orezul	— Braudel F.	3(168) 4(169) 5(170) 6(171) 9(174) 11(176)	54-56 18-21 54-58 45-48 55-56 45-46,53
Pipa şi fumătorii	— Buduru V.	9(174)	57-60
Arcul de triumf şi Turnul Eiffel	— Breton G.	10(175)	52-56
Haiti	— Buriacu Ch. R.	6(171)	60-62
Bosfor şi Dardanele	— Cârţână I.	6(171)	51-52
4 iulie 1776. Tradiţie şi controversă	— Cohn H.W.	7(172)	35-37,45
Rudolf Diesel	— Delorme R.	2(167)	51-54
Poşta — de la Cirus la Franklin	— Dragomirescu I.	10(175)	60-61
File din istoria New-Yorkului	— Giachetti R. — Minei N.	10(175)	22-26

		Nr.	Pag.
1812. Bătălia de la Maloiaroslaveț	— Jilin P.A.		
	— Dolghin F.	11(176)	24-30,39
Spre Terra Australis Incognita	— Lăcour-Gayet R.	4(169)	55-58
Însemnări din anii 1894-1896	— Lamzdorf V.N.	6(171)	54-58
Anacronisme la curtea Mariei-Tereza	— Mandrou R.	3(168)	38-41,60
Belgia 1831	— Manea M.	7(172)	58-61
Destrămarea Imperiului habsburgic	— Moisuc V.	12(177)	13-18
File din istoria Zairului	— Popescu V.	3(168)	23-26
Diplomație în jurul strîmtorilor	— Rădulescu-Zoner Ș.	6(171)	52-53,62
1703. Pe malurile Nevei se naște un oraș	— Troyat H.	9(174)	49-54
150 ani din istoria Bostonului	— Ursul G.G.	2(167)	55-56
Rigas	— Vranoussis L.	3(168)	42-45,51
Contestatarii „Testamentului lui Adam“	— Williams E.	1(166)	46-49,51
Insurecția de la Wuchang (1911)	— Wu Yuzhang		
	— Lu Xianggan	12(177)	44-48
Porumbul în sud-estul european	—	5(170)	56-57
De cînd datează ochelarii?	—	7(172)	61
Din trecutul pompierilor	—	9(174)	21

Medie

Drumul grîului	— Buduru V.	7(172)	39-44
Bertrand du Guesclin	— Contamine Ph.	12(177)	53-56
Incașii se răscoală	— Garcia A.	8(173)	54-59,61
Scurta viață a orașului Fatehpur Sikri	— Iear R.	1(166)	54-57
Călătoriile lui Ibn-Battuta	— Miquel A.	12(177)	33-37,43
Drumuri medievale africane	— Ki-Zerbo J.	10(175)	48-51,59
Legămîntul de la Grütli (Elveția)	— Mojonnier A.	8(173)	33-35,43
1380. Cneazul Dmitri față în față cu Mamai	— Pavlenko V.	4(169)	46-48,54
Luiz Vaz de Camões	— Pereira da Costa M.	4(169)	36-38
„Clopotul-țar“ și istoria sa	— Puhnacev I.	5(170)	60-61
Yemen, drumul mirodeniilor	— Ronaud A.	2(167)	57-60
Străvechea civilizație chineză	— Ștefan M.	10(175)	19-21

Veche

A existat o Londră preromană?	— Musel R.	4(169)	60-61
Noutăți despre sciți	— Santir S.	7(172)	49
Nana, protectoarea sălbăticiunilor	—	5(170)	59
Din nou despre reabilitarea lui Nero	—	7(172)	56-57

INTERVIURILE NOASTRE

Istorici din R.F.G. despre istoria românilor	— Buduru V.	5(170)	27-30
Santiago José Polito Belmonte (Argentina): Istoricul — un om al prezentului	— Lăcustă I.	9(174)	19
Olivier Todd: Istorie și gazetărie	— Minei N.	6(171)	34-35
	— Popișteanu C.		
Participanți la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice despre *Experiența trecutului — premisă a viitorului; Învățămîntul și istoria; Femeia în societate*	— Dolghin F.	1(166)	42-45
	— Șerbănescu A.M.	2(167)	18-20
	— Ursu I.	3(168)	27-28
	— Buduru V.	4(169)	24-27
	— David Gh.	8(173)	28-32
	— Lăcustă I.		
Convorbire cu acad. Gheorghe Mihoc, președintele Academiei R.S.R., despre al XVI-lea Congres internațional de istoria științei	— Ursu I.	8(173)	12-13
Z.R. Dittrich, A.P. van Goudoever: Istorie românească în Olanda	— Șerbănescu A.M.		
Opinii despre al XV-lea Congres internațional de științe istorice (Japonia, Italia, R.F.G.)	— Dragomirescu I.	9(174)	20-21
	—	6(171)	33-44
	—	10(175)	10-11
	—	12(177)	32

CONTENTS (Romanian History) President Nicolae Ceauşescu — a Prominent Personality of the World Today ● Interviews with Participants in the XVI-th International Congress of the History of Science ● I. POPESCU-PUŢURI Friendship and Its Faithful Ally — Common Interest ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ The Peace Calling of the Romanian People (II) ● M. MUŞAT The Union of 1859 ● An Interview with American Historian Radu Florescu ● P. I. DAVID, ŞT. KUCZYNSKI Alexander the Kind (1400-1432) ● 1898. The V-th Congress of the RWSDP ● V. BĂNCIULESCU Pierre de Coubertin, a Friend of Romania ● N. Petrescu-Comnen Saves Florence ● V. MOISUC Fall of the Habsburg Empire (II) ● J. de LAUNAY Nicolae Titulescu, the Man ● C. POPIŞTEANU, D. PREDA, M. RETEGAN October 1931. The Crash of the Marmorosch-Blank Bank

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Président Nicolae Ceauşescu, une personnalité de marque du monde contemporain ● Interviews avec des participants au XVI-e Congrès international de l'histoire de la science ● I. POPESCU-PUŢURI L'amitié et son allié fidèle — l'intérêt commun ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La Vocation de paix du peuple roumain (II) ● M. MUŞAT L'Union de 1859 ● Une interview avec l'historien américain Radu Florescu ● P.I. DAVID, ŞT. KUCZYNSKI Alexandre le Bon (1400-1432) ● 1898. Le V-e Congrès du PSDOR ● V. BĂNCIULESCU Pierre de Coubertin, un ami de la Roumanie ● N. Petrescu-Comnen sauve Florence ● V. MOISUC La Fin de l'Empire des Habsbourgs (II) ● J. de LAUNAY Nicolae Titulescu, l'homme ● C. POPIŞTEANU, D. PREDA, M. RETEGAN Octobre 1931. La faillite de la Banque Marmorosch-Blank

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Президент Николае Чаушеску — выдающаяся личность современности ● Интервью взятые у участников XVI-ого Международного конгресса по истории науки ● И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ Дружба и её верный союзник — совместный интерес ● М. ШТЕФАН, Г. ДАВИД, Н. ЛЭКУСТЭ Призвание к миру румынского народа (II) ● М. МУШАТ Воссоединение Румынских княжеств (1859) ● Интервью, взятый у американского историка Раду Флореску ● П. И. ДАВИД, ШТ. КУЧИНСКИЙ Александру Добрый(1400-1432) ● 1898. V-ый съезд СДПРР ● В. БЭНЧУЛЕСКУ Пьерр де Кубертен, друг Румынии ● Н. Петреску-Комнен спасает Флоренцию ● В. МОНСУК Конец Габсбургской империи (II) ● Ж. де ЛОНЕ Николае Титулеску — человек ● К. ПОПИШТЯНУ, Д. ПРЕДА, М. РЕТЕГАН Октябрь 1931. Банкротство банка Марморош-Бланк

INHALT (Rumänische Geschichte) Präsident Nicolae Ceauşescu — hervorragende Persönlichkeit der Gegenwart ● Interviews mit Teilnehmer am XVI. Internationalen Kongress der Geschichte der Wissenschaft ● I. POPESCU-PUŢURI Die Freundschaft und ihr treuer Verbündeter — das gemeinsame Interesse ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ Die Friedensveranlagung des rumänischen Volkes (II) ● M. MUŞAT Die Vereinigung von 1859 ● Interview mit dem amerikanischen Historiker Radu Florescu ● P. I. DAVID, ŞT. KUCZYNSKI Alexander der Gute (1400-1432) ● 1898. Der V. Kongress der SDP der RA ● V. BĂNCIULESCU Pierre de Coubertin — ein Freund Rumäniens ● N. Petrescu-Comnen rettet Florenz ● V. MOISUC Das Ende des habsburgischen Kaiserreichs (II) ● J. de LAUNAY Nicolae Titulescu — der Mensch ● C. POPIŞTEANU, D. PREDA, M. RETEGAN Oktober 1931. Bankrott der Bank Marmorosch-Blank

SUMARIO (Historia rumana) El Presidente Nicolae Ceauşescu — personalidad proeminente de la contemporaneidad ● Interviú a los participantes en el XVI° Congreso internacional de historia de la ciencia ● I. POPESCU-PUŢURI La amistad y su aliado fiel: el interés común ● M. ŞTEFAN, GH. DAVID, I. LĂCUSTĂ La vocación de paz del pueblo rumano (II) ● M. MUŞAT La Unión de 1859 ● Interviú al historiador norteamericano Radu Florescu ● P. I. DAVID, ŞT. KUCZYNSKI El Príncipe Alejandro el Bueno (1400-1432) ● 1898. El V° Congreso del PSDMR ● V. BĂNCIULESCU Pierre de Coubertin, un amigo de Rumania ● N. Petrescu-Comnen — el salvador de Florencia ● V. MOISUC El fin del Imperio Habsbúrgico (II) ● J. de LAUNAY Nicolae Titulescu — el hombre ● C. POPIŞTEANU, D. PREDA, M. RETEGAN Octubre de 1931. La bancarota del Banco Marmorosch-Blank

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile Poştale.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

Lei 5